శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౨౩ { భావనామసంవత్సరము. మార్గశిరపుష్యమాసములు. } సంచిక ౫.

కాకినాడ:

క్రొత్తపల్లి సూర్యరావుచే బరిషత్కార్యాలయమునఁ

బ్రకటింపఁబడినది.

చందా, పోష్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు. 3-౦-౦.

విడిసంచిక్కు రు. ౦-౮-౦.

1935.

విషయసూచిక.

1. మంగళసూత్రములు ౧౮౫-౧౮౬
వాజపేయయాజుల రామసుబ్బారాయఁడు బి. ఏ. గారు.

2. అఖండయతి ౧౮౭-౧౮౯
ఆకుల పెద్దయ్యగారు.

3. కావ్యలక్షణవిమర్శనము ౧౯౦-౧౯౨
శ్రీభాష్యం తిరువెంగళ రామానుజాచార్యులుగారు.

4. ద్వ్యర్థి త్ర్యర్థికావ్యములు ౧౯౩-౨౦౦
యాయాజ్ఞి వేంకటవీరరాఘవాచార్యులుగారు ఎం. ఏ.

5. మనుచరిత్రవిమర్శనము ౨౦౧-౨౦౬
కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు.

6. ఆంధ్రీకృతసేతుబంధకావ్యములోని పద్యములు ౨౦౭-౨౨౨
శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు.

7. గ్రంథస్వీకారము ౨౨౩-౨౩౦

8. సింహాసనద్వాత్రింశిక ౩౩-౪౦
కొఱవి గోపరాజకవి.

9. రసార్ణవాలంకారము ౫-౮
ప్రకాశవర్షకవి.

10. ఆంధ్రకౌముది ౨౧-[illegible]
గణపవరపు వేంకటకవి.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్త్రిక.

కాకినాడ.

రెండునెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

సంపుటము ౨౩. { భావనామసంవత్సరము. మార్గశిరపుష్యమాసములు. } సంచిక ౫.

మంగళసూత్రములు.

వాజపేయయాజుల రామసుబ్బారాయఁడుగారు, బి. ఏ., కొల్లాపురము.

(పాళీభాషనుండి యనువాదము.)

గీ. బుద్ధదేవుఁడు "సావత్తిపురము" నందుఁ, దగ "ననాథపిండకు"ని "జైతవనమం"దు
నొక్కదినమున విహరించుచుండ దరినిఁ, జేరియొక దేవదూత ప్రశ్నించె నిట్లు. ౧

గీ. సకలశుభముల నెప్డుఁ గాంచవలె నంచు
మర్త్యులు నమర్త్యులు వచించు మాటలందు
నధిక మైనశుభం బేది యనఁగ బుద్ధుఁ
డప్డువివరించి చెప్పె సుస్వాంతుఁ డగుచు. ౨

గీ. మూర్ఖులకు సేవసేయంగఁ బోసఁగ దెప్డు, జ్ఞానకోటిని సేవింప మానరాదు
పూజ్యులకు సేవఁజేసిన మోక్ష మబ్బు, మానవుల కిది యుత్తమమంగళంబు. ౩

గీ. వసతికనుకూలమగుచోటవాసముండి, పుణ్యకార్యంబులను జేయఁబూనవలయు
నాత్మతత్త్వవిచారంబు నరయవలయు, మానవుల కిది యుత్తమమంగళంబు. ౪

గీ. సత్యపథమందు నేగుట సత్కళలను, నేర్చియుంట మంచిపనులఁ గూర్చుచుంటఁ
బరుషవాక్కుల నెప్పుడేఁ బలుకకుంట, మానవుల కిది యుత్తమమంగళంబు౫.

గీ. తల్లిదండ్రులయానతిఁ దప్పరాదు, ఆలుబిడ్డల నెప్డుఁ బాయంగరాదు
కులబలాచారములు వీడఁదలఁపరాదు, మానవుల కిది యుత్తమమంగళంబు.౬

గీ. చేతనైనంత దానంబు సేయవలయు, బంధువులపైనిఁ బ్రేమంబుఁ బాయరాదు
పాపకార్యంబులను జలుపంగరాదు, మానవుల కిది యుత్తమమంగళంబు. ౭
గీ. క్రోధలోభమోహములఁ జిక్కువడరాదు, మద్యపానంబుసేయుట మానవలయు
ధర్మమందున నాసక్తి తగులవలయు, మానవుల కిది యుత్తమమంగళంబు. ౮
గీ. పరులభాగ్యంబుఁజూచి యోర్వమియుఁ దగదు
మ్రొక్కవలయును భక్తితో మునుల కెప్డు
విమలధర్మంబులెల్ల స్థాపింపవలయు
మానవుల కిది యుత్తమమంగళంబు. ౯
గీ. గౌరవాదరముల నెప్డుఁ గాంచవలయు, నున్నయంతలోఁ దృప్తిని నొందవలయుఁ
బరులొనర్చెడు మేలును మఱవరాదు, మానవుల కిది యుత్తమమంగళంబు. ౧౦
గీ. బ్రహ్మచర్యనిష్ఠల నెప్డు వదలరాదు
మంచిపనులకు బుద్ధి నుంకించవలయు
మోక్షమును బొందుయత్నంబుఁ బూనవలయు
మానవుల కిది యుత్తమమంగళంబు. ౧౦
గీ. కలిమిలేములపట్ల నిశ్చలతయున్నఁ, గష్టసుఖములఁ జిత్తంబు కలఁగకున్న
శోకమనుమాట యెవ్వేళ లేకయుండు, మానవుల కిది యుత్తమమంగళంబు.
గీ. ఇట్టి ధర్మపథమునందు నెవ్వఁడేగు, వాఁడె పో ధన్యతముఁడు నీ వసుధలోన
నతఁడె యెల్లవేళల సౌఖ్యమరయుచుండు, మానవుల కిది యుత్తమమంగళంబు.

అఖండయతి.

ఆకుల పెద్దయ్యగారు—కూనవరము.

అఖండయతి యనఁగా విశ్రమాక్షరమునం దర్థఖండనముగాని శబ్దఖండనముగాని యుండఁగూడ దనియేనా యర్థము? ప్రయోగము లట్లు కానరావు లక్షణంబును—

ఉ. మానుగ విశ్రమాక్షరస మంచితమై స్వరమూఁదినం దదీ
యానుగుణాక్షరంబుఁ గొని యైనను జెప్పఁగనొప్పు నీక్రియం
భానుసహస్రభాసి వృషభాధిపుఁ డన్నటు లర్థయుక్తమై
పూనినచో నఖండవళి పొల్పగు నాదికవిప్రణీతమై.

అని యుండుటచేత నర్థఖండనము మాత్రము గా కున్నచో నఖండవళి యని యూహింపవచ్చును. అప్పకవి దీనినే నిత్యసమాసయతిగాఁ జెప్పియున్నాఁడు. అర్థఖండనము గాకపోయినను విశ్రమాక్షరమునందు స్వరమూఁదఁబడి శబ్దఖండన మగుచుండుటచే దీని నఖండవిరామ మనుటకంటె నిత్యసమసనవిరామ మనుటయే యొప్పిద మని యప్పకవి తలంచెను గాఁబోలు. కాని యఖండవడి యనుపేరును బూర్ణముగ నడఁగఁద్రోక్క లేదు.

గీ. ఒక్కసమసనమున శబ్దయుగము గూడి, పదము లేర్పాటుగాఁగానఁబడనిప్రాణ
సంధులకు నిత్యసమసనశ్రాంతులును న, ఖండవిశ్రమములు నన రెండుఁ జెల్లు.

అని వ్రాసియున్నాఁడు. ఇంకఁ బ్రయోగము లె ట్లున్నవియో దిక్ప్రదర్శనముగఁ జూతము.

గీ. వారు నిరయంబునకుఁ గాపువచ్చువార
లనుచుఁ బుద్ధిగఁజెప్పె మార్తాండసుతుఁడు......

క. చండవిరోధితిమిరమా
ర్తాండు లనఁగఁ దగినవీరు దమలో నిట్లుద్దండతఁ.........

ఉ............

ద్వీపమునందు గోవులకు నిమ్ముగఁ జేయుటయుం బ్రసన్నమై, గోపతి...

శా. ద్వీపప్రోద్భవసూక్తపంచమమహావేదంబు దీపించె నే
భూపాలోత్తముపేర.........

ఇట్టివి గీర్వాణభాషాసమసనంబులపట్లను—

గీ. శబ్దశాసనముఖకవీశ్వరకృతగ్రంథములలక్ష్యములఁ గనుపట్టుకతన
దేశ్యనిత్యసమాససంధికిఁ బొసంగు, వడి స్వరంబైన వ్యంజనవర్ణమైన,

అనుదీనికి లక్ష్యములుగ :—

ఉ. ... ...
క్కఱ రభసంబుమై నడరఁ గవ్వడి ద్రాణియు నీడఁబోక యుత్తఱి... ...

ఉ. ... ...
క్కఱఁ దాఁకెం దమసైన్యముల్ సెలఁగ శౌర్యస్ఫూర్తి శోభిల్లఁగన్.

అను నిట్టి "పెంపఱ, క్రచ్చఱ" మొదలైన "అఱ" శబ్దమంత్యమందుఁగల పదములకుమాత్రమే దేశ్యనిత్యసమసనాఖండయతులుఁగాలక్ష్యములనప్పకవి గనఁబఱిచినాఁడు. కాని యొండెవ్వియు నుదాహరించి యుండలేదు,

మఱియు,

క. పనుపుముఁ కౌరవసభకేఁ, జను మెట్లును మేల యర్థ సంసిద్ధి యగున్
మనకొకటం బాపము రాఁ, కునికికిఁగతమైన పలుకు లొండెను గలుగున్. భా.

క. నను నీవు పదస్థునిఁగా, ననఘా చేయంగఁ దలఁచి నప్పుడు నీభృ
త్యనికాయము కఱపులఁబడ, కునికియు నాబుద్ధివినుటఁయును మఱవమికిన్. భా.

అనుతిక్కనప్రయోగములను బట్టిచూచినచో "తినకుంట, కానకనుట" ఇత్యాదులును దేశ్యనిత్యసమాసములుగాఁ గనఁబడుచున్నవి. ఇక్కడకు దేశ్యనిత్యసమసనములను సంస్కృతనిత్యసమసనములనే కాని యొండు సంధు లఖండయతుల కుపయోగార్హములు కావని తోఁచెడిని. ఇదమిత్థమనుటకును వీలు లేదు.

ఉ. భూవిభునొద్ద కెట్లు గొనిపోవుదు శూన్యరథం బవశ్యముం
దావకసేవకుండ భవదంఘ్రుల నేనిటఁ గొల్చివచ్చెదన్. 1. భాస్కర.

ఇట్టివికూడ నిత్యసమసనము లేనా ?

చ. గొఱియల మేఁకపోతులనుఁ గొమ్ముపొటేళ్ళను గావుగొందు వీ
వరయఁగ సందెకాడఁదగవత్తునటంచు... ... ...2. శ్రీనాథుఁడు.

దీని నేవిశ్రమం బనవలయునో తెలియదు. ఈపై రెం డుదాహరణములం బోలినప్రయోగములఁ గొన్నిఁటి జూచి యిటీవలివారు కొందఱు-

గీ.... ... ...మఱి, నాతనికుటుంబముఁ గృపాగుణంబుచేత—

(చా. విశ్వపతిశాస్త్రి.)

చ. మునిజనమానసాంబుజసమూహములన్ విహరించుభృంగ మై
జనకమహీపురందరనిజాత్మజ............... యస్. నారాయణరాజు.

సీ. ప్రతిమానుసారులౌ పరివారపంక్తులు గలుగునట్లగకన్యకాలయంబు

ఎత్తుగీతి. ...ఈరీతిశాస్త్రజ్ఞులెలమిఁబలుకు, చుంమరిటుసేయశుభవృద్ధిశోభిలఁగడు
జనమంచి శేషాద్రిశాస్త్రి.

ఇట్లు ప్రయోగించి యఖండయతిఁగా వాడుచున్నట్టులు గన్పట్టెడిని. వీనిం జూచి నావంటి యల్పజ్ఞులును సంధించుటకు సందియమేముండును? కనుక యాంధ్ర సాహిత్యవిమర్శనాలంకారములచే భాషావధూటికిఁ గ్రొత్తయందముల నాపాదింపఁజేయుచున్న పండితవరు లెవ్వరో యొకరీయల్పవిషయమును (అఖండయతిని) గూడఁ బరిశోధించి బహురీతుల నొప్పుచున్న దీని కొకత్రోవఁ గన్పఱిచి ముందు పత్రికలోఁ బ్రచురించెద రని నమ్మి నేనీస్వల్పవ్యాసమును వ్రాసితిని.

కావ్యలక్షణవిమర్శనము.

శ్రీభాష్యం తిరువెంగళరామానుజాచార్యులుగారు, ఇచ్ఛాపురము.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్త్రిక [సంపుటము 21, సంచిక 3.] యందు పర్ణశాలవాస్తవ్యులు అయలసోమయాజుల నరసింహశర్మగారు గీర్వాణాలంకారికులు వ్రాసినకావ్యలక్షణములను విమర్శించుచు నొక వ్యాసమును బ్రకటించియున్నారు.

మొదటిభాగము (పేరా) లో వ్రాసిన విషయమేమో గుర్తించి యాపైనా యాశయమును వ్రాయుదును.

కావ్యమున కనేకు లనేకలక్షణములను వ్రాసి రనియు నందు దండి మొదటివాఁ డనియు నీతఁడు కాలముచేతనే మొదటివాఁడు గాక లక్షణరచనచేఁ గూడ మొదటివాఁడే యగుననియు శ్రీశర్మగారి యభిప్రాయము. దండికంటెను భామహాచార్యుఁడు పూర్వుఁడని పండితజనసిద్ధాంతితమై యున్నది. భామహుఁడు 'శబ్దార్థౌ సహితౌ కావ్యం' అని కావ్యలక్షణమును నిర్వచించియున్నాఁడు. కావున దండియే మొదటి లాక్షణికుఁ డని వ్రాయుట పొసఁగదు.

రెండవభాగములో నితరలాక్షణికులమతమును నిరూపించు సందర్భమునఁ గావ్యప్రకాశమునందలి "తదదోషౌ శబ్దార్థౌ సగుణా వనలంకృతీ పునః క్వాపి" అను లక్షణమును వ్రాసియున్నారు. గుణాలంకారసహితములై దోషరహితములగు శబ్దార్థములు కావ్య మగు ననియు నొకప్పుడు స్ఫుటాలంకారములు లేక యస్ఫుటాలంకారము లున్నను గావ్యము గావచ్చు ననియు మమ్మటాచార్యుని యాశయము.

మీఁదిలక్షణము సముచితముగ లేదని చెప్పఁదలఁచినచో గుణాలంకారవర్జితశబ్దార్థములు కావ్యము గావచ్చు ననియు దోషసహితములైనను గావ్యమగు ననియు వ్రాయవలసియున్నది గాని, శర్మగా రట్లు వ్రాయక గుణాలంకారవర్జితములకుఁ గావ్యత్వవ్యపదేశము లేమింజేసి యు, అని వ్రాయుట వారివాదమున కెట్లుపయోగింపఁగలదు?

పిదప విద్యానాథమతఖండనపురస్సరముగ శర్మగా రింకను, అలంకారసర్వస్వకారాద్యాలంకారికుల మతములందలి దోషములను జగన్నాథపండితుఁడునిరూపించియే యున్నాఁ డని వ్రాయసాగిరి. పండితరాజు కావ్యలక్షణవిషయమునసర్వస్వకారునిమతమునుఖండింపలేదు. ఆయలంకారసర్వస్వము కేవలము శబ్దార్థాలం

కారములను నిరూపించు గ్రంథము. అది కావ్యాలంకార సంగ్రహమువంటిది. అందుఁ గావ్యలక్షణమునకుఁ బ్రసక్తియే లేదు.

పండితరాజు వ్రాసినలక్షణముగూడ దోషయుక్త మనియు నాలక్షణమును వ్రాసి తానే సరసముగ లక్షణమును వ్రాసితి నని యతఁడు గర్వించె ననియు శర్మ గారు వ్రాయు టెంతయు సాహసైకమూలము. పండితరాజు మతమున శబ్దమే కావ్యమై యుండుటచే నతఁడు శబ్దగతగుణదోషములనే నిరూపింపవలెను గాని యర్థగతగుణదోషములను గాని యర్థశక్తిమూలధ్వన్యాదులను గాని నిరూపించుట యప్రసక్త మగును. అని శర్మగారు వ్రాసియున్నారు. కాని, జగన్నాథపండితుని మతమున రమణీయార్థమును బ్రతిపాదించు శబ్దమే కావ్య మగుచున్నది. కాని, శబ్దమాత్రము గాదు. ఈయంశము లక్షణమునుబట్టియే తెలియుచున్నది. ప్రథమమునఁ బండితరాజులక్షణము నుట్టంకించినశర్మగారేల యాలోచించి వ్రాయలేదు ?

లాస్యాంగములను గూర్చి వారేమో వ్రాసిరి కాని యావిషయము ప్రస్తుతమున కుపయోగము కానందున విరమించుటయే శ్రేయము.

మఱి యు శర్మగారు శబ్ద మనఁగా నొక్కపదము మాత్రమే యని భ్రమపడి యున్నారు. వీరు శబ్దస్వరూపము నాలోచింపక యి ట్లనిరి, కాని, పదము లేక వాక్యము వాక్యసమూహముంగూడ శబ్దము లనంబడును. కావున హరిః, కృష్ణః, రామః, అను నిట్టిపదము లెట్లును రమణీయార్థ ప్రతిపాదకములు కానందున నిట్టి వానికిఁ గావ్యత్వము సంభవింపదు. అనివ్రాయుట యనవసరము. ఇట్టివి కావ్యములు గా వనియే రసగంగాధరాభిప్రాయము. వాక్యమే కావ్య మగును. కేవలపదమునకు రమణీయత లేనందున నది యెన్నఁడును గావ్యమగుట సంభవింపదు.

కావ్యము రచించుకవికి శబ్దార్థములు రెండింటియందును సంరభ మవసరము. శబ్దార్థములకు రెండింటికిని నవినాభావసంబంధము కల దనుట నిర్వివాదాంశము. ఈవిషయమును బండితరాజు మాత్రము కాదని త్రోసిపుచ్చెనా !

తక్కిన లక్షణము లేవియు బాగుగలే వని నిరూపించు శర్మగారు దండి రచించిన "శరీరం తావ దిష్టార్థవ్యవచ్ఛిన్నా పదావళీ" అను లక్షణమే యుచితమైన దని నిరూపించిరి. విచారించి చూచినచో, పండితరాజు వ్రాసిన "రమణీయార్థ ప్రతిపాదకః శబ్దః కావ్యం" అను లక్షణమునకును నీమీఁదిలక్షణమునకును భేదములే దని శ్రీశర్మగారే యూహింపకపోరు. ఇష్టార్థ మనఁగా లోకోత్తరానందమును గలుగఁజేయు నర్థ మని శ్రీ శర్మగారే వ్రాసినారుగదా !

శబ్ద మనఁగా బదముగాక పదసమూహరూపవాక్య మని యిదివఱకేని రూపింపఁబడియున్నది. ఇట్టిచో సమానము లగులక్షణములలో నొకటి యాదరణీయమనుటకును మఱియొకటి యనాదరణీయ మనుటకును గలకారణము పక్షపాతమగుచున్నయది.

“రమణీయార్థప్రతిపాదకః శబ్దః కావ్యం” అను లక్షణమున సర్థగతగుణదోషాదులను జెప్పుట యప్రసక్తకథన మని వ్రాసిన శర్మగారికి “ఇష్టార్థవ్యవచ్ఛిన్నా పదావళీ కావ్యం” అను లక్షణమున నీశంక యేలకలుగలేదో ? “కావ్యం పఠితం అర్థస్తు నజ్ఞాతః’ అను వ్యవహారవిషయమై శర్మగా రాశ్రయించిన లక్షణను గూర్చి చర్చించి విచారించుట యప్రస్తుతము. శబ్దము కావ్యమా శబ్దార్థములు కావ్యమా యనువిషయము చర్చకు వచ్చినపు డావిషయమును విశదీకరింపవచ్చును.

సిద్ధాంతపక్షముగాఁ దీసికొనిన దండిమతమునఁ గూడ శబ్దమే కావ్యమగుటచే మీఁదివిషయము వివాదవిషయమే కాఁజాలదు.

మఱియు శర్మగారు “కావ్యం పఠితం అర్థస్తు నజ్ఞాతః” అన్నచోట లక్షణ నంగీకరించి లోకోక్తిని సరిపెట్టుట వారివాదమునకే సరిపడకున్నయది. ఆశబ్దమునకుఁ గావ్యత్వము నంగీకరించిన శర్మగారు తమమతమున కవలంబనముగా మీఁదివ్యవహారము నిచ్చినప్పుడు పూర్వపక్షి యట్టిచో లక్షణ నాశ్రయింతు మని సమాధానము చెప్పవలసియున్నది, కాని, యీ సమాధానమును శర్మగారే చెప్పినచో వారిమత మెంతవఱకు స్థిరీకృత మగునో యూహ్యము.

సంస్కృతసారస్వతచరిత్రము.

ద్వ్యర్థిత్ర్యర్థికావ్యములు.

యీాయూణ్ణి వేంకటవీరరాఘవాచార్యులుగారు, యం. ఏ.,
పిఠాపురరాజకళాశాల, కాకినాడ.

శ్లో. అచ్ఛిన్నమేఖల మలబ్ధదృఢోపగూఢ
మప్రాప్తచుంబన మవీక్షితవక్త్రకాన్తి
కాన్తావిమిశ్రవపుషః కృతవిప్రలమ్భ
సమ్భోగసఖ్య మివ పాతు వపుః పురారేః''—చిత్తపకృతము.

[భోజదేవుని ‘శృఙ్గారప్రకాశము’న నుద్ధృతము.]

ఈ శ్లోకరత్నము సుప్రసిద్ధకవిరాజు ను, రాజకవి యు, వైయాకరణశిరోమణియు, నాలంకారికచూడామణియు నగు భోజదేవుని ‘శృఙ్గారప్రకాశము’నఁ బ్రథమస్థానము నలంకరించుచున్నది. ఈశ్లోకసారస్యము నన్యభాషలోనికిఁ దెచ్చుట దుస్తర మని, విద్యామహోదధిబిరుదాలంకృతు లగు, బారిష్టర్ కాశీప్రసాదజయస్వాల్ మహోదయులు నుడివియున్నారు.[1] దీనిభావము ప్రకృతోపయోగముగా నున్నది.

ఈవ్యాసమును రెండుభాగములుగా విభజింపనగును. పూర్వభాగమున ద్వ్యర్థిత్ర్యర్థికావ్యముల యుత్పత్తియుఁ బరిణామమును విచారింపఁబడును; ఉత్తరభాగమున నాయాకవులంగూర్చియుఁ దత్కావ్యములఁ గూర్చియు నించుక వివరింపఁబడును. ఏకనాళావలంబి యగుఫలద్వయమువలెఁ గావ్య మంతయుఁ గథాద్వయాన్విత మయి యుండినచో నక్కావ్యము ద్వ్యర్థికావ్య మనఁబడును. రాఘవపాండవీయమువంటి యుత్తమద్వ్యర్థికావ్యమును మనము భారతకథాజిజ్ఞాసతోఁ బఠించిన సామాన్యముగా మనఃక్లేశమునుం గల్గింపక తదనుగుణముగా నాకావ్య మం

---

1. "It is a salutation to the Hindu deification of the ideal and married life and wedded love—the God-with better-half. The *Ardhanarisvara* figure of Purari (Siva) in *Vipralambha* and unity is painted : not even looking at each other, so close, yet so distant, an apparent and assumed aloofness but really eternal unity and complete identity, without caresses, without embraces, separated and joint!–the god of gods, the paragon of husbands: with the holy wife, the goddess of devotion, wife first and goddess after-wards, both in one form—in an artificial misunderstanding of love—too delicate to translate."

తయు నన్వయించును. అట్టివియే రామాయణార్థము నెఱుఁగు సంకల్పముతోఁ జదివితి మేని తత్తత్కథానుగుణముగ నాకావ్య మంతయు విశద మగును. ఇట్టులే కథాత్రయసమ్మిళిత మగుకావ్యము త్ర్యర్థికావ్య మనఁబడును. క్లిష్టరచన రహితముగ ద్వ్యర్థికావ్యమును రచించుటయే బహుకష్టసాధ్యము. ఇఁకఁ ద్ర్యర్థికావ్యములలోని క్లిష్టరచనముఁ గూర్చి చెప్పవలసిన దేమి? వక్రోక్తిసాహాయ్యముననే, యిట్టి బహూర్థకకావ్యములు రచియింపఁబడును. కవితకు వక్రోక్తియే ప్రధాన మని యాలంకారికులలో వక్రోక్తిమతప్రతిపాదకుఁ డగుకుంతకుని యభిప్రాయము. [చూ. వక్రోక్తిజీవితము.][2] వ్యాసగౌరవభీతి నిట వక్రోక్తిస్వరూపమును[3] నిరూపింపఁజాలను.

పార్వతీపరమేశ్వరుల యర్ధనారీశ్వరస్వరూపమే యప్రతిమప్రతిభాభాసు రు లగుసంస్కృతకవీశ్వరులకు వక్రోక్తి (లేక శ్లేష) స్వరూపమును స్ఫురింపఁజేసి యుండు నని తోఁచెడిని. కవిరాజసూరి తన 'రాఘవపాండవీయము' నిట్టు లర్ధనారీశ్వరమూర్తితోఁ బోల్చియున్నాఁడు.

"శ్లో. రమ్యా రామాయణీ వైషా భారతీ సైవ భారతీ
అర్ధనారీశ్వరమయీ మూర్తి రేకత్ర శోభతామ్"—I. 42.

ఇంతకుఁ గొన్నిశతాబ్దములకుఁ బూర్వమే కాళిదాసకవీంద్రుఁడు నిట్టులు నుడివియున్నాఁడు :

"శ్లో. వాగర్థావివ సంపృక్తౌ వాగర్థప్రతిపత్తయే
జగతః పితరౌ వన్దే పార్వతీపరమేశ్వరౌ"—రఘు. I. 1.

ఇట, "పార్వతీప, రమేశ్వరౌ" అని విశిష్టాద్వైతపక్షమును గూడ మల్లినాథసూరి చమత్కరించి యున్నాఁడు. హరిహరహిరణ్యగర్భాత్మక మగు సవితృస్వరూపమే త్ర్యర్థికావ్య రచనమును స్ఫురింపఁజేసి యుండు నని యూహించుచున్నాఁడను.

సాహిత్యశాస్త్రమున, భరతాచార్యపూజ్యచరణుల 'నాట్యశాస్త్రము'లోఁ బ్రథమమున 'శ్లేష' ప్రబంధగుణముగా నుల్లేఖింపఁబడియున్నయది. శ్లేష స్థూలదృష్టికి సుగమముగాఁ గాన్పించినను, నిజముగాఁ గష్టైకసాధ్య మనియే యెం

---

2. సుశీలకుమారదేపండితునిచేఁ టీకాకాములతోఁ గలకత్తాప్రాచ్యగ్రంథావళిలోఁ బ్రచురింపఁబడినది. ద్వితీయావృత్తి 1928.

3. చూ. సంస్కృతరాఘవపాండవీయవిమర్శనము- [ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక—విభవ- XVII సం. 2 సంచిక- 67-69 పుటలు.]

చందగును. ప్రాచీనులగు కాళిదాసాదుల కావ్యములలో శ్లేషాభిలాష బహువిరళముగాఁ జూపట్టెడిని. [రఘు. XI. 20; కు. సం. VIII. 22.] భారవి, మాఘుఁడు మొదలగువారికావ్యములలో నిట్టిభాషాచమత్కారాభిరుచి విశేషముగాఁ గానవచ్చుచున్నది. ఈవ్యసనము సుబంధుభట్టబాణుల కవితలలోఁ దలస్పర్శముగఁ గానఁబడుచుఁ, బ్రకృతము మనము విచారింపఁబోవు బహుళార్థకకావ్యములలో మిన్ను ముట్టినది యని చెప్పవచ్చును. ఇట నీకావ్యరచనాకాలముం గూర్చి కూడ నించుక విచారింపవలసియున్నది. ఏతత్కాల కవితా ప్రపంచములో గారడివిద్యయే సామాన్యముగాఁ గానవచ్చుచున్నయది కాని యుత్తమకవితాసంపద సాధారణముగా మృగ్య మని సాహిత్యవేత్తలు పలుకుదురు. గర్భ, బంధ, చిత్ర, యమకవ్యామోహ మీకవితలో విశేషముగాఁ గానవచ్చెడిని. ఈదృశచతుర్విధకవితాసంపన్నుఁడు సంస్తుతింపఁబడుచుండెడివాఁడు. ఇట్టికవిత్వనైపుణ్య మాశ్చర్యజనకమైనను సహృదయహృదయముల కానందమును గల్గింపఁజాలదు. ఇట్టికవిత మనస్సునాశ్చర్యనిమగ్నముఁ గావించినను, హృదయమును గరఁగింపఁజాలదు. అరసికుల కాశ్చర్యహేతువైనప్పటికి నిట్టికవిత రసికశిరఃకంపముం బడయనేరదు. ఇట్టికృతక కవితానిర్మాత యభినందార్హుఁ డైనఁ గావచ్చు నేమో కాని, యాదర్శకవి కానోపఁడు. ['He is rather to be admired than imitated'] ఇట్టి కవిత భాషకును గవితకుఁ గూడఁ బతనహేతు వని యాలంకారికు లందురు. రసపరిపంథి యగు నిట్టికవిత నుత్తమాలంకారికులు నిరసించియున్నారు. విశ్వనాథకవిరాజు 'సాహిత్యదర్పణము'న

'కావ్యాంతర్గడుభూతాయా నేహ తత్ర ప్రపంచ్యతే'

అని శ్లేషకవితను నిరసించియున్నాఁడు. ఇట్టికృతకకవిత్వము, కవితాభ్యుదయమునకే కాక, భాషకును బతనహేతువే. కవి యనుత్తముఁ డయినను శిష్టరచనావసరమునఁ గిష్టాన్వయాదులఁ బరిహరింపఁజాలఁడు. పదములకు లేని యర్థములఁ దనపాండిత్యప్రౌఢిచేఁ గాని, నైఘంటుకసాహాయ్యమునఁ గాని సాధించి, భావసంపద గాని, రససంపద గాని లేని తనగారడికవితచేతను, దనపాండితీకౌశలముచేతను నీకవి, పఠితల నాశ్చర్యనిమగ్నులఁగాఁ జేయును గాని రసపరవశులఁగాఁ జేయఁజాలఁడు. ఇఁక సామాన్యకవిం గూర్చి నుడువనేల? ఈకాలపుఁగవిత కృతకకవితాభిలాషులకు నభ్యుదయము నందుచున్నయట్లు గానవచ్చినను, సత్కవిత కీకాలము పతనదశ యని చెప్పవలసియున్నది.

అమరకోశము మొదలగు నిఘంటువులలో నానార్థసర్గములమాటయటుండ, నానార్థనిఘంటువు లుద్భవిల్లుటయే కాక యీకాలమున, శ్లేషకవితకు బహులార్థకావ్యరచనమునకు నుపకరించు నిఘంటువులు బయలుదేఱినవి. [ఉదా. వేదాంతదేశికుల 'దశదీపకనిఘంటువు.'] అరిసింహామరచంద్రులు రచించిన కవిశిక్షాగ్రంథమగు 'కావ్యకల్పలతావృత్తి' లో 'శ్లేషసిద్ధి' యను తృతీయపరిచ్ఛేదము చివర శ్లేషోపయోగిశబ్దములు లోనంగఁబడియున్నవి.

శ్లేషకావ్యము—ద్వ్యర్థికావ్యము.

శ్లేషకావ్యద్వ్యర్థికావ్యముల భేదము నిట నిరూపించుట యప్రస్తుతము గాదని యెంచెదను. వివిధశ్లేషవిశిష్టము లగుటచే సుబంధుని "వాసవదత్త"యు భట్టబాణుని "కాదంబరీ హర్ష చరితములు" ను శ్లేషకావ్యములు లనఁబడును. కవిరాజు 'రాఘవపాండవీయము' వందువలె వీనియందుఁ గథాద్వయసమ్మేళనము లేకపోవుటచే నివి ద్వ్యర్థికావ్యములు గాఁజాలవు. సుబంధుభట్టబాణులు శ్లేషకవులుగాని ద్వ్యర్థికవులు గారు. కవిరాజు శ్లేషకవి యనియేకాక ద్వ్యర్థికవియు ననఁబరఁగును.

విశ్వగుణాదర్శము, లక్ష్మీసహస్రము, కరిగిరిచంపువు, ఉత్తరరామచరితచంపువు, శ్రీనివాసవిలాసము మొదలగు వానింబట్టి వేంకటాధ్వరి 'శ్లేషయమకచక్రవర్తి' యైనను 'యాదవరాఘవీయ' రచనముచేతనే యాతఁడు ద్వ్యర్థికవి యనియు, విలోమకావ్యనిర్మాత యనియు ననఁ బరఁగుచున్నాఁడు. [రామరాజభూషణుని 'వసుచరిత్రము' శ్లేషకావ్యము; 'హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానము' ద్వ్యర్థికావ్యము.]

'శ్లో. ప్రత్యక్షరశ్లేషమయప్రపంచవిన్యాసవైదగ్ధ్యనిధిం ప్రబన్ధమ్
సరస్వతీదత్తవరప్రసాద శ్చక్రే సుబన్ధుః సుజనైకబన్ధుః.'

అని సుబంధుమహాకవి తాను 'ప్రత్యక్షరశ్లేషమయప్రపంచవిన్యాసవిదగ్ధుఁడ' నని పలుకుట యాతనికావ్యముంబట్టి యతిశయోక్తి కానప్పటికి నాతనికావ్యము 'శ్లేషకావ్యమే' కాని ద్వ్యర్థికావ్యము గా నోపదు. ఇం దితివృత్తద్వయసమ్మేళనము లేకపోవుటంజేసి యిది ద్వ్యర్థికావ్య మనఁబడదు. సుబన్ధుభట్టబాణులకావ్యములలో నీవైలక్షణ్యము లేమిచే నవి శ్లేషకావ్యము లనియే యనఁబరఁగును.

ద్వ్యర్థికావ్యము లితివృత్తద్వయపరముగా విభజింపఁబడుటచే [వ్యస్తము గాఁ జేయఁబడుటచే] ననఁగా నేకకాలముననే, యొకవాక్కుతోడనే కథాద్వయము నభివర్ణించుటంజేసి, యీకావ్యములు, 'వ్యస్తకావ్యము' లనియు ననఁబడు

చున్నవి. [దైవజ్ఞసూర్యసూరి 'రామకృష్ణవిలోమకావ్యము'నందలి యుపసంహార శ్లోకములలోఁ జెప్పియున్నాఁడు.]

శ్లో. సమాక్షరాంఘ్రి ర్విషమాక్షరార్థ ద్వేధా భవే ద్వ్యస్త కవిత్వసీమా-

ద్వ్యర్థికావ్యరచనము కష్టైకసాధ్య మని కవిరాజసూరి యిట్లు వ్రాసి యున్నాఁడు.

శ్లో. పద మేక మపి శ్లిష్టం వక్తుం భూయా న్పరిశ్రమః
కథాద్వయైకనిర్వోఢుః కిం ధరాపతితో౽ధికః"—1 స.[4]

హారదత్తసూరి తన 'రాఘవనైషధీయము' నకు స్వవిరచిత వ్యాఖ్యానములో నిట్లు లని యున్నాఁడు. "సంస్కృతభాషాయా పో౽ర్థాన్తరసంఘటితో దుర్ఘటః కవ్యన్తరైః స్వప్నే౽పి వ్యథాయి ప్రబన్ధో౽యమ్" [1 స. 7 శ్లో. వ్యాఖ్య]

ఆంధ్రాదిద్రావిడభాషాపరిచయలోపముచేతఁ గావలయు నాచార్య 'మెక్డానెల్' పండితుఁడు తన "సంస్కృతసారస్వతచరితము"లో (331 పు.) సంస్కృతములోని ద్వ్యర్థికావ్యరచనము సార్వలౌకికసారస్వతములలో నిరుపమాన మని వ్రాసి యున్నాఁడు.

" A *tour de force* of this kind is unique in the literatures of the world." రాఘవపాండవీయమువంటి యుత్తమద్వ్యర్థికావ్యముం బఠించుచోఁ బ్రాయికముగా నర్థవిదు లగు పాఠకులకుఁ దత్తద్వివక్షితార్థంబును దత్తత్ప్రధానకావ్యమువలెనే యీకావ్య మన్వయించుచుండును. అర్థసమన్వయ మరసి యుచితరీతిం బఠించినచోఁ దత్తదర్థము సుబోధమయి యుండును. సామాన్యద్వ్యర్థికావ్యములు గొన్నింటివలె నిట్టి యుత్తమకావ్యము నానార్థకకోశాన్వేషణావసరమును దఱచుగాఁ గల్గింపదు. ఒకసారి చదివిన రామాయణార్థంబును,వేఱొకసారి చదివిన భారతార్థంబును గ్రహించునెడఁ బాఠకుల కావృత్తికల్పనంబున వ్యాపారగౌరవంబు గల్గినను నొక్క కావ్యమె యుభయార్థప్రతిపాదకం బగుటఁ బ్రయోక్తకు-"మాత్రాలాఘవం పుత్త్రలాభమివ మన్యన్తే వైయాకరణాః" మాత్రాలాఘవము పుత్త్రలాభతుల్య మని సంతసించు వైయాకరణులకు సమ్మతం

---

4. దీనిని గాంచియే పింగళి సూరనార్యుఁడు-

శా. రెండర్థంబులపద్య మొక్కటియు నిర్మింపంగ శక్యంబుగా
వండుం దద్గతిఁ గావ్య మెల్లనగునే నోహళోయసం జేయదే.

అని తన రాఘవపాండవీయ టీకలోఁ జెప్పినాఁడు.

బగు నుచ్చారణలాఘవంబును దానం జమత్కృతివిశేషంబును సహృదయైకవేద్యం బైయుండు నని కొందఱందురు. కాని యీయభిప్రాయము సరిగాదేమో యను కొనుచున్నాఁడను. బహుళార్థకకావ్యము రచనమున రచయిత మనస్సును, బఠనమున రసికునిహృదయమును గ్లేశపఱచును. శ్లేషచిత్రయమకభూయిష్ఠ మగుకవితలోఁ బ్రాయికముగా రసపుష్టి మృగ్య మనియే సాహిత్యవేత్తలు పలుకుదురు. కీ. శే. వీరేశలింగముపంతులుగారు సారస్వతసిద్ధికి భంజకమగు నిట్టిరచనను నిరసించుచు, రాజమార్గమున గమ్యస్థానము చేరుటకు బదులు, కంటకశిలామయ మగు దుష్పథమున, దొరలిదొరలి గమ్యస్థానముం జేరునట్లు లున్న దని 'ప్రబంధరాజవేంకటేశ్వరవిజయవిలాస' రచనముం గూర్చి నుడివియున్నారు.

పాశ్చాత్యసంస్కృతపండితుఁడు, "డాక్టర్ ఏ. బెరిడేల్ కీత్" మహాశయుఁడిట్టి కావ్యముల "A triumph of misplaced ingenuity" అని నిరసించియున్నాఁడు.[5] ఆపండితుఁడే స్వరచితమగు "సంస్కృతసారస్వతచరిత" మను[6] లఘుగ్రంథములోఁ గవిరాజుం గూర్చి, బహునియమములు గలిగి దుర్ఘట మగు నిట్టి ద్వ్యర్థికావ్యమునే యింతసౌలభ్యముతో విరచించి తన వాచామగోచరప్రజ్ఞావైభవముం జూపిన కవిరాజు తనకవితాఝురిని గుటిలమార్గమునం గాక సన్మార్గమునఁ బ్రవేశపెట్టి, పైనియమములేనికావ్యమును రచించియుండినచో నెంత చేతోరంజకముగా నుండెడినో యని వచించియున్నాఁడు.[7]

"లోకో భిన్నరుచిః" అను న్యాయమునను సరించి యిట్టికావ్యములను సమర్థింపఁదగును. ఎట్లనఁ బైకి గొగ్గిగొగ్గి యగువికృతస్వరూపము గలిగి లోపలఁ జేఁదుగానుండు కాఁకరకాయలు నావంటి మందరుచికి రుచింపకపోయినఁ బోవుఁగాక, లోకములో వాని నెంతవెలకైనను గొని యనుభవించెడివా రెంతమంది లేరు ? బంగినిపల్లి మామిడిపండ్లను, మాహిషం బగుపిచ్చిలదధిని, గోదుగ్ధమును, గోఘృతము సేవగించుకొనువారిని నేనెఱుంగుదును. సంస్కారియుఁ గవియు నగుమామిత్రుఁడొకఁడు మొదట వేంకటాధ్వరికవితకు నమస్కరించి పిమ్మటఁ గాళిదాసుని కవితకు

5. A History of Sanskrit Literature.
6. A History of Classical Sanskrit Literature.
7. ఒకానొకవిమర్శకాగ్రణి యిట్లు నుడివియున్నాఁడు:—

"It may perhaps be ture that in those degenarate ages of artificial poetry, he who thinks himself capable of astonishing the intellect may write such a work, but he that hopes of appealing to the heart must resort to a more legitimate end."

నమస్కరింతు నని యనియెను. వేంకటాధ్వరి నాయభిమానకవులలోఁ బ్రధానుఁడైనను నేను బైయభిప్రాయముతో నేకీభవింపఁజాలను.

గ్రంథముయొక్క యచ్చుప్రతు లచిరకాలమున విక్రయింపఁబడుట యాగ్రంథము నెడలఁగలజనానుమోదమునకు నిదర్శనమైనచోఁ, గవిరాజసూరి "రాఘవపాండవీయము"ను నైఘంటుకధనంజయుని "ద్విసంధాన"మనురాఘవపాండవీయమును విశేషజనాదరముం బడసిన వని చెప్పవచ్చును. ఈకావ్యములు వ్యాఖ్యాసనాథముగ నిర్ణయసాగరయంత్రాలయమునఁ 'గావ్యమాల' లో నలువదిసంవత్సరములక్రిందటఁ బ్రకటింపఁబడియున్నవి. ఈకావ్యములకంటెఁ బ్రశస్తతరమును, ఆకాలముననే ముద్రింపఁబడినదియు, 'సాహిత్యదర్పణో'ద్ధృతము నగు కృష్ణానందమహాకవి 'సహృదయానందపు' మొదటిముద్రణపుఁ బ్రతులు నేఁటికిని లభించుచుండ, 'రాఘవపాండవీయ' 'ద్విసంధానములు' చిరకాలముక్రిందటనే చెల్లిపోయినవి. వావిళ్లరామస్వామిశాస్త్రిగారు 1861 లో నొకసారి యు, 1874 లో నొకసారియు వ్యాఖ్యానసహితముగ ముద్రించిన చిదంబరసుమతి 'రాఘవపాండవయాదవీయము' ప్రతులు చిరకాలముక్రిందటనే దొరకుటలేదు. ఆంధ్రదేశముననేకాక యితరదేశములలోఁ గూడ విశేషవిద్వదామోదముం బడసిన ధర్మసూరి 'సాహిత్యరత్నాకరపు' ద్వితీయముద్రణపుఁ బ్రతులు (1885) నేఁటికిని లభించుచున్నవి. తక్కినవిషయములలోవలె నభిరుచులలోఁ గూడ లోకము గతానుగతిక మనియే తోఁచెడిని. లోకములో నుత్తమరసికులు బహుస్వల్పముగా నుందురు. సారస్వతోపాసకులలో ననేకులు పరప్రత్యయనేయబుద్ధులే యనవచ్చును.

ద్వ్యర్థికావ్యరచనావిధానము కవిరాజుచే నిట్లు సూచింపఁబడియున్నది.

"శ్లో॥ ప్రాయః ప్రకరణైక్యేన విశేషణవిశేష్యయోః
పరివృత్త్యా క్వచిత్తద్వ దుపమానోపమేయయోః
క్వచి త్పదైశ్చ నానార్థైః క్వచి ద్వక్రోక్తిభంగిభిః
విధాస్యతే మయా కావ్యం శ్రీరామాయణభారతమ్". రా. పాం. 1. 37-38.

ఇట్లే పింగళి సూరనార్యుఁడు-

"ఆంధ్రభాషాసంస్కృతాభిభాషాశ్లేష యొక్కొక్కచోట నొక్కొక్కచోట,
నుచితశబ్దశ్లేష యొక్కొక్కచోట............................"

అని తన రాఘవపాండవీయములో (1 ఆ.) వ్రాసియున్నాఁడు. "బెరిడేల్ కీత్" ద్వ్యర్థికావ్యరచనము స్థూలదృష్టికి గోచరించునంత దుర్ఘటము గా దనియు,

సంస్కృతభాష యిట్టి రచనమునకు విశేషముగా ననుకూలించుననియు వ్రాసి యున్నాఁడు:[8]

శ్లేషాభిలాష బహుళార్థకకావ్యములకు నిదాన మని తెలిపియున్నాఁడను. ద్వ్యర్థికావ్యరచనమునఁ దమకుఁ గలిగినమనఃపరిశ్రమను గుర్తెఱింగిన కొందఱు కవులు, పాఠకులు కవిహృదయము నెఱుఁగలేరేమో యనుభీతిచేఁ దమకావ్యములకుఁ దామే వ్యాఖ్యానములను వ్రాయఁజొచ్చిరి. [హరదత్తసూరి తన'రాఘవనైషధీయము' నకుఁ దానే వాఖ్యను రచించెను.] ఇట్టి బహుళార్థకకవితావ్యామోహము కవితను విశేషక్లిష్టముగా నొనరించినది.

ధనంజయుని 'ద్విసంధానము'లోఁ ద్ర్యర్థకశ్లోకములుఁ, జతురర్థకశ్లోకములును గలవు. ఈసూచనయే త్ర్యర్థక, చతురర్థక, పంచార్థకకావ్యములకు దారిఁ జూపినట్టులు తోఁచెడిని. చిదంబరసుమతి 'రాఘవపాండవయాదవీయము'లోని యీక్రిందిశ్లోకమునకుఁ బదియర్థములు గలవు.

శ్లో. వాచంయో రచయతు సర్వదా స్వరఙ్గే గాఙ్గేయః సరసనయో దయాం దధానః
సత్యాప్తో బుధకులమాళిబన్ధురోజః శ్రీరామః స్తుతగురుమానసాబ్జహంసః.

కవిచంద్రికయను సనంతనారాయణసుమతి యీకావ్యమునకు వ్యాఖ్యవ్రాసెను. పైశ్లోకము వ్యాఖ్యచివర నాతఁ డిట్టులు వ్రాసియున్నాఁడు.

8. "The feat (i. e. of composing a 'Dvyarthikavya)which at first sight appears incredible, is explained without special difficulty by the nature of Skt. Treating each line of verse as a unit, it is possible to break it up very variously into words by grouping together the syllables. Then the meaning of compounds is often vitally affected by the mode in which the relations between the words composing them are conceived, even when the words are understood in the same sense and the compound is analysed into the same terms. Further, and this is of special importance, the Skt. lexica allow to words a very large variety of meanings and they supply a considerable no. of very strange words which have a remarkable appearance of being more or less manufactured, in the sense that the meaning or form ascribed may have been derived from some mere misunderstanding or in some cases from a mere misreading. [Hist. of Skt. Lit. P. 137 ff.]

ఈయభిప్రాయములు సత్యదూరములు గాకపోయినను, ద్వ్యర్థికావ్యరచన మీపండితుఁడను కొనునంతటి సుసాధము గాదు. ద్వ్యర్థికావ్యరచనము బహుకష్టైకసాధ్య మని యట్టి కవులకేకాని యన్యులకుఁ దెలియుట కష్టము. (సం॥)

(కా. బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు—గతసంచికశేషము.)

—: స్వరోచివర్తనముంగూర్చి :—

దీనింగూర్చి మే మేమియు సంతగా వ్రాసియుండలేదు. బహుభార్యాత్వము రసాభాసమునకు మూల మని మనుచరిత్రము చెప్పెను. అది గాక యాతఁ డతి కాముకుఁడై వర్తించినట్లు పెద్దనయే తెల్పియున్నాఁడు. ఈస్వరోచిదగు కామాంధతను మానవులు నిందించుటమాట యటుండ నిండు. మృగములును ఖగములును గూడ బహువిధముల నిందించినట్లు మనుచరిత్రమే చెప్పుచున్నది. పెద్దన తనగ్రంథములో స్వరోచి తనపై వచ్చునాక్షేపణముల "నెఱింగి సిగ్గునన్ తల వంచియున్నరని మఱిం దలపోసె" నని నొక్కి చెప్పుచుండఁగా రావుగా రాయనుచిత ప్రవర్తనమును నుచిత మని సమర్థింపఁ జూచుట పెద్దవింత కాదా? రావుగారు తా మెవరి నధిక్షేపించుచున్నారో యెవరిని సమర్థించుచున్నారో కూడ నెఱుంగరు. ఏమన: పెద్దన వ్రాసినదానినే ఖండించుచు మరల దానినే సమర్థింపఁబూనుకొనిరి.

ఇఁక రావుగారు కావించిన సమర్థన మెట్టున్నదో యది గనుఁడు. స్వరోచి తాను విధివిహితముగాఁ బెండ్లాడిన భార్యలను మాత్రమే కూడెడువాఁడు కాని తాను బెండ్లాడని వనితలఁ గూడెడువాఁడు కాఁడఁట. స్వవనితలఁ గూడుట తప్పు కాదఁట. ఇది వీరు తుదకుఁ జేసిన సమర్థనము. ఇది మూలమును జూచుకొనకయే వ్రాసినవ్రాత. స్వరోచి స్వారోచిషుని నేకాంతయందుఁ బుట్టించెనో యామెయే స్వరోచిభార్య కాదు. అయినను నామెయందు మనువును బుట్టించెను. కాన రావుగారు వ్రాసినది తప్పు. దాని కేమి, స్వరోచి యతికామముతో భార్యలఁ గూడెను గాన నదియుఁ దప్పే. ఇందులకై పెద్దనను నిందింప నవసరములేదు. మూలము లాతఁ డతికామాంధుఁడై వర్తించె నని తెలుపుచున్నవి కానఁ బెద్దనయు నట్లు చెప్పవలసినదే. కాని యిప్పట్టున, పెద్దనచేసిన తప్పొకటి కలదు. స్వరోచి కామాంధుఁడై తిరిగి తిరిగి హంసహంసీసంభాషణము నువిని బుద్ధిదెచ్చుకొని విరాగియై తప స్సొనరించి యుత్తమలోకమునకుఁ బోయినట్లు మూలమునఁ గలదు. ఆకథను మనకవి తీసి పాఱవైచెను. అట్లు చేయుట తప్పు కాకపోలేదు. ఆకథను మూలకథతోఁ సంబంధము లేని దగుటచేఁ బెద్దన తీసివేసె నని రావుగారు వ్రాసిరి. అది స్వరోచియొక్క శృంగారవర్తనమునకు నష్టుగా నుండును, గావునఁ దీసి పాఱవైచె నని తేవప్పెరుమాళ్ళయ్యగారు చెప్పిరి. పెరుమాళ్ళయ్యగారు చెప్పినదే కొంత బాగుగ నున్నది. ఏమన, స్వరోచివర్తన

మునకుఁ గొంత సరిపడుచున్నయది. రావుగారు చెప్పినది సరిపడి యుండలేదు. ఏమనఁ బెద్దన మూలకథలో సంబంధింపని కథలఁ దీసివేయు స్వభావము కలవాఁడుగాఁ గాన్పించుట లేదు. మనోరమానులకథలను బ్రధానకథతో సంబంధింపకున్నను నిలిపి యుంచుటయే గాక విశేషముగాఁ బెంచి వ్రాసెను. అదిగాక యీతనికిఁ దపస్సులు గిపస్సులు ననినఁ గిట్టవనియే చెప్పుకొనవలసియున్నది. ఏమనఁ దపస్సు చేసి స్వరోచి యుత్తమలోకములకుఁ బోయినట్లుగా మూలము చెప్పుచుండఁగా దానిఁ దీసివేయుటయే కాక స్వారోచిషునిఁ బుట్టించుటచేతనే యుత్తమలోకావాప్తి కలిగినట్లు మనకవి వ్రాసెను. దీనింబట్టి తప స్సవసరము లే దని తేలుటలేదా ? ఈసందర్భములో మఱరావుగారే "స్వరోచి పుత్త్రుఁ డగు మనువును గనిన వెంటనే దేవతలవరముచొప్పున పుణ్యలోకమునకుఁ బోయెను. వేఱె తప స్సెందుకు?" అని వ్రాసిరి. కాన పెద్దనార్యుఁడు తప స్సవసరము లే దని భావించినట్లు తేలుటలేదా ? సంతానముం గనినఁ జాలును. వేఱె తప స్సేల యని వాదించుట వరూథినీవాదమునకుఁ దోఁబుట్టు వగుట లేదా? అది గాక యుత్తమమైన తపస్సు చేసి పొందు నుత్తమలోకమునకును బిడ్డలను గని పొందు నుత్తమలోకమునకును దారతమ్య ముండును. తపస్సువలనఁ గలుగు ఫల మెక్కువది. ఈయంశమును విద్యారణ్యభాష్యమే తేల్చుచున్నది. ఇవి యిటు లుండ నిండు. మనువునుఁ గనిన వెంటనే స్వరోచి పుణ్యలోకమునకుఁ బోయినట్లు రావుగారు వ్రాసిరే, దీని కాధార మేది ? మనువు కడుపులోఁ బడినవెంటనే పెద్దన స్వరోచి కాసీమాంతమును జెప్పెను. మనువు పుట్టినతరువాతఁ గూడ స్వరోచి జీవించి యుండి తనస్త్రీలంపటత్వమును యథాప్రకారముగా సాగించినట్లు పురాణము చెప్పుచుండె. ఇఁక మనువు పుట్టినవెంటనే తొళ్ళక్కముచేసి స్వరోచిని బుణ్యలోకములోనికి నెగఁ ద్రోసినవా రెవరు ? శ్రీరావుగారే మాట దక్కించుకొని యుండవలెను. పెక్కేల, పెద్దన వ్రాతలును శ్రీరావుగారు వ్రాసినదియును గూడ స్వరోచి పాత్రమును సందిగ్ధస్థితిలోఁ బెట్టినవి. ఔచిత్యము పాడుచేయఁబడినది.

—: మనోరమాశీలముం గూర్చి :—

పెద్దన మనోరమావివాహఘట్టములోఁ బెద్ద మార్పును బెట్టెను. అది మనోరమాసౌశీల్యాదులఁ బాడుచేయుచున్నది. ఈసంగతిని రావుగారును నెఱుంగుదురు. ఐనను నావ్రాసినదాని నెట్లయినఁ గాదనవలెనను పట్టుతో నసంగతపు వ్రాతలఁ బెక్కింటిని వ్రాసి నిర్మలమైన పురాణస్థకథపై మోసపువ్రాత లనెడు మసి

పూసిరి. కల్మషయుతము లగుపెద్దనవాక్కులపై సామ్యోక్తు లను వెల్లవేసియు సత్యమును గప్పిపెట్టుచు వచ్చిరి. సత్యమైన విమర్శకుఁడు చేయు పని యిదియా? వీరిగమనికను నీక్రిందఁజూపుచున్నాఁడను. చదువరులు శ్రద్ధతోఁ జిత్తగింతురుగాక. ముందుగా మాఱ్పులనుగూర్చి ముచ్చటించెదను.

తండ్రి మనోరమను స్వరోచి కిచ్చి వివాహము చేయుద మని చెప్పఁగా దాని కామె సంతోషపూర్వకముగ నంగీకరించి తననెచ్చెలులు తన నిమిత్తమయి రోగముల పాలై బాధపడుచున్నారు కాన వారిరోగముల ముందు మాన్చి తరువాతఁ బెండ్లి కావింపుఁ డని తండ్రినిఁ గోరినది. ఇది ప్రౌఢముగా లే దని యెంచి పెద్దన్న పెద్ద మాఱ్పును బెట్టెను. మనోరమ తనసఖుల రుజలను మాన్పు మని తండ్రిని గాక కాఁబోవు పతిని గోరునట్లును బెండ్లికిఁ బూర్వమునందుఁ గాక పరమున గర్భాధానపుగదిలో నాథుఁడు చుంబనాలింగనాదుల నెల్లఁ గావించి యింక సురతక్రీడ నొనరింప వలె నని యుత్సాహపడుచుండఁగా నాసమయమున దనకోర్కెను దీర్పు మని కోరుటకు మంచి తఱి యనుచు నెంచి ముందుగా నేడ్చి నాథుఁడు విరక్తిఁ జెంది యిదియేమి యని యడుగుచుండఁ దననెచ్చెలుల రోగముల ముందు నివారింపకున్నఁ దనకు సుఖము లే దని కంఠోక్తిగాఁ జెప్పివేసి నాథుని నిరుత్సాహపఱిచి వెంటనే శోభనపుగదినుండి ఘోరకాననములోనికి నోషధుల నిమిత్తమై తీసికొనిపోయినట్లు పెద్దన వ్రాసెను. ఇది యెంత యనుచితపుమాఱ్పో వేఱుగఁ జెప్పవలయునా? పెండ్లికి ముందుఁ గోరినకోరికను బడుకగదిలో సురత సమయమునఁ గోరునట్లుచేసిన, ప్రాజ్ఞులు నవ్వుదు రని యెంచి సత్యమును వ్రాయుటకు సిగ్గుపడి "వివాహమునకుఁ బూర్వమున నున్నదానిని వివాహానంతరమున గర్భాధానపుగదియొద్దకు మార్చె"నని రావుగారు వ్రాసిరి? కాని మైథునసమయమునకు మార్చె నని సాహసించి వ్రాయలేక పోయిరి. పెద్దన వ్రాసినదాని నున్నదున్నట్లు లిఖించుటకు రావుగారే లజ్జించుచున్నపు డావ్రాఁత యెంత హేయమై యుండునో వేఱుగఁ జెప్పవలయునా?

మఱియును రావుగారు మూలమును బెద్దన్న దిద్ది వేయుటకుఁ గల కారణముల నీక్రిందిరీతిని దెలిపిరి. మనోరమ పెండ్లికిఁ బూర్వమందుఁ గన్య కావునను గన్య భర్తయింకను గానివానితో ననఁగాఁ బరునితోడ ముచ్చటించుటకు సిగ్గుపడును గావునను వివాహానంతరమున నన్ననో యామె స్వరోచికి భార్యయే యగును గావునను బెండ్లి కనంతరమున నాథునితోఁ బ్రశంసించినట్లు దిద్దె

సని తేల్చిరి. ఇదియు హాస్యాస్పదమే ? యేమన, మనోరమ తనకాఁబోవుభర్తతో ముచ్చటింపలేదనియుఁ దండ్రితో ముచ్చటించిన దనియు నిదివఱకే వ్రాసినాను. అది గాక యాయుర్వేదవిద్యానిపుణుఁ డగు నిజజనకుఁడు తన యెదుట నుండఁగా ముచ్చటించుటకైన సిగ్గుపడఁదగు కాఁబోవునాథునితోఁ బ్రసంగింపనేల ? గర్భాధానసమయము వచ్చినపిమ్మట గదిలోఁ జేరువఱకు నిలిచి యటుపిమ్మట సురతసమయ మెప్పుడువచ్చు నని వేచియుండియుండి యాపైఁ జెప్పనేల? ప్రాణసఖుల బాధలంగూర్చి యాప్తులతోఁ జెప్ప మనోరమ యాతురపడుచున్నది గదా ? యట్టిది తనతండ్రితో ముచ్చటించుటయే యుచితముగదా ?

“ఇది దాంపత్యధర్మనర్మమర్మసమస్యగాన నాథునితోఁ జెప్పఁదగినది గాని తండ్రితోఁ జెప్పఁదగినది కా దని రావుగారు వ్రాసిరి. ఇది వింతలలోఁ బెద్దవింత. ఇచట “ఇది” యన నేమి? తన నెచ్చెలులను రోగవిముక్తలుగఁ జేయు మని కోరుట కదా? ఇదియే కదా మార్పఁబడిన దని రావుగారు మొదటనే తెల్పిరి. నాసఖుల రుగ్ణతలను మాన్పు మని కోరుట దాంపత్యధర్మనర్మమర్మసమస్య యెట్లగును? దాంపత్యధర్మనర్మమర్మసమస్య యన నర్థమేమి? దీనిభావ మేమిటియనులేశ యనవలసివచ్చుచున్నది. ఇది యభావకవిత్వము కాఁబోలును? పూర్వాపరసందర్భముల నన్నింటిని బరిశీలించి చూడ వీరి విచిత్రవాగ్వల్లి సురతక్రీడను సూచించునదిగ నున్నట్లు తోఁచుచున్నది. పెద్దన దీనిని గర్భాధానపుగదిలోఁ బెట్టుటచేతనో యందులో సరిగ సురతసమయమున నతుకుటచేతనో దీనిని మైథునవిషయముగా రావుగారు భ్రమపడినట్లు తోఁచుచున్నది. కావుననే దాంపత్యసంబంధ మగు నర్మమర్మసమస్య యనిరి; ప్రణయసుకుమారవిషయ మని యనిరి. తండ్రియెదుటనుండఁగా ముచ్చటింపరా దనిరి. కాన పైభావము చెప్పకున్న రావుగారివాగ్వల్లి రసహీన మైపోవును. పోనిమ్ము? రావుగారు తలఁచినట్లుగా నిది దంపతుల మర్మనర్మకర్మసమస్య యని యెంచుదము. అయినను పెద్దనార్యునిపాత్రము లగుకన్యలు కాఁబోవునాథులకడ నీమర్మనర్మకర్మసమస్యను గూర్చి ముచ్చటించుటకు సిగ్గుపడువారు కారు. అదెట్లన-మనోరమాసఖియే యగుకళావతి కాఁబోవునాథుఁ డగుస్వరోచితోడనే పై సమయముననే యెట్లుపలికినదో కనుఁడు.

“గీ. చెయ్యిపట్టిన మాత్రాన శిరసు వంచి, యవశచందానఁ బైవ్రాలు నవ్వధూటిఁ
బర్ణశాలాంతరముఁ జేర్చి బ్రాహ్మణుండు, కెరలుకోర్కులఁ గందర్పకేళిఁదేలె.”

"క. తప మంతయుఁ బొలివోవఁగ, నవు డన్నియు నుజ్జగించి యయ్యంగనతోఁ
దపసి మనోజక్రీడా,విపులైశ్వర్యంబు లనుభవించుచు నుండెన్."

పైపద్యములలో రావుగారు చెప్పినదాంపత్యసంబంధ మగు మర్మనర్మకర్మమే నుడువఁబడియున్నది. ముచ్చటించినయది కన్యయే! నలువురిలోనే ముచ్చటించినది. ఈరీతిగాఁ గన్యలచేఁ గాఁబోవునాథులకడ ముచ్చటింపించిన పెద్దనార్యుఁడు మనోరమచేత నాఁటితిగాఁ బలికించుటకు మాత్రము వెనుదీయునా? ఎంతమాత్రమును వెనుదీయఁడు. కావున వివాహమునకుఁ బూర్వమం దున్న దానిని బరమున గర్భాధానపుగదిలో సురతసమయమునకు మార్చుటకుఁ గలకారణము వేఱై యుండవలయును.

వేశ్యలు శృంగారశాస్త్రప్రవీణ లయి యుందు రనియు లోకజ్ఞాన యుత లయి యుందు రనియుఁ గాన వారిచేష్టలు చాలఁ బ్రౌఢము లయి నాగరకతను వెల్లడించు ననియు నమ్మకము పెద్దనకుఁ గలదు. అట్టి వెలయాండ్రు విటులవలనఁ దమకోరికలను దీర్పించుకొనవలసి వచ్చునప్పుడు సురతసమయమునే తగినతఱిగఁ దీసికొందురు. కోరిక తీరువఱకు సురతము నరికట్టుదురు. ఆకామోద్రేక సమయమున విటకత్తై కోరినకోర్కుల విటులు తీర్చితీరుదురు. ఆజిత్తులమారితనమునే కులకాంతయగు మనోరమయందును బెద్దన పెట్టె. అది ప్రౌఢతయు దెల్పు నని మనకవి తలంపు. వేశ్యయింటికి విటుఁడు చేరుటకుఁ గారణము ధర్మాచరణార్థము కాదు. వంశాభివృద్ధి చేసికొనుటకును గాదు. నీచేంద్రియవాంఛను దీర్చుకొనుటకై యచటికిఁ జేరును. కాఁబట్టి యాపనికి వేశ్య లాతంకము కలిగించినఁ గార్యసాధన మగుచుండును. సతీపతుల విషయములో నీయెత్తు లవసరము లేదు. దాంపత్య మను నది ధర్మబద్ధమై యన్యోన్యానురాగసంకలితమై విరాజిల్లుచుండును. అనుకూలుఁడగుపతి ప్రాణప్రియ యగుసహధర్మచారిణి కోరినకోర్కుల నెప్పుడు కోరినను దీర్చి తీరును. ప్రాణనాథుఁడు సంభోగము నరికట్టినంగాని తనకోరికను సాగింపఁ డని సతి తలంచుట యనఁగా నాథుని నీచునిగా నెంచుటయే యగును. అట్టి యెత్తుల నెత్తెడుపడఁతి పడపుపడఁతియెత్తులవంటియెత్తులు కలది కాదా? మనోరమకుఁ గవిచేఁ గలిగింపఁబడిన యీమాయోపాయములు వేశ్యలమాయలను బోలియుండలేదా? ఇది మనోరమాసౌశీల్యమును బాడుచేయుటలేదా ? తప్పక పాడుచేయుచున్నది.

పురాణస్థ మనోరమ వివాహమునకు "షరతు" పెట్టిన దని యుఁ బెద్దనగారి మనోరమ యట్టి 'షరతు' పెట్టలే దనియు రావుగారు తేల్చిరి. ఇది యసత్య

పువ్రాంత. పురాణస్థమనోరమ 'షరతు'ల వేనిని బెట్టలేదు. షరతులేకుండ వివాహము నంగీకరించి చేసికొనినది. సురతమునకు 'షరతుఁ'బెట్టినది పెద్దనగారి మనోరమ. ఆ'షరతు' తీరువఱకు నాథుఁ డాసక్తితో నుద్యమించిన సురతమునకు నవకాశ మీయలేదు. కాన ననుచితమైన 'షరతు'పెట్టి యదితీరువఱకుఁ దుచ్ఛమగు పట్టు పట్టినది పెద్దనగారి మనోరమ. సత్యముఁ గప్పిపెట్ట రావుగారు ప్రయత్నించుచున్నారు. క్రుళ్లుదాఁచిన దాగునా? మఱింత రసాభాసము తెచ్చిపెట్టును.

నవదంపతు లేకశయ్యాగతులయి యొకరితో నొకరు ముచ్చటించుకొనుట వెలయాలివర్తనమును దెల్పు నని నేను వ్రాసినట్లు రావుగారు లిఖించిరి! ఇది మోసపువ్రాంత. నే న ట్లెచ్చటను వ్రాసియుండ లేదు. నవదంపతు లేకశయ్యాగతు లై యిష్టగోష్ఠి సలుపుట తప్పు కాదు. అట్టిసమయములోఁ బ్రాణనాథుని కోరికను దీర్చి సంతృప్తునిఁ జేసి యటుపిమ్మట నాతనితో నిష్టగోష్ఠి నడిపి యాసమయమున మనోరమ తనసఖుల యవస్థను జెప్పి వారిబాధల దొలఁగింపు మనినఁ బ్రాణప్రియుఁ డగుపతి యట్లు సేయకుండునా? పెద్దన యట్లు వ్రాయలేదు. నాథుఁడు చేయు బాహ్యరతుల నన్నింటిని సహనముతో నంగీకరించి యాస హెచ్చించి నాథుని సంభోగేచ్ఛను మిన్నుముట్టించి యటుపిమ్మట నొక్కుమ్మడిగా నసాధ్యపు 'షరతు' పెట్టి కార్యవిఘాతము చేయుట యేటినీతి? సిద్ధమైన సంభోగమునకు భంగము కలిగించి పతిని ఘోరారణ్యములకు లాగుటేల? ఏడ్పులేల? కులసతులతోఁడి పొత్తు నిట్లు హాస్యాస్పదము చేయనేల? పెద్దన యిప్పట్టునఁ దప్పక తప్పుచేసెను. ఇది సిగ్గులచేటు కాదా? మనోరమ వేశ్యజిత్తుల వంటి జిత్తులు కలదైనదని నేను వ్రాసియుండఁగా అంకులాఁడితనము కలదైన దని నేను వ్రాసినట్లు రావుగారు లోకమునకుఁ దెలిపిరి. అట్లు చేయవచ్చునా! వేశ్యల అంకు మాట నే నెత్తలేదే. రంభవంటి భార్యకలవాఁడ వనిన అంకులాఁడి యగు భార్య కలవాఁడవని యర్థమా! కులధర్మపత్నీ ధర్మములు చెప్పుచు మనవారు "శయనేషు వేశ్యా" అని వ్రాసిరి. వేశ్యవలె అంకులాఁడితనము గలది కులధర్మపత్ని యని యర్థమా! రావుగారు నావాక్యములకు నపార్థకల్పనముల నెట్లయినఁ జేసి నన్నుఁ హాస్యాస్పదుని జేయవలయు నని యక్రమప్రయత్నములు చాలఁ జేసిరి. ఇది సద్విమర్శకలక్షణము కాదు. జిత్తులమారితనమును గూర్చి నేను ముచ్చటించితినే కాని అంకులాఁడితనమును గూర్చి కాదు. అది పెద్దన్నగారి మనోరమయందు ను లేదు. ఉన్నదని నేను వ్రాయలేదు.

—: రావుగారి విచిత్రసాహసము :—

సుఖ మన సురతసౌఖ్యమే యని నే నెచ్చటను వ్రాయకపోయినను నే నాఱీతిని వ్రాసినట్లు రావుగారు లోకమునకుఁ దెలిపిరి. ఇది పట్టి మోసపువ్రాఁత. సౌఖ్య మన సురతసౌఖ్యమే యనునట్టి భావము తేల్చినవాఁడు పెద్దనార్యుఁడు కాని నేను గాదు. దాంపత్యసౌఖ్యములౌ చుంబనాలింగనాదికముల మనోరమచేఁ జల్లఁగ ననుభవింపఁ జేసి తుదకు సురతసౌఖ్య మనుభవించు తఱి వచ్చినప్పుడు మాత్రము నేనెట్లు సౌఖ్య మనుభవింతు" నని యామెచేఁ బెద్దనఁ బలికించె. కాన సురతసౌఖ్యమే సౌఖ్యమా? యని నేను బ్రశ్నించితిని. యీప్రశ్ననే సురతసౌఖ్యమే సౌఖ్య మనుటను గా రావుగారు తేల్చిరి. మఱియు రావుగా రింకను నొక వింతను గావించిరి. వివాహ మనునది సురతసౌఖ్యముకొఱకే యని నేను బోధించినట్లు చదువరులకుఁ దోఁపఁజేయ నెంచి "ప్రపంచములో స్త్రీలును పురుషులును బరస్పరము వివాహమాడుట" యను తమవాక్యములకు "గూఢేంద్రియసుఖము" అనెడు నామాటలను జేర్చి ప్రపంచములో స్త్రీలును బురుషులును బరస్పరము వివాహ మాడుట గూఢేంద్రియసుఖము కొఱకేనా యను నేకవాక్యముఁ జేసి యీస్వకల్పితవాక్యాంతమున ఇది శ్రీశాస్త్రిగారి వాక్యమే. అని యర్ధచంద్రరేఖలలోఁ బెట్టి తమప్రతివాది నగునేను వివాహము గూఢేంద్రియసుఖముకొఱకే యేర్పడిన దని బోధించినట్లు తేల్చిరి. రావుగా రీయర్థమును దేల్చుటకు నెన్నిపాట్లు పడినను దుదకు వివాహము గూఢేంద్రియసుఖముకొఱకా? యని నేను శంకించినట్లు తేలుచున్నది కాని యందుకొఱకే యని సిద్ధాంతము చేసినట్లు తేలుటలేదు. అయినను, కొఱకా? యనఁ, గొఱకే యని భావమువచ్చు ననువిపరీతవాదమును రావుగారుగలిగించిరి. శ్రీరావుగారి కీశ్వర్యమెక్కడనుండి లభించినదో! శ్రీనాథుని రాజమహేంద్రవరధర్మాసనపండితులనుండి లభించినదేమో! పెక్కేలరావుగారివంటిపెద్దలిట్టిమాయోపాయములను బన్నుట తగదు. మొత్తముమీఁద రావుగారును బెద్దనార్యుఁడును, తేవప్పెరుమాళ్లయ్యగారును గలసి మనోరమాసౌశీల్యమును బూర్తిగఁ బాడుచేసిరి. "ఈప్రణయసుకుమారవిషయమును నేను రసికత యెఱుంగని మాసిసివలెఁ గర్కశకషణభాషణముల విమర్శించితి" నని నన్ను రావుగా రాక్షేపించిరి. నేను రావుగారు మెచ్చుకొనుచున్న రసికత లేని మానిసి నయిన మాట నిజము. ఈప్రణయసుకుమారవిషయమున నేకప్పు లుండవచ్చును గాఁబోలు ! పాషాణకఠినహృదయముతో "షరతు"లు పెట్టి యుత్సాహభంగమును జేయవచ్చును

గాఁబోలు! దాని కేమి తేవప్పెరుమాళ్లయ్యగారు లోనగు మనీషులు పెద్దనగారి విరసపు వ్రాఁతలను సరసము లని మెచ్చుకొని దోషముల గుణములఁ జేయుటచేత నింతచర్చ కావింపవలసివచ్చినది. ప్రియుఁడు ప్రియురాలి మృతదేహముపై నఖక్షతముల నొనరించిన మాసోదరిని బాధించుచున్నాఁడను సోదరులు లోకములో లేకపోలేరు. శ్రీరావుగారు పెద్దనార్యునిగ్రంథవిషయములో సోదరప్రేమ కలవారు కాన జాలిపడుచున్నారు.

—: రసము, నీతి :—

ఇఁక రసమును గూర్చియు నీతిని గూర్చియు ముచ్చటించు కొందము. ఈరెండిటిని రెండుశీర్షికల క్రిందఁ దీసికొని విషయచర్చ కావింపవలసినది. అయినను శ్రీరావుగారీరెండిటిని గలిపి యొక శీర్షిక క్రింద నేచేర్చి చర్చించిరి కాన నేనును నట్లే కావించుచున్నాను.

రసప్రశంస :—శ్రీరావుగారు రసవిషయమై చక్కని చర్చను దేనిని గావించియుండ లేరు. కాని మనుచరిత్రములో వరూథినీప్రవరుల యుపాఖ్యానములు తప్పఁ దక్కిన దంతయు రసోత్సేకము లేని వట్టివల్లీబంధ మని వ్రాసిరి. దీనిచే మనుచరిత్రములోఁ జాలభాగము రసహీనముగా నున్న దని తేలుచున్నయది. ప్రవర వరూథినుల చరిత్రముల తరువాత నున్నయది చాలవఱకును మనోరమావృత్తాంతము. ఇందుఁ జాల రసభంగము కావింపఁబడియున్న దని యిదివఱకే వ్రాసితిని. ఈభాగమును రావుగారును వట్టివల్లీబంధ మనిరి. ఇంక రావుగారు మెచ్చుకొనిన వరూథినీప్రవరుల చరిత్రములు కూడఁ జాల విరసములుగానే యున్నయవి. అది శ్రీరావుగారు తిన్నగఁ గనిపెట్టలేరు. ప్రవరవరూథినుల కథలోఁ బ్రవరుఁడు ప్రథమనాయకుఁ డని రావుగారే వ్రాసిరి. కాని యీకథానాయకుని మన పెద్దన స్వకార్యార్థమై యవిదగ్ధునిఁ జేసివేసెనుగదా! అవిదగ్ధుఁడు కథానాయకుఁ డగుచో నచట రసము వెలయ దని శాస్త్రములు ఘోషించుచున్నవి. రావుగారి పెరుమాళ్ళయ్యగారును నీయరసికుని నెంత పిండినను రస మూర దని తెలిపిరి. శ్రీ. వె. రా. రావుగారును నట్లే నుడివిరి. దీనిం బట్టి పెద్దనార్యుని ప్రవరుఁడు లోకదృష్టిలోఁ గూడ నరసికుఁడే యై పోయినాఁడు. శ్రీరావుగారు కన్నెత్తి శ్రద్ధతో, మనుచరిత్రమును దిన్నఁగఁ జూచుకొనిన నీసత్యము గ్రహించుకొన వచ్చును. అప్పుడు ప్రవరుని కథ రసహీనము చేయఁబడిన సంగతి బోధలోనికి వచ్చును. ఇఁక నీసందర్భములో నాయిక వరూథిని. ఈమె పూఁతపసిండివంటి

వలపుఁ బచరించు పచ్చివేశ్య. ద్వితీయనాయకుఁడు గంధర్వుఁడు. ఈతఁడు, పరమనీచుఁడు. వీనిపై రతినిఁ బాపము వచ్చు నని రావుగారే వ్రాసిరి. వీనికిఁ గామినీ సంభోగవిషయములో దేహముల సంఘర్షణ ముండినఁ జాలును. మనస్సులు కలియ నక్కఱలేదు. నాయిక పై నుదాహరింపఁబడిన వేశ్యాంగనయే. ఈ మెకు గంధర్వునియందు మోహము లేదు. ఉభయుల కూడికకు మోసమే కారణము. ఆమెకుఁ దనయందు రతిలే దనియుఁ బైఁగా రోఁత కల దనియు నా మెకు సత్యము తెలిసిన హాని కలుగు ననియు గంధర్వుఁడు పూర్తిగ నెఱుంగును. కావుననే యామెచేఁ గన్నులు మూయించినాఁడు. అతఁడు ప్రవరవేషమున నున్నాఁడు. కాన నాతనియందు వరూథినికిఁ బ్రేమ కల దని రావుగారు వ్రాసిరి. అది తప్పు. ప్రవరవేషమూలముగ నామె మోసపోయి కన్నులు మూసి కొని వానిని గూడిన దనఁగా వానియందు నామెకుఁ బ్రేమలే దనియే భావము. ప్రవరవేషము పై నామెకు నింపు కలదు గాని యావేషమును దాల్చినవాని యందుఁ బ్రేమ యించుకయు లేదు గదా? ఇఁక నీకూడిక మనస్సులు కలిసిన కూడిక యెట్లుకాఁగలదు ? ఇఁరుసమూర్గశకటములు రెండు సంఘర్షణము కలవి యగుట యెట్టిదియో నీదేహముల సంఘర్షణమును నట్టిదియే, కావున, నిచ్చట పశుశృంగారమే కలదు కాని వినిర్మలశృంగారరసము లేదు. మూఁడవనాయకుఁడు స్వరోచి. ఈతఁడు బహునాయికలు కలవాఁడు. కామాంధుఁడు. పశుగమనమునకుఁగూడ సిద్ధపడినవాఁడు. నాయిక మనోరమ. ఈమె కులకాంత, యోగ్యురాలు, కాని, పెద్దనచే నీమెసౌశీల్యము కూడఁ బాడుచేయబడినయది. అంతియే గాక యీమె సఖులమూలముగా దుఃఖార్త చేయఁబడినది. నాథుఁడు కూడుటకు వచ్చినప్పుడు నా కొక్కడి సౌఖ్య మనినది. అందుపై నుభయుల దగు నుత్సాహమునకును సున్నయే చుట్టఁబడినయది. ఈదంపతుల తరువాతి శృంగారముంగూర్చిన ప్రసంగమే లేదు. ఈ వైరస్యము పెద్దనగ్రంథములో బయలు వెడలినది. రసము చెడినది. అది గాక మనోరమ ప్రధాననాయికయే కాదు. ప్రధాననాయిక యీ ప్రబంధములో వనదేవత. ఆమె స్వరోచిభార్యయే కాదు. నాలుగవనాయకుఁడు స్వారోచిషుఁడు. ఈతఁడు శృంగారనాయకుఁడే కాఁడు. ఈతనికి నాయిక లేదు, కాన నీతనియెడ శృంగారరసస్ఫురణమునకు నవకాశమే లేదు. పైక్కైల పత్యానురాగము గలయుత్తమదంపతుల విసిర్మలానురాగము మనుచరిత్రములో నెచ్చటను వర్ణింపఁబడి యుండలేదు. కావుననే యీకావ్యము పశుశృంగారదూషిత మని పైకురు వ్రాసియున్నారు.

నికృష్టశృంగారము (పశుశృంగారము) అన నేమి? మనరావుగారు మను చరిత్రలో నికృష్టశృంగారము కలదనిన వింతపడి యదియెట్టి దనుచున్నారు. అట్లు వ్రాసినందులకయి నన్నుఁ దిట్టి పోయుచున్నారు. కావున ముందుగ నీచశృంగార మనిన రావుగారికి బోధపడునట్లు చేయవలసియున్నది. వీరు విజయనగరసామ్రాజ్యమందలి యాంధ్రకవులచరిత్రములు వ్రాసి యచ్చొత్తించి ప్రకటించియున్నారు. అందులో శ్రీకృష్ణదేవరాయని యాముక్తమాల్యద యను ప్రబంధరాజము "జఘన్య శృంగారదూషిత"మని స్వహస్తములతోఁ వ్రాసిరి. వల్లభరాయని క్రీడాభిరామము లోని శృంగారము "నీచశృంగార"మనిరి. జక్కయకవిదగు విక్రమార్కచరిత్రములోని శృంగారము "విశృంఖలశృంగార"మనిరి. పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రుని కావ్యద్వయము (శృంగారశాకుంతలమును జైమినిభారతమును) "శృంగారవర్ణనము లతిమాత్రముగాఁ గలిగియున్న"వనిరి. ఈవిధముగ నాంధ్రభాషోద్ధరణమొనరించిన మహనీయు లగు కృష్ణదేవరాయాదుల ప్రబంధరాజములు నికృష్టశృంగారదూషితము లే యని తాము వ్రాసినప్పుడు నికృష్టశృంగార మనిన నేమి యర్థమును దాము చేసికొనిరో యాయర్థముననే మనుచరిత్రవిషయమునఁగూడఁ జేసికొనవలె నని శ్రీ రావుగారికి వినయపూర్వకముగా విన్నవించుచున్నాఁడను.

కృష్ణదేవరాయప్రబంధాదులందుఁ గలనికృష్టశృంగారముకంటెను, పెద్దనార్యుని గ్రంథమునందలి పశుశృంగారము హెచ్చుగు నికృష్టత గలిగియున్నది. ఆయంశమును దెల్పుటకుఁ బూర్వము మనరావుగారు పశుశృంగార మన నెట్టి నిర్వచనము నిచ్చిరో యని కనుఁగొందము.

రావుగా రిచ్చిన పశుశృంగారలక్షణము:—"పశుకామము అనఁగా వావి వరుసలు లేనిదియు శాస్త్రదూష్య మైనదియు నగుశృంగారరస మని నిర్వచింపవచ్చును. అనఁగా గురుదారాభిగమనమును, మునిపత్నీవాంఛనమును, పరకాంతాసంభోగమును, వేశ్యాంగనాసంక్రీడనమును, బలాద్వశీకృతకన్యాదూషణము నిత్యాదులు పశుకామ మనియు నికృష్టశృంగార మనియుఁ దలంపవచ్చును. అట్టివేవైనను నీగ్రంథమున నున్నవేమో చూడుఁడు."

రావుగా రిచ్చిన పైపట్టికలోని దోషము లేవియు మనుచరిత్రములో లేవని రావుగా రెట్లు సాహసించి వ్రాయఁ గలిగిరో తెలియవచ్చుట లేదు. పైపట్టికలో "వేశ్యాసంక్రీడన" మను దోషము కలదుకదా! అది మనుచరిత్రములో లేదా? వరూథిని వేశ్యకాదా? ఆమె వేశ్య యని శ్రీ రావుగారే వ్రాసిరి. "వేశ్యనాయిక"

యనియు ను, వరూథినీసఖులం గూర్చి ముచ్చటించుచు, "ఆమాట లాడినస్త్రీలు భోగస్త్రీ" లనియు నున్న వాక్యములను జదువరులు చూచుకొనఁదగును. మఱియును నీవేశ్యలు "పూఁతపసిండివంటి వలపుం బచరించుకులంబు" లోనివా రని పెద్దనార్యుఁడే లిఖియించెను. లేనివలపుం జూపు వెలయాం డ్రని దీనివలన బోధపడుచున్న యది. మనుచరిత్రములోఁగల వరూథినీనామక పణ్యాంగనయొక్క క్రీడనములు మాత్రమేకాక సంక్రీడనములు గూడ నతివిపులముగా వర్ణింపఁబడియున్నవి. ఉపరతులు, కన్నెతికపురతులు, గర్భిణీరతులు మున్నగు నవియును నిందుఁ గలవు. మనరావుగారు మనుచరిత్రములో వరూథినీచరిత్రమే ప్రధాన మని కదా వ్రాసిరి. ఇఁక దీనిని బహుశృంగార ప్రధాన మనుట కభ్యంతర మే మున్నది? వేశ్యాసంభోగము శాస్త్రదూష్య మని వేఱుగఁ జెప్పవలసియుండునా?

పారుఁడను బ్రహ్మర్షి ని పుంజికస్థల యనువేశ్య తనశృంగారచేష్టలచే మోహితుని జేసి యాతనితో సురతక్రీడను సలిపిన పచ్చిశృంగార మిందు కన్యకచే వివరముగా వర్ణింపఁబడియున్నది. కావున నిందు వేశ్యాసంక్రీడన మున్న దనుటకు సందియమేమి? మఱియు నిందు నుత్తమదంపతుల శృంగారసంక్రీడనము పొడు చేయఁబడికూడ నున్నది. "ఇత్యాదు" లని రావుగారు వ్రాయుటచే వారు వ్రాసిన వానితోఁ దుల్యము లగు వానినిగూడఁ దీసికొనవచ్చును.

ఇఁక బలాత్కారసంభోగ మిందున్నదో లేదో చూతము. అదియును నిందుఁ గలదు. కలిగాఁడు తనయందు వలపులేని వరూథినిని మోసపుచ్చి యామెయిష్టమునకు వ్యతిరేకముగా నామెతో భోగించెను. ఇది త ప్పని వాఁ డెఱుంగును. కావున వాఁడు కావించినసంభోగము బలాత్కారసంభోగమే యగుచున్నది. ఈయంశమును నేను దేల్చినట్లు చదువరులు భావించుకొనఁదగినది కాదు. మన రావుగారి వెన్నేటి రామచంద్రరావుపంతులు, బి. యే., బి. యల్., గారే గంధర్వుఁడు కావించినది బలాత్కారసంభోగము (Rape) అనియు శిక్షాస్మృతినిఁబట్టి శిక్షార్హమైన దనియు వ్రాసిరి. కాన నిది బలాత్కారసంభోగ మనుటకు సందియములేదు. ఇంకను నిందుఁ బరమయోగ్యుఁడును విరాగియుఁ బావనమూర్తియు నగు ప్రవరాఖ్యుఁడు వల దని వారించు చున్నను బరమపాపకృత్య మని ఘోషించుచున్నను రతిసంరంభము మీఱ వరూథిని బలవంతముగా నాతనిపైఁ బడి కౌఁగిలించుకొని యధరం బాసించినట్లు వర్ణింపఁబడి యున్నది. ఇది బలాత్కారసంభోగము కాదా? చుంబనాలింగనాదికములు బాహ్యరతులై సురతక్రీడకు నంగములే యై యున్నవి

కదా ? మునిపత్నీవాంఛన మెట్టిదియో ప్రవరాది మునివరులను గూర్చిన వాంఛనము నట్టిదియే. అందులోను బలాత్కారపూర్వకమైనది కూడ నైయున్నది. అదిగాక వసువు వచ్చి నన్నాలింగనము చేసికొను మనఁగాఁ గథానాయకులలో నొక్కఁడగు స్వరోచి మోహముతోఁ గౌఁగిలించుకొనినట్లు వర్ణింపఁబడియున్నది. కావున నీగ్రంథము వసుశృంగారప్రధానము గాక మఱే మగును ? పినవీరభద్రుని ప్రబంధములలో శృంగార మతిమాత్రముగా నున్నదియని రావుగా రాక్షేపించిరి. ఆగ్రంథములం దున్నశృంగారము మనుచరిత్రమునందలి శృంగారవర్ణనములవలె మించిపో లేదు. కావున నేవిధమునఁ జూచినను మనుచరిత్రము హెచ్చుగ వసుశృంగారముచే దూషితమై యున్న దని సచ్చరితు లెల్ల నెఱుంగుదురు.

ఈలని శృంగారవర్ణనములు నీతికి హానిని గలిగించునవిగా నున్న వని కూడ మనము తెలిసికొని యున్నాము. రావుగారు కూడ నీయంశమును గొంచెముగనో గొప్పగనో యీక్రిందిరీతి నంగీకరించియున్నారు.

"ఇట్లు చెప్పుటచేఁ బెద్దనార్యుని శృంగారరసవర్ణన మంతయుఁ బ్రశంసనీయ మనియు నీతిబోధక మనియు నాయభిప్రాయము కాదు."

ఇట్లంగీకరించిన రావుగారు మనుచరిత్రమునందలి శృంగారమును మరల నతిమాత్రముగా స్తుతించుట యెందులకో తెలియవచ్చుట లేదు. పెక్కేల ? మనుచరిత్ర మంతయుఁ బచ్చిశృంగారముతో నింపివేయఁబడినది. ఆముక్తమాల్యదాదులందలి శృంగార మింతహీనస్థితిలో నున్న దని చెప్పుకొన నవసరము లేదు. శ్రీరావుగా రిచ్చినవసుశృంగారలక్షణములు మనుచరిత్రమునం దున్నంత విపులముగా నాముక్తమాల్యదాదులందు లేవు. రాయలకాలమునఁ బుట్టిన పారిజాతాపహరణాదు లన్యోన్యానురాగము గల యుత్తమదంపతుల నిష్కళంకశృంగారములం గూర్చినవి. హరణాదు లన్యోన్యానురాగము గల యుత్తమదంపతుల నిష్కళంకశృంగారమం గూర్చినవి. పెద్దనార్యుని మనుచరిత్రము శృంగారరసప్రధాన మనునది లోకవిదితము. తుద కారసమే బహువిధములఁ బాడుచేయఁబడియున్నది.

మన శ్రీరావుగారు పెద్దనార్యునం దస్మదాదులకుఁ గ్రూరభావము కల దని భావించి యీక్రిందిరీతిని లిఖించిరి.

"ఆకవీశ్వరుని గుణదోషములను దేశకాలపాత్రములను బట్టి న్యాయపరిశీలనము గావించి సప్రమాణముగ నిరూపించి దాక్షిణ్యబుద్ధిని తీర్మానము గావింపవలసిన దనియే నావేడికోలు."

విమర్శకుఁ డెప్పుడును దాక్షిణ్యము గాని క్రౌర్యము గాని పూని విమర్శనము చేయరాదు. ఏపక్షమును బూనని నిర్మలాభిప్రాయముతో సారస్వతాభివృద్ధిని గోరి విమర్శనము గావింపవలయును. పూర్వకావ్యములందలి దోషముల నెత్తి చూపుట యాకవులకొఱకుఁ గానే కాదు. ఆకావ్యములం జదువుకొనువారి కొఱకు. కావున రావుగారు వ్రాసినవ్రాఁత మంచివిమర్శనపద్ధతిలో నుండఁదగినది కాదు. పెద్దనార్యునందు రావుగారి కున్నంత భక్తి యస్మదాదులకునుగలదు. అంత కంటె హెచ్చుగాఁ గూడఁ గలదని చెప్పవచ్చును.

పెద్దనార్యుని జఘన్యశృంగారరసప్రచారములఁ గాపాడ నెంచి ముందుగా శృంగారరసమును గూర్చి యొకయద్భుతోపన్యాసమును రావుగారు లిఖియించిరి. తప్పు నొప్పుగాఁ జేయుతలంపు కలిగినప్పుడెల్ల నీ రీవిచిత్రోపన్యాసములఁ గొట్టుట వాడుకయై యున్న దని యిదివఱకే వ్రాసితిని. ఆధోరణిని బట్టి ప్రపంచములోని వాఙ్మయము లన్నియు శృంగారరసమే ప్రధానరసముగా నున్న వనియు దేశభేదములను బట్టి శృంగారరసవిషయములో రుచిభేదము లున్నవనియు వ్రాయ మొదలుపెట్టిరి. ఇది యంతయు సత్యమే, కాని యీయుపన్యాస మించట నేల యెత్తుకవలసివచ్చెనో తెలియుటలేదు. ఇది పెద్దనార్యుఁడు కావించిన కచకుచాదిశృంగారవర్ణనముల సమర్థించుటకుఁ గాఁబోలు నెత్తుకొనిరి. కావుననే "కచకుచాదివర్ణన మీకాలమువఱకుఁ గవులలో ననివార్యమైన కావ్యాంగముగఁ బరిగణింపఁబడినది. ఇప్పు డిప్పు డాంగ్లేయసంసర్గమునఁ గొంతవఱకీసంప్రదాయము మాఱుచున్నది, గాని మనదేశమునందలి ప్రాచీనవాఙ్మయముఁ బరిశీలించుచున్నప్పు డీనాఁటిరసప్రమాణముల నుపయోగపఱుచుట యన్యాయము" అని వీరు వ్రాసిరి. ప్రాచీనపద్ధతినిబట్టి ప్రాచీనకాలమందుఁ బుట్టియున్న మనుచరిత్రమందలి కచకుచాదిశృంగారవర్ణనముల నేను నవీనపాశ్చాత్యపద్ధతులనుబట్టి నిందించినట్లు లోకమునకు నొక భ్రమను గలిగించి యందుమూలముగా వారికి నావిమర్శనముపై నరుచినిబుట్టింపఁ బ్రయత్నించిరి. ఇది యోగ్య మగుపనిగాదు. మనపెద్దలొనరించిన కచకుచాదిశృంగారవర్ణనముల నిందించుచున్నవారు కవులచరిత్రకారాది నవనాగరకులు. ఆసంగతిని నేను నావిమర్శనములో విస్పష్టముగాఁ దెలిపినాను. అది రావుగారును నెఱుంగుదురు. కావుననే తమ మచ్చువిమర్శనములో:—

"కచకుచాదివర్ణనవిషయములో వీరు పెద్దనార్యుని నిందింపను లేదు. అభినందింపనులే దని పైని వారివాక్యముల సహాయముననే చూపితినిగదా."

అని వీరు చక్కగ లిఖించిరి. ఇఁక వీరి పైయుపన్యాస మేల? తుదకుఁ బెద్దనగారి శృంగారవర్ణనములు నిందార్హములుగానే యున్న వని రావుగా రంగీకరించిరి.

కాని యట్టివర్ణనములు చేసినవారు మనలోఁ బల్వురుండఁగా నొక్కపెద్దననే నిందింపనేల యని వీరు శంకించుచున్నారు. నా వ్రాసిన దానిని వీరు తిన్నఁగాఁ జూచుకొనిన నీప్రశ్నమునకే యవసరము లేకుండ నుండును. ఏ మన, నావిమర్శనములో "మఱియుఁ గచకుచసంభోగవర్ణనముల నొక్కపెద్దనార్యుఁడే చేయలేదు. సంస్కృతమహాకవులలో నీవర్ణనము లమితముగాఁ గలవు. కాళిదాసు మున్నగుమహాకవులును గావించియుండిరి. ఇంగ్లీషులో షేక్స్పియరు మున్నగు మహాకవులును నట్లే కావించియుండిరి. అందులకై యితనిని బ్రత్యేకముగ నిందింపఁ బని లేదు." అని నేను వ్రాసియున్నట్లు రావుగారు తమమఱువిమర్శనములో లిఖించిరి. కాన రావుగారీపట్టున ననవసరవిషయముల వ్రాసియుండి రని చెప్పకతప్పదు. మఱియును దమయుపన్యాసపురంగు మార్చి యింగ్లీషులోఁ బచ్చిశృంగారవర్ణనములఁ దీసివేసి మిగిలినగ్రంథమును బ్రచురించు ముద్రణములు (Bowdlerised Editions) మనుచరిత్రాదులవిషయములోఁ బ్రచురించుట మంచి దని రావుగారు లోకమునకు బోధగావించిరి. నాయందుఁ గరుణను వహించి నన్నాపని నొనరింపు మనిరి. ఆమహాకార్యమును "రసికతయెఱుంగని మానిసుల మగు నస్మదాదుల" మెట్లు చేయఁ గలము? అందులకు సర్వవిధముల సమర్థు లగు తామే పూనుకొనుట మంచిది. దాని కేమి గాని యిప్పు డాంగ్లేయభాషాపరిజ్ఞానము వచ్చినతరువాతఁ గచకుచవర్ణనాదిపద్ధతులు మాఱిపోవుచున్న వనియుఁ బెద్దనాదులనాఁటి శృంగారవర్ణనములిప్పుడు లే వనియు రావుగారు లిఖించుట వింతగ నున్నది. మనుచరిత్రాదులందలి వర్ణనములవంటి వర్ణనములకై పదునాఱవశతాబ్దమువఱకుఁ బో నవసరము లేదు. పాశ్చాత్యవిద్య బాగుగా వ్యాపించి యున్నయిక్కాలమునఁ దదభిజ్ఞులై నవనాగరకాగ్రగణ్యులై యుండువారు కూడఁ గచకుచసంభోగాదివర్ణనములఁ బచ్చిపచ్చిగాఁ గావించుచు నేయున్నారు. మన ప్రాచీనశృంగారగ్రంథములమీఁదికి దాఁడి వెడలిన నవనాగరకశిరోమణి తనగ్రంథములలో "సింగారపుచన్నులు, ఇరుకుచన్నులు, పించపుచన్నులు, సిబ్బెపుగబ్బిగుబ్బలు" మున్నగు రీతిగాఁ గుచభేదములను దేట తెలుఁగుమాటలతో విశేషముగా వర్ణించియున్నాఁడు. ఇంతియ గాక పూపలై, పిందెలై, కాయలై, పండ్లై, గిండ్లై, బిందెలై, గుట్టలై, కొండలగు వఱకుఁ గుచాభివృద్ధులను వర్ణించుటయే గాక యటుపిమ్మట నున్నతస్థితినుండి జాఱి తెప్పానపకాయలై, కొండచిలువలై, తిత్తులై, యెండిన జిల్లేడుకాయ లగువఱకుఁ జిత్రించియున్నాఁడు. ఈమహానీయుఁడు చేసినంత కుచవర్ణనము లోకములో నేకవియును

జేసియుండలేదు. ఈపుణ్యాత్ముఁడు సంభోగాదివర్ణనములఁగూడ నమితముగాఁ జేయుటలో వెనుదీయలేదు. కనుఁడు:—

ఉ. "ఎన్నఁడు చూడఁగల్గునొకొ యింతిని జెన్నెసలారఁ జూచి నే
నెన్నఁడు నిండుకౌఁగిటను హెచ్చుగఁ జేరుతునొక్కొ చేర్చి యిం
కెన్నఁడు దాని సెజ్జ నిడి యించుక కూడుదునొక్కొ కూడి యా
కన్నియకోర్కెతో నగుట గన్నుల నెప్పుడు చూడఁగల్గునో."

ఉ. "కవ్వడి చేయి పోఁకముడి గ్రక్కున నవ్వల చేరఁ బారగా
జవ్వని యేమియుఁ సలుపఁజాలక బిగ్గన తానె చెల్వునిన్
నవ్వడి గౌఁగిలించికొనె నేర్పున ఱేఁడును సంతసిల్లి యా
క్రొవ్విరిబోఁడి కెంపెదవి గొబ్బున గంటిడి యానెఁ దేనియల్."

వీరుచేసిన లోఁతగు పచ్చివర్ణనము లింకను ననేకములు గలవు. ఇట్టినీతివాచస్పతులే మనగ్రంథరాజముల ననేకములను నణఁచివేయు మూలకారణ మై యున్నారు. శ్రీరావుగారు "కృష్ణదేవరాయలు, రామరాజభూషణుఁడు, సూరనార్యుఁడు, ధూర్జటి, కుమార ధూర్జటి మున్నగువారు సంభోగవర్ణనము చేసినవారే. వీరి గ్రంథములను బహిష్కరించినయెడల నాంధ్రవాఙ్మయములోని మేలైన రత్నముల నిరసించి గులకరాళ్లను దాఁచుకొనినట్లగును" అని విచారించుచున్నారు. కావున నింతదూరము వ్రాసితిని. శృంగారవర్ణనౌచిత్యము తెలిసికొనుటకై పాశ్చాత్యవాఙ్మయములకడకుఁ బో నవసరము లేదు. మనలోనియౌచిత్యవిచారచర్చాకారాదులును నౌచిత్యము ముఖ్య మని నొక్కివక్కాణించియున్నారు. ఇప్పుడౌచిత్యమును విడిచి వర్ణించువారును గలరు. ఔచిత్యమును బాటించువారును గలరు. మొత్తముమీఁద నిప్పుడు పదదాష్ట్ర్య మొకించుక తగ్గుచున్న దేమో కాని భావదాష్ట్ర్యము మఱింత హెచ్చి పోవుచున్నది. పూర్వులు సువాసినుల కచకుచాదివర్ణనములఁ జేసియుండఁగా నిప్పటివారు పూర్వసువాసినుల కచకుచాదివర్ణనములను విరహాదివర్ణనములను బచ్చి పచ్చిగా నొనరించుచున్నారు. (చూ. రాజమహేంద్రవరములోఁ బ్రకటింపఁబడిన చింతామణి) పూర్వులు కచకుచసంభోగాదివర్ణనములను శృంగారప్రబంధములలోఁ గావించియుండఁగా నిప్పటి మహనీయులు చిన్నివిద్యార్థులకొఱకై వ్రాయఁబడియుండు సంగ్రహవ్యాకరణాదులయందును గచకుచసంభోగాది వర్ణనములు గల శృంగారపద్యరత్నముల యువకుల మనములలోఁ గామోద్రేకమును బుట్టించువానిని నమితముగా నుదాహరించి యున్నారు. పూర్వులు రసప్రధానము లగు ప్రబంధరాజములలోఁ గొన్నిట గోప్యావయవాది వర్ణనములఁ

గావించి యుండఁగా నిప్పటినీతివాచస్పతులు బాలురకు నీతులు బోధించుటకయి వ్రాసిన నీతికథలలోఁ "గొఱుకుసవాయి" మున్నగు సుఖరోగముల నేర్పుతో వర్ణించియున్నారు. ఇట్టి మహనీయులు నీతి పేరుచెప్పి మన ప్రబంధరత్నముల నణఁచివేయ నిప్పుడు మితిలేని ప్రయత్నములం జేయుచున్నారు. ఈసుకతుల్యాలే గోప్యావయవవర్ణనము గల వైజయంతీవిలాసాదులను మొదటను నిందించివైచి తర్వాత తామే చక్కనియక్షరములతో ముద్రించి ప్రకటించుచున్నారు. నిక్క మగు భాషాభివృద్ధినే మన శ్రీ యచ్యుతరావుగారును గోరుచో నిట్టి యపూర్వనీతి పరుల దుష్ప్రయత్నములు సాగకుండఁ జేయుటకై తగిన పనిఁ గావింపవలయును, గాని, మేలగు గ్రంథరత్నములు పాడయిపోవుచున్న వని వగచుచున్నమాత్రమున లాభమింతయు నుండనేరదు. కవితాకన్యకు సోదరి యగు చిత్రలేఖనకళ బహువిధ ములుగ శృంగారచేష్టాదికములఁ బచ్చిపచ్చిగాఁజిత్రించియువకులమనస్సుల నుద్రేక పూరితములఁ గావించుచునే యున్నది. యువతీయువకు లొకరి నొకరు కౌఁగిలించుకొనుట ముద్దుకొనుట మున్నగు బాహ్యరతులతోడఁ గూడిన చిత్రపటము లును మనగ్రంథములలో నిప్పుడు ముద్రింపఁ బడుచున్నవి. పెక్కేల, యిప్పటిప్ర చారమువలన నీతి కంతగా లాభములేదు గాని సారస్వతము చెడుచున్నది. పాశ్చాత్యసారస్వత సంపర్కమువలన, గొన్ని లాభము లున్నను మొత్తముమీఁద విరసు లమూలముగా హాని మెచ్చుగుచున్నది. మనము కన్నులు మూసికొని చేతికి వచ్చి నట్లెల్ల వ్రాసిన లాభము లేదు. కచకుచసంభోగాదివర్ణనములఁ జేసినందులకయి పెద్దనాద్య నష్టదాసులము నిందించియుండలేదు. ఈతఁడు నీతిబాహ్యము లగుప్ర చారముల లోకములో నడిపించుటకై తనకు శృంగారరసమును వెలయింపఁజే యుటయందుఁ గలనేర్పునంతను మనుచరిత్రములో వినియోగించినాఁడు. కావున, పెద్దనార్యుఁడు జఘన్యశృంగారమును వెలయించినాఁ డని చెప్పవలసి వచ్చినది. మఱియు నీతఁడు బహువిధముల రసభంగమును గలిగించినాఁడు. కృష్ణదేవరాయలు బహుభంగుల సమర్థుఁడే యైయుండినను రసవిషయములోఁ దేలిపోయి నాఁ డని మనరావుగారే వ్రాసిరి. అట్లే పెద్దనార్యుఁడును బహువిధముల సమర్థుఁ డగుకవియే యైనను రసమును వెలయించుటలోఁ దేలిపోయినాఁడు. సత్యము లోకమునకు బోధపడుటకయి యీసంగతు లింతగా వ్రాయవలసివచ్చినది. శాంతరస ముఁగూడఁ బెద్దన చెడఁగొట్టినాఁడు గాని వీరరసమును మాత్రము వర్ణించినమట్టునకు బాగుగనే వెలయించినాఁడు.

ఆంధ్రీకృత సేతుబంధ కావ్యము.

(కొన్నిమచ్చుపద్యములు.)

—: శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు :—

ప్రథమాశ్వాసము.

గీ. వృద్ధిఁ బొరయక తుంగుఁడై వెలయు నెవ్వఁ, డప్రసారితవిస్తృతుఁ డౌను నెవ్వఁ
డనవనతుఁ డయ్యు గాంభీర్య మెనయు నెవ్వఁ, డప్రలఘుకపరిక్షీణుఁ డనధిగమ్య
తత్త్వుఁడైనను బ్రకటుఁడై తనరు నెవ్వఁ, డట్టిమధువైరిఁ దలఁచెద ననవరతము.

గీ. లగ్నదనుజేంద్రవక్షస్స్థలప్రభూత, రక్త మచ్ఛప్రభాపూగరంజిత మయి
డంబుమీఱెడు నెవనినఖంబు గళిత, కుచయుగాంశుకరీతిని గొనబుఁజూపఁ
బఱచె భీతిల్లి దైత్యేంద్రుభాగ్యలక్ష్మి.

గీ. మురమథను భుజవినిష్ఠురపరిగృహీత, మతులపీనతదుర్గ్రాహ్యమసమవలిత
మగు నరిష్టుని గళమున కధికపీడ, గలుగఁ దజ్జీవితము వ్యతిక్రాంత మయ్యె.

గీ. శ్లాఘ్యగుణమూలలబ్ధసుస్థామయుతము, ధాత్రి నవగాఢవేష్టనత్వమున మించు
నాకికుజమూడఁదీసిననందసుతుఁడు, జిష్ణుయశముద్రుంచెఁదచ్ఛిఖముమాడ్కి.

గీ. ఎవనినర్తనసమయమం దిల్లుగోలుపు, కంఠకాంతిని గలిసిన కంటిచిచ్చు
సెగలతోఁ గూడి పటురవచితము రాజ, దట్టహాసమునై పొల్చు హారిదసీక
మూర్ధ్వసంప్లుష్టతిమిరాళియొప్పఁదాల్చు, నట్టిగిరిజేశుపాదంబుఁ బట్టికొనుఁడు.

గీ. ఎతని నర్తనసమయమం దింపుమీఱ, హృష్టరోమాంచితస్తన మీఁడులేని
రాగగరిమ విముగ్ధంబు రాజదితర, భాగసంశ్లేషునై యొప్పు వామభాగ
మల్లన వడంకె భీతిచే నాఁగ లజ్జ.

గీ. దిశలకడలకుఁ గ్రుమ్మరి తిరిగివచ్చి, హెచ్చగు ప్రతిధ్వనులఁగూడి యెవనియట్ట
హాసవిచ్ఛేదములు చంద్రహారినిశలఁ, బర్వు నభమున జ్యోత్స్నాప్రవాహరీతి.

గీ. ఎవనినృత్యంబునందు నీయేడుజలధు, లతిపరిక్షోభజనితభయప్రకంపి
తోరుమత్స్యఘనిహతసిరోత్కరప్ర, వేగములు వారిపూరణవికటధామ
పుంజబడబాముఖంబులై పొల్చె నట్టి, శివునిపాదాంబుజంబు సంసేవ్య మెప్డు.

గీ. అనవధాన కృతస్ఖలితాళియందు, మరల సంస్థాపితంబైన మైత్రిపగిది
నూతనావనినాథప్రణీతమైన, కావ్యకథ నిర్వహించుట కష్టతరము.

గీ. వృద్ధినొందును విజ్ఞానవిభవ మమల, కీర్తి గలుగును సద్గుణపూర్తి యొసఁగుఁ
బుణ్యపురుషుల చరితంబు బోధసేయు, నేమిఫల మియ్యదిక్కావ్య మిద్ధగుణము.
గీ. ఇచ్ఛమీఱిన ధనబుద్ధి యింపు గులుకు, జన్మసంబంధ గణనీయసచ్చరిత్ర
మెట్లు లోకనికి దుర్లభం బట్లె కవికి, నవనవార్థంబు బంధసౌష్ఠవము నొక్క
చోట ఘటియింప దుష్కర మాట నిజము.
గీ. త్రిదశబందీవిమోక్షంబు త్రిజగతీస్థ, శోకశంకుసముత్పాటనైకపటువు
జనకనృపనందినీదుఃఖసంక్షయంబు, బద్ధరాగంబు రావణవధ వినుండు.
గీ. అమితశాస్త్రవదూషితహారితనూజుఁ, డనెనుహృదయాన రాఘవమనసిజేషు
విద్ధమై రాజ్యలక్ష్మి సమిద్ధయశుని, దినకరాత్మజు నభిసరించెను ముదమున.
క. వ్యవసాయరవినిశాముఖ, మవబంధకశృంఖలౌఘమతిరుష్టరికిన్
రవివంశ్యవిజయకేసరి, పవిపంజర మబ్దకాల మవసిత మయ్యెన్.
గీ. కడచెను గడంబివాయువు లుష్టమునను, గంటి మేఘాంధకారితగగనతలము
సైచితిని గర్జితధ్వనిసమితి నైన, నాశచెడె సీతజీవితమును నాకు.
గీ. సూర్యసుతకీర్తిపథము వసుంధరాత్మ, జాదృగస్రువిఘాతంబు సవితృవంశ్య
జీవితమునకు మూలమౌ జీవగఱ్ఱ, రావణాంతకదినము శరత్తు వచ్చె.

— శరదృతువర్ణనము —

గీ. తరణికరకేసరౌఘంబు ధవళజలద, దళసహస్రపత్రంబు దనుజవైరి
విగ్రహేక్షణయోగ్యంబు విధికి జనన, సదనపద్మంబుకై వడి సారసాక్షు
పదము భాసిల్లె నాశరత్ప్రాప్తియందు.
క. దినమణికిరణస్ఫురితము, ఘనలక్ష్మిరత్నరశనఘనబుతువిలస
న్మనసిజశరవక్త్రము సుర, ధను వత్తఱి మింట మృగ్యదర్శన మయ్యెన్.
గీ. అభ్రకాలసమాకర్షణావనతవి, ముక్తములు ఘాతజలముక్సమూహమధుప
సంతతులు గగనపాదపశాఖలైన, దిశలు స్వస్థానములఁబొందు తెఱఁగు దోఁచె.
గీ. ఏకదేశసువృష్టిసందృశ్యమాన, జలలవంబులు ప్రత్యగ్రసాంద్రమిహిర
తేజములు మజ్జనప్రాప్తతీవ్రసుఖము, లహము లల్పాల్పశుష్కభావహములయ్యె.
గీ. నిరతిశయసౌఖ్యమునను వినిద్రుఁ డగుచు, నిజవియోగసముత్కంఠ సీరధి కిడి
ప్రాక్ప్రబుద్ధరమావరివస్యమాన, చరణుఁడై నిద్రమేల్కాంచె శార్ఙ్గపాణి.
గీ. రాత్రికేలావికీర్ణంబు రమ్యకాంతి, స్ఫుటవిభిన్నబలాహకశుక్తిముక్త
తారకామౌక్తికౌఘం బుదారలీల, గగనపాథోధి యమితప్రకాశ మయ్యె.

క. అడఁగెను గేకులరుతములు, పొడసూపెను రాజహంసపూగవిరుతముల్
కడపవన లేఁడఁ బోయెనో, యొడఁదకు సప్తచ్ఛదాళి యింపొనరించెన్.

గీ. పీనవారాహవాహలగ్నంబు వీతవృష్టి, నమయదత్తంబు దిగ్వధూసంఘమునకుఁ
బ్రథమసౌభాగ్యచిహ్నంబు ప్రకటసరస,నఖపదంబన నొప్పెడు నాకవిభుని
కార్ముకంబు విశీర్ణతఁ గాంచె నపుడు.

గీ. బహుళమేఘవినిర్ముక్త వారిధౌత, మతిదవిష్ఠసమాలోక్య మతివిమలము
నైన నభమున రిక్తల మబ్జవైరి,బింబ మాసన్నమైనట్లు పేర్చె మింట.

గీ. క్షుభ్యమానోరుకుముదరజోవిలిప్త, మతిచిరాయాత మనధిగతాస్పదంబు
పంకజాకరదర్శనబద్ధకుతుక, మంచగమి దెసల నత్తతి మించి తిరిగె.

గీ. విమలచంద్రాతపాలిప్తవిశదరుచులు, దివ్యదంబరమణిదీప్తిదితసుషమలు
క్షుపలు శరదబ్జముఖియురస్థలమునందు, మహితముక్తావళీవిభ్రమంబు దాల్చె.

క. భ్రమరరుతదత్తసంజ్ఞము, శమితఘనావరణతపనసాంద్రకరాశ్లి
ష్టము సలిలనిహితనాళము, కమలము సంసుప్తి సుఖితుకైవడి లేచెన్.

గీ. పంచబాణశరాసనపటురవంబు, కమలషండపరిభ్రమత్త్వంజగేహా
మంజుమంజీరనినదంబు మధుకరోక్తి, కబ్జినీప్రతిభాషలు హంసరుతులు.

గీ. ఖండితోత్పాటితమృణాళిఁ గమలినిఁ గని, మధుమదాతామ్రమధుకరమంజుశింజి
తంబు గల్గినకమలంబు దయితముఖము, గాఁ దలంచి జనాళి వేడ్కను గ్రహించు.

గీ. బహుళపంకేరుహామోదభరితదిశము, మధురసార్ద్రరజోరాజిమండితంబు
కరిఘటాగండదానశీకరవహంబు, భ్రమరసేవ్యంబు వనగంధవహము వీచె.

గీ. కంటకితగోపికాంగియుఁ గాలవశత, వదలుచుండెడి ముగ్ధస్వభావవివశ
నాథకరచుంబ్యమానవహా నళినిముఖము, వోలెఁ జూపకమల మకాలమునను.

గీ. సప్తపర్ణసుమోత్థరసాంద్రధవళ,ధూళిసంవృతగాత్రంబు లోలకుంభి
క్షుణ్ణకర్ణాగ్రచామరచ్ఛవిచర్ణ,బాభరవ్రాత మిభదానపంక మపుడు
డాయ భీతిల్లి యవలకుఁ బాయఁ దొడఁగె.

గీ. రాజు తెల్లరు రిపురాజరాజ్యలక్ష్మి
కరముఁ జేపట్టు రాత్రిముఖంబు శూర
పంకజాక్షీముఖాంభోజబద్ధవైర
చంద్రదీధితి కనకుడుసంచయంబు
హసితకుముదాకరం బిట్టు లాశరత్తు.

—: హనుమంతుఁడు సీతావృత్తాంతమును దెలుపుట. :—

గీ. వేగ దరియంగ నవనిజావిరహకీలి, కృశశరీరుఁడు సతతాస్రుకీర్ణముఖుఁడు
నైనరాముండు చిరగతుం డైనహనుమ,రామిచే పీడ మనములో రమణియాశ.

గీ. సరవి ముఖకాంతిబోధితస్వామికార్య, నిర్వహణుఁ డైన మారుతి నికటమునకుఁ
జితితసుఖోపనతకర్మసిద్ధిపగిది, రాగఁ గని సంతసిల్లెను రాఘవుండు.

గీ. తొలిని సామీరి హర్షనిస్తులవికాస,భాస్వరం బగు మోమునఁ బదపడి తన
వాక్కుచేఁ దెల్పె భూసుతవార్త మెల్ల, రఘువరుండు ప్రమోదాంబురాశిఁ దేలె.

గీ. నాతిఁ జూచితి ననుమాట నమ్మఁడయ్యెఁ, క్షీణ యన నశ్రుసంతానసిక్తుఁ డయ్యె
నీకు శోకిల్లు నన నేడ్చి నిశ్వసించె, బ్రతికి యున్నది యని పల్కఁ బావమానిఁ
గౌఁగిలించెను రాముఁ డుత్కంఠతోడ.

గీ. విపులచింతాహతద్యుతివిధము గలది, కాంతినిస్సహ మైనట్లు కరగతంబు
వేణికాబంధమలినంబు రాణిమాని,కంబు రాముని కిచ్చె నాగాడ్పుపట్టి.

గీ. ఉదితబాష్పానసన్నమయూఖచయము, కరతలాంజలిగత మగుతరుణిమణిని
నేత్రపుటములఁ గ్రోలియు నెలఁతవార్త, లడిగి రఘునేత యార్తిలో నలరెనపుడు.

గీ. విరళహస్తాంగుళీరంధ్రవిగళదమల, కిరణధారానికాయంబు కీర్ణకాంతి
మణిని వీక్షించి శోకించిమరలదాని,మోమునఘటించె సలిలసంపుటముమ్మాక్షి.

గీ. చాన పంపినయత్యభిజ్ఞానచిహ్న, మంగిమం దిడకపోయిన నవనిజాత
హస్తసంస్పర్శచేబలె నధికముగను, రాముతనువల్లి రోమహర్షణము నొందె.

గీ. బాష్పసంక్లిన్నమయ్యును బంక్తికంఠ
వధసమాలోచనోద్భూత బహుళకోప
వహ్ని దుష్ప్రేక్ష్య మయ్యెను బ్రభుముఖంబు
చైత్రచండాంశుబింబము చందమునను.

గీ. కుపితలయకాలదండభృద్ఘోరవికట,భ్రూలతాస్ఫూర్తిదిరసుప్తభుజగవిధము
దృష్టసారంబునగునిజదీర్ఘధనువు,నంద నిగిడించె దృష్టి నాయకవనిభర్త.

గీ. అంత నామూలబద్ధమై యట నిగళము, నైనరామునిదృష్టిచే ననవరతము
వీక్ష్యమాణంబు మసృణంబు నెడఁదవిల్లు, నంపఁబడక యెసజ్యమైవన్నె మీఱె.

—: లంకాభిగమనోద్యోగము :—

గీ. రాఘవోపకృతిప్రతిరచనమునకు, బద్ధదీక్షుం బనాదృతపంక్తికంఠ
వీర్యమై పేర్చువానరవిభునిమనము, కార్యభారంబు లఘువైనకరణి విరిసె.

గీ. భ్రూలతాభంగసూచితస్ఫురదమర్ష, రసము రాక్షసజీవితక్రథనవిషము
పొడమె లంకాభిగమనేచ్ఛ భూమిపతికిఁ, జిరితోపనతార్థంబు చెలఁగుకరణి.

గీ. కలయలక్ష్మణముఖమును గాంతివలెను, వాలిసోదరునురమును మాలపగిది
ననిలపుత్రునియందు సద్యశముభంగి, దాశరథిదృష్టి వారిపైఁ దగులుకొనియె.

గీ. వానరానీకవిమథితవనచయుండు, మథితపాథోధిమేఖలామండలుండు
క్షుభితరత్నాకరంబున కభిముఖముగ, మథనసమయపుమందరక్ష్మాధరంబు
కరణి నడచెను దశకంఠఖండనుండు.

గీ. చలితకోమలసుగ్రాజివిలసితంబు, దినకరునికిరణజాలంబు తీరునఁ దరు
చరబలంబుగృహీతదిక్చక్రమగుచు, నడచె రాముని వెనుకను బుడమివడఁక.

గీ. శాత్రవారణిదీప్తంబు సామ్యహీన, రోషపవనాహతోద్ధతోరుస్వనంబు
దానవావాసవనదాహదావవహ్ని, రామమార్గానుగతముశాఖామృగాళి
పెరుఁగుచుండె మహోదధిస్పర్ధి మించి.

గీ. చటులకేసరసటల నుజ్జ్వలితమైన, ప్లవగసేనాసమూహసంపరివృతుఁడయి
నడచె రాముండు రాక్షసనగరివైపు, హరిదుపాసీతలయదీప్రగిరినికాయ
సంకులాంభోధిచాడ్పున శంక లేక.

గీ. తపనకరజాలసంశోభితములు ముక్త, వారివాహోపరోధము ల్వరుస దిశలు
క్ష్మాసుతాగతశోకాంధకారిత మగు, రామమానససీమను భ్రాంతిగొలిపె.

— వింధ్యవర్ణనము —

గీ. చాపతుల్యాకృతివహించుసంద్రమునకు, సంహితశరోపమము పార్శ్వసంఘటితము
గుణమువలె నున్న వింధ్యాద్రికుధరవరముఁ, జూచె రాఘవుఁడుత్తితీర్షులలర.

గీ. మసృణశిఖరాగ్రదేశంబు మథితకటక, వృక్షషండప్రకాశితవిపులతటము
కుజచరానీకసంభృతకుహరగర్భ, మద్రి కపిపాతమున భగ్నమయ్యె నంత.

గీ. సలిలకణసిక్తధాతుద్రుమన్నిషణ్ణ, రాజితాంబుదతతిని ర్ఝరప్రహసిత
కందరాముఖనిర్యాతగాఢవకుళ, మద్యగంధంబు సహ్యాద్రికుద్యతులయి.

గీ. కపులుచూచుచునడచిరి క్రమసలిల, బింబితవళక్షవారిదబృందములను
స్ఫటికపాషాణసంకులస్ఖలితగతిని, మీఁదికెగసినచందము మీఱునదుల.

గీ. తటయుగోత్క్షిప్తములును సందళితభుజగ, ధామగళితాంబుపూరరక్తంబు లగుచు
నఖిలస్రోతస్వినీప్రవాహంబు లపుడు, ప్లవగపాతంబుచే మహాపథములయ్యె.

గీ. ఖండితోద్ధృతచందనకాననంబు, ప్లవగసైన్యంబు జలధరవారితోగ్ర

దావవహ్నినవీభూతతరుగహనము, నిత్యశైత్యగుణప్రాప్తనిద్రయు నగు
మలయు మత్తతి వీక్షించె మార్గమందు.

గీ. చందనానోకహవ్రాతసక్తము లయి
ఖండితోద్వేల్లితలతాళికల్పము లయి
లగ్ననిర్మోకధవళిమాలఘనములు నయి
తనరుపృథుభోగిభోగవేష్టనపథముల
గనిరి మలయాద్రిపైఁ బ్లవంగమము లపుడు.

గీ. తీరవర్ధితవిటపవిస్తారభార, వినతరోహిణతరుషండవేష్టితములు
రమ్యతృణాదీప్రపథము లరణ్యదంతి, దానసురభులు గిరినదు ల్గానఁబడియె.

గీ. శుక్తిసంపుటదర్శితశోభమాన, తోయనిక్షిప్తముక్తానికాయరుచిర
బహుళవర్ణవిరాజితవకులవాటి, దానసౌగంధ్యసురభిరజోనవైల
వేలఁ గాంచిరి ప్లవగు లవ్వేళ నచట.

గీ. వికచతాపింఛతరునీలవిచలదూర్మి, కరపరామృష్టసంఫుల్లసురభిశైల
కంధిదంతావళేంద్ర స్రుతకటమదాంబు, ధారవలె నొప్పు వేలను వారుగనిరి.

గీ. విద్రుమవ్రాతదంతక్షతద్రుతోష్ఠ, రమ్యడిండీరరచితాంగరాగమృదిత
విపినకబరీలతాంతసంపృక్తజలధి, భోగపరిచిహ్నములఁ దాల్చుపోల్కి నమరు.

గీ. అల్లిబిల్లిగ నల్లిన యలరుఁదీవ, యిండ్లలోఁ బెసఁగుచుండెను నింపుమీఱు
కిన్నరులగానరవమును గీలితాను, రాగమున శుక్తిసంపుటరమ్యనేత్ర
యుగము ముకుళించివినుచున్న యువిదఁ బోలెఁ
దనరు వేలను గాంచె నవ్వనచరాళి.

గ్రంథస్వీకారము.

---

(1) నీకేజయము:—ఆంధ్రప్రచారిణీగ్రంథమాల 76 వ పుష్పము. ద్వితీయ భాగము. గ్రంథకర్త మ. శ్రీ శైవ సుబ్బరామయ్యగారు. ప్రకాశకులు, కవిరాజహంస వోలేటి పార్వతీశముగారు. వెల రు 1-8-0. 212 పుటలు. 25 ప్రకరణములు. పిఠాపురములోఁ బైగ్రంథాలయములో దొరకును. ఈగ్రంథమాలలో రాఁబోవునవల, పామషాహైదరాలీ (మైసూరురాజ్యవిప్లవము.) మఱియును బహువిధములగు నవలలు ఆంధ్రప్రచారిణీ గ్రంథ నిలయములో దొరకును.

---

(2) సూక్తిసుధాలహరి:—కర్త బ్ర॥ పెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారు, పిఠాపురము. 3-4-5 ఫారముల విద్యార్థుల కుపయోగించునట్లు గద్య పద్యభాగములతో నొప్పు చక్కనిపుస్తకము. శాస్త్రిగారు ముప్పదియేండ్లుపాధ్యాయవృత్తియందుండుటచేఁ జిరకాలానుభవము కలిమి ముఖ్యపూర్వపుస్తకములలోనుండి యుచితగద్యపద్యములనుదీసి శ్రమపడి ప్రచురించిరి. విద్యాధికారులు వీరిశ్రమకు ఫలితముగ విద్యార్థులకుఁ బఠనీయగ్రంథముగ నిర్ణయింపఁదగును. ఈయొక్కపుస్తకమునే, రెండుమూఁడు సంవత్సరములు భాగభాగములుగ విభజించి విద్యార్థులకు బోధింపవచ్చును. ఆయాభాగముల రచించినకవులచరిత్రమును, కొన్నిపదములకు లఘుటిప్పణియుఁగలను. దీనివెల రు. 0-12-0 పిఠాపురములో, కౌండిన్యనిలయములో దొరకును. ఇందే పరిక్షిత్తు, మహాభారతచరిత్రము నను గ్రంథములు కూడ దొరకును.

---

(3) నాగకన్య:—సంస్కృతమునందలి సోడ్ఢలకవివిరచిత మగు "ఉదయసుందరికథ"కు గుంటూరుజిల్లా తాడికొండనివాసులు బ్ర. వంగల వేంకటరామశాస్త్రిగారియాంధ్రీకరణము. మూలము నాంధ్రమును వచనములే. సోడ్ఢలకవిమూలమును శ్రీగాయక్ వాడ్ ఓరియంటల్ సీరీసులో (బరోడాదొరతనము వారిచే) 11వ గ్రంథముగాఁ బ్రచురింపఁబడినది. ఇంచుమించు 160 పుటల సూక్ష్మాక్షరకలితమగు నుద్గ్రంథమును శ్రీయుత వేంకటరామశాస్త్రిగారు వర్ణనాదివిశేషభాగమును దగ్గించి చిన్నిపొత్తముగా నొనరించి కథనవగాహనచేసికొనుటలోఁ గష్టములేకుండ జేసిరి. దీనికిముందు శ్రీ శంకరశాస్త్రిగారు పీఠిక వ్రాసిరి. అందుబరోడా ప్రతిలోఁగల

యింగ్లీషుపీఠికలోని కవికాలాదివిషయములనె తెలిపియున్నారు. శ్రీవేంకటరామశాస్త్రిగారి పదరచన నిర్దుష్టముగను, మనోహరముగను, గంభీరముగను జూపట్టుచున్నది. ముద్రణమును సుందరముగ నున్నది. అందందు సుభటగోష్ఠులు, తెలుసుకొన్నానను, కౌగలి, దాచక, స్మృతిపథము, యదార్థము, అసమర్థుఁడు, ప్రాణనాథుఁడు, మొదలగు ప్రమాదములు కనఁబడుచున్నవి. ఈ గ్రంథమును విద్యాధికారులు కళాశాలలయందుఁ బాఠ్యగ్రంథముగా నియమింపఁదగియున్నది.

దీని నిదివఱలో విజయనగరమహారాజ సంస్కృతకళాశాలలో నాంధ్ర పండితు లగు బ్ర. విద్వాన్ దూసి రామమూర్తిశాస్త్రులుగారు, ఆకళాశాలలోనే సాహిత్యాచార్యులగు ఉ. వే. శ్రీమాన్ పరవస్తు గోవిందాచార్యస్వామివారును దెలిఁగించియున్నారు. ఇందులో శాస్త్రిగారిది పూర్తిగఁ బ్రచురింపఁబడి యాంధ్ర చెన్నపురవిశ్వవిద్యాలయములలోఁ బాఠ్య గ్రంథముగా నియమింపఁబడినది. ఆచార్యులవారి గ్రంథము కొంతవఱకు మాత్రమే విజయనగరమహారాజకళాశాలపత్రికలోఁ బ్రకటింపఁబడినది. ఇాదాచార్యులవారిది యథామాతృకము.

ఉదయసుందరి యనుపేరును మార్చి శ్రీ వేంకటరామశాస్త్రులుగారు నాగకన్య యనుట యంత యుచితముగాఁ జూపట్టదు. దీనివలన సోడ్ఢలకృతమగు నాగకన్యయను వేఱొక గ్రంథ మున్నదేమో యని కొందఱకుఁ దోఁపవచ్చును. పలువురు దీని నానామముతోనే రచియించియుండుటచేత నేపేరుమార్పనవసరము కనఁబడదు. ఆసంశయమే యున్నచో పేరుమరల నాంధ్రీకరించుటయు నవసరము కాదు. ఉదయసుందరి యనుటలో బాధ యేమియుఁ గనఁబడదు. శాకుంతలాదు లెందఱు తెనిఁగింపలేదు? పేరుమార్చిరా? రు. 0-12-0 కవిగారియొద్దదొరకును.

---

(4) మహాపురుషులు:—రాజమహేంద్రవరములో కీ. శే. ద్రోణమురాజు సీతారామారావుగారు గౌతమబుద్ధుఁడు, నానకు, అగ్బరు, శివాజీ, వేమన అను నీయైదుగురు మహాపురుషుల చరిత్రమును సంక్షేపరూపమున వచనముగ వ్రాసి యిచ్చిన శ్రీయుతులు నాళము రంగారావుగారు ప్రకటించిరి. క్రౌను 90 పుటలు. చక్కనియచ్చు. సుందర మగు నాకారముగల యీపుస్తకము విద్యార్థుల కత్యుపయోగకర మగునని తలంచెదము. రాజమహేంద్రవరము ఆర్యపుస్తకాలయములో దొరకును. మఱియు నీయార్య పుస్తకాలయములో ననేకాంధ్రాంగ్లేయ గ్రంథములుదొరకును. విద్యార్థులకుఁగావలసిన వన్నియు నచ్చటఁ గలవు.

(5) శ్రీకోదండరామాయణము:—కర్త, కవిభూషణ శతావధాని బిరుదాంకితులు, బందా రామయ ప్రధానిగారు.

ఓడరేవుగ్రామములోని శ్రీకోదండరామస్వామివారి కంకితముగ "దండిదొర! యోడరేవుకోదండరామ" యను మకుటముతోడ రామాయణకథ యంతయును 116 సీసపద్యములలో నిమిడ్చిరి. దీనికి విమర్శకాగ్రేసర, మహామహోపాధ్యాయ, బ్ర॥ కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారును, ఆంధ్రతులసీదాసు విజాపురపు వేంకటరావు, బి. ఏ., గారును "దొలిపలుకు" వ్రాసియున్నారు. పద్యములనడక ధారాళముగానున్నది. భాష నిర్దుష్టముగనున్నది. ఒక్కపద్యముచిత్తగింపుఁడు:—

సీ. కడఁక రాముఁడు సమగ్రంబుగాఁ గార్ముకంబెక్కిడి మార్విమ్రోయించినంత
భువనంబులదరె నంబుధిజీవనము లింకె జలచరోత్కరములు సంచలించెఁ
దడఁబాటొదవ సరిత్పతి చనుదెంచి రామచంద్రునకనర్ఘ్యమణు లొసఁగి
బలమగుతిమితిమింగిలముల కలవి గాకుండంగ నలునిచేఁ గొండలెల్ల
వనధి వేయించు మనిచెప్పి చనియె నటులె, దినము లైదింటిలో వారిధిని నలుండు
కపివరులుసాయ మొనరింపఁగట్టెరాముఁ, డింతలో నీశ్వరుని బ్రతిష్ఠించెనచట "దండి"

రామునిచరిత్రమును రామునకే వినిపించినట్లుండుట- పైకుశతకములలోఁ గూడను గనఁబడుచున్నది. ఓడరేవు కోదండరామునకుఁ దెల్పఁబడుచున్న దంపురా.

"నేను మిమ్మిప్పు గంగానది దాఁటించినట్లు సంసారమహాబ్ధినుండి నీవు దాఁటింతు వని గట్టిగా వరంబు నిత్తు వేనియు మిమ్ముఁ బోనిత్తు" నని గుహుఁడు పల్క "రాముఁడు హర్షమొంది యతఁడు కోరినవర మిచ్చె" "కోదండరామ" అనిన- దూరదృష్టిలేని వారికెట్లు దోఁచిన నేమిలెండు. భక్తిభావ మిచటఁ బ్రధానము. అందందు శుద్ధప్రతిలోఁ జూపఁబడని పొరపాటులు గలవు. వెల రు. 0-8-0 కాకినాడలో సాల్టు కష్టమ్సు డిపార్టుమెంటులో నుద్యోగు లగు కవిగారిమొద్ద దొరకును.

---

(6) శ్రీకృష్ణగీతివ్రాతము:—శ్రీశ్రీ విక్రమదేవవర్మమహారాజకృతము. ఆటవెలఁదిగీతములు. లోకములో సాధారణముగా నైదుపద్యములను రచించి పంచరత్నములందురు, తొమ్మిదింటిరచించిన నవరత్నములందురు, పంచరత్నములు, నవరత్నము లనుటయేనా యుండేమేని చమత్కార ముండవలదా యను తలంపుగల మహారాజగారు నవరత్నమాలిక, గ్రహమాలిక, రాశిమాలిక, నక్షత్రమాలిక, వత్సరమాలిక యను నైదుమాలికలను దమయుద్దేశప్రకారము రచియించిరి. నవ

రత్నమాలికలోఁ బ్రతిపద్యమున నొక్కొక్కరత్నముపేరు చమత్కారముగావచ్చును. కేవలము నాయానామములు పద్యములలో నిమిడియుండుటయేకాదు. శ్లేషార్థముం జూపును. తత్తన్మాలికలలో నాయానామములం బాఠకులు చూడవచ్చును. ప్రతిపద్యమునకును మకుటముగా "విక్రమేశవర్మవినుతకృష్ణ" యని వచ్చును. మాలిక కొక్కటిరెండు మచ్చుచూడుఁడు.

1. నవరత్నమాలికలో—

నిఖలదేవవంద్య నీలలితాకృతి, నొక్కమాఱునాకు నొనరఁజూపు-

ఇందు నీలలితాకృతియనుచో నీలరత్నముపేరు గలదు.

2. గ్రహమాలికలో—

తగదుసుమి పరాకు జగదీశనాపట్ల-

ఇందు- కుజగ్రహనామము పరాకుజగదీశ యనుమాటలో నున్నది.

3. రాశిమాలికలో—

నరకయోగ్యుఁడైన నరకునిచెఱనున్న, భూపకన్యకల విముక్తులుగను-

ఇందుఁ- గన్యారాశినామము భూపకన్య యనుచోఁ గలదు.

4. నక్షత్రమాలికలో—

అచ్యుతా, యతికరుణార్ద్రమానస, శౌరి - భక్తనిచయహృదయపద్మసద్మ—

అనుచో నార్ద్రానక్షత్రముపేరు గలదు.

భాసమానవిగ్రహా సుభద్రాపూర్వ, ఫల్గునీజసూత—

ఇందులో- పూర్వఫల్గునీనక్షత్రనామము గలదు.

5. వత్సరమాలికలో—

గెల్వఁ దరముగాని బలురక్కసులను బ్లవంగగణముచేత భంగ మొంద—

ఇందుఁ బ్లవంగ సంవత్సరము గూడి యున్నది.

ఇట్టి విచిత్రనియమములు చక్కఁగాఁదెలియుటకై యెఱ్ఱనియక్షరము లాయాస్థలములలో ముద్రింపఁబడినవి. ఆధునికులలోఁ గవులు ముక్తకాదిపంచాశత్పద్యనిర్మాణముచేయ నూహించువా రీమార్గము నవలంబించినఁ జక్కగనుండును.

---

(7) గోవిందశతకము—కాకినాడ వాస్తవ్యులు నండూరి వేంకటజోగీశ్వరుఁడుగారు రచియించినది. ౧౦౮ కందపద్యములుగలవు. భక్తిరసప్రధానము. శైలి చక్కనిది. భావనిర్దుష్టము. మచ్చునకుఁ గొన్ని పద్యములు.

క. బహుభక్తియుక్తిలక్ష్మణ, సహితుఁడవై మౌనియజ్ఞసంరక్షణముఁ
విహిత మని చేసి తదిలో, కహితార్థం బుచితమగును గదె గోవిందా. ౯౯

క. మైమఱచి నిద్రవోవం, గా మేల్లని యుండఁ గలలు గనుతఱి మఱియుఁ
మామాసర్వావస్థల, నోమంగా నీదె భార మోగోవిందా. ౧౦౦

క. వెలమకులాబ్ధీందుఁడు పో,కలగోవింద ప్రభునకుఁ గడుశుభదముగా
నిలఁ బ్రభవాబ్దంబున నిది, వెలువడెఁ గరుణఁ గ్రహింపవే గోవిందా. ౧౦౧

ఇందలి ప్రభవ మొన్నఁ (1928) టిదే. పోకల గోవింద ప్రభుఁడు కవిగారియు ద్యోగశాఖాధికారిగ నుండిరఁట. శతకము కవిగారి కుమారుఁడు రాధాకాంతము గారియొద్ద- కాకినాడలో దొరకఁగలదు.

---

(8) శంకరవిజయము—బ్రహ్మశ్రీ పిసుపాటి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రికృతము. ఈ గ్రంథము వచనకావ్యము. శ్రీమాధవాచార్య ప్రణీతమగు శంకరవిజయానుసారముగాఁ వ్రాయఁబడినది. కాని కేవలానువాదము గాదు. అనుచితభాగములు కొన్నింటిం దీసివైచిరి. శాస్త్రిగారి గ్రాంథికాంధ్రగద్యమును శ్రీజగద్గురుపుష్పగిరి పీఠాధిపతులయిన శ్రీశ్రీవిద్యానృసింహభారతీస్వాములు, శ్రీశంకరాచార్యచరిత్రము నాంధ్రులకుఁ దెలుపుమని యాజ్ఞాపించినందున రచియించిరఁట. శ్రీశంకరాచార్యుల కాలనిర్ణయము గూర్చి యిదివఱకుఁ బలువురు పండితులు గావించిన వివాదముల నన్నింటిం బట్టి విమర్శించి, వీరు, క్రీస్తునకుఁ బూర్వము నందు రెండవశతాబ్దముననే యవతరించి యుండుననియభిప్రాయముఁ దగిన ప్రమాణములతో నిచ్చియున్నారు. గ్రంథసారాంశము సంగ్రహముగా నెనిమిదిరీతులుగా వ్రాసిరి. అయిదు ప్రకరణములు. 1 శంకరాచార్యజననాదికము 2 శంకరాచార్యగ్రంథసారాంశాదికము 3 శంకరమండనమిశ్రసంవాదాదికము 4 దిగ్విజయము 5 సర్వజ్ఞపీఠారోహణాదికమును. 128 పుటలు చక్కనియచ్చు. మచ్చునకుఁ గొన్ని వాక్యములు.

"అప్పుడు ప్రాజ్ఞుఁడగు శంకరాచార్యుఁడు మండనపండితుని వాదోత్సుక్యమును గ్రహించి మొదట తనమత ముపన్యసింపఁ దలఁచి పండితాఖండలా! మండనా! పరమార్థమును, సచ్చిదానందమును, అమలమును, అద్వితీయమును నగు బ్రహ్మమే యనాద్యవిద్యావృతమై శుక్తిరూప్యస్వరూపమునఁ బ్రకాశించునట్లు సకలప్రపంచాకారమునఁ బ్రకాశించుచున్నది. సమస్త ప్రపంచ విలయమునకుఁ గారణ భూత మగు బ్రహ్మజ్ఞానము వలనఁ గలిగెడి యాత్మనిష్ఠయే పునరావృత్తి

రహిత మగు మోక్షము. ఇదియే నామతము. దీనికి వేదాంతములు పరమప్రమాణములు. ఈవిషయమును నేను సిద్ధాంతీకరించుకొనఁ జాలక వాదమునఁ బరాజయము నందితినేని నాసన్న్యాసమును, కాషాయవస్త్రములను బరిత్యజించి తెల్లనివస్త్రములను ధరించి నీకు శిష్యుఁడ నయ్యెదను. జయాపజయనిర్ణయమున కుభయభారతియే ప్రమాణము." పుట 48. దీనివెల ౧-౨ అణాలు. పిఠాపురములో శ్రీచిదంబర గ్రంథమాలాకార్యస్థానమున దొరకును.

ఆంధ్రులెల్లరు నిట్టిగ్రంథమును జదివి యద్వైతమతకర్త యగు శ్రీశంకరాచార్యులవారిచరిత్రము నెఱిఁగికొనుట ముఖ్యము.

---

(9) రామతీర్థస్వామిజీవితము:—కర్త శ్రీయుత బులుసు వేంకటేశ్వరులుగారు, ఎం.ఏ., పిఠాపురరాజకళాశాల, కాకినాడ. 6 + 147 పుటలు. వెల రు. 0-8-0 మాత్రము. గ్రంథకర్తగారు వేదాంతశాస్త్రమున ఎం.ఏ., పరీక్షలో నుత్తీర్ణులైరి. ఆంధ్రలోకమునఁ బ్రచురప్రచారమునందిన 'వివేకానందజీవిత' మను గ్రంథముద్వారమున నిదివఱకే తెలుఁగునాఁట సుపరిచితులు. ఇఁక విషయవైలక్షణ్య మంకుమా, 'భారతవర్షమున నవతరించిన యీఘోరఘూర్ణామారుతము యావత్ప్రపంచమును గుదిపివైచినది' యని పాశ్చాత్యదేశములందుఁగూడఁ బొగడ్తఁ గనిన వేదాంతకేసరి 'వివేకానందస్వామి' జగన్మోహనముగ సింహగర్జన మొనరించినపిమ్మట, బరాత్పరసందర్శనైకలాలసత్వమున, నవయావనభోగభాగ్యములను, నున్నతోద్యోగములను, దృణప్రాయముగ నిరసించి, భారతీయవేదాంతడిండిమమును దశదిశలుఁ బ్రతిధ్వనించునట్లుగ మ్రోగించి మాతృదేశ సముద్ధరణమునకయియే కాక లోకకల్యాణసిద్ధికగును బ్రహ్మానందామృతమును లోకులకుఁ జూఱలిచ్చి, ముప్పది రెండేండ్లునిండకమునుపే తనధర్మమును నెఱవేర్చి, బ్రహ్మసాయుజ్యము నందిన రామతీర్థుని చరితామృతము. 'న కుతూహలి కస్య మన శ్చరితం చ మహాత్మనాం శ్రోతుమ్' (భట్టబాణునిసూక్తి) అనునట్లు లిట్టిధీరపురుషుని జీవితసుధ నాస్వాదింప నెవరికిఁ గుతూహలము కలుగదు! మహాత్ములజీవితమును బఠించి, వారిసందేశమును మనసారఁ గ్రోలి, యాచరణమునఁ బరిణమింపఁజేసినచో మనము తరింతుమని కదా పెద్దల యుపదేశము. దేశచరిత్ర మనినచో నాదేశమునందలి మహాత్ముల చరిత్రయే యను పాశ్చాత్యతత్త్వవేత్త యగు కార్లైలుపండితుని సిద్ధాంత మాంగ్లభాషావిదులకుఁ గ్రొత్తది కాదు. స్వార్థత్యాగ మొనరించి ప్రపంచకల్యాణసిద్ధికై

యాత్మసమర్పణ మొనరించిన శ్రీశంకరాచార్యభగవత్పాదులు, శ్రీభగవద్రామాను జాచార్యపూజ్యచరణులు, శ్రీమధ్వాచార్యులవారు, శ్రీరామకృష్ణపరమహంస, శ్రీరామతీర్థస్వామి, శ్రీరాజారామమోహనరాయలు, శ్రీచైతన్యస్వామి, శ్రీఅరవిందయోగి మొదలగు మహోదయులచారిత్రములే వారిదేశముయొక్క చరిత్రమగుచుండును. సుకాలమువలె నిట్టిమహాపురుషు లక్కడక్కడ, నెడనెడ మనపుణ్యపరిపాకవశమున నవతరించుచుందురు. ఇట్టివారిలో శ్రీరామతీర్థునిచరితామృతము నాంధ్రపాత్రములో మనభాగ్యవశమున గ్రంథకర్తగారొసంగియున్నారు. కాని మాహిమంబగు పిచ్ఛిలదధితోఁ గలిపిన మోదకమున వడగిఁజలవలె నీగ్రంథమున నందందు భాషాదోషములు పడినయవి. 'కంఠ్ల, రాసులు, రామతీర్థ, ద్వారా, ప్రత్యేకతరగతులు, మాంద్యపంకిలము, బద్ధకము, ప్రతిచోట, లేకంబోలేదు, నవయావ్వన, శలపు,కృత్రిమ, ము[త్రా(మధురకు) - భావగౌరవమునకుఁ దోడు భాషాసౌష్ఠవము గూడగ్రంథమున నుండవలెను.ఇట్టిదోషలేశములుగుణబాహుళ్యమున, నిందుకిరణములలో నాతని మచ్చంబోలె గణనీయములు కాకపోవచ్చును. ఇట్టిపవిత్రచరిత్రముల నింకను వీరు రచియించి,తమవాణిని ధన్యముచేసికొని పాఠకలోకమును దరింపఁజేయుదురుగాక! రామతీర్థస్వామిజీవితము సంగ్రహముగా నిదివఱలో శ్రీయుత ముదిగంటి జగ్గన్నశాస్త్రిగారిచేఁ బల్లెటూరిగ్రంథ మండలిలోఁ బ్రకటింపఁబడినది. (యా. రా.)

---

10. పాండురంగమాహాత్మ్యము—కర్త ఉభయభాషాప్రవీణ అత్తిలూరి సూర్యనారాయణగారు. తెనాలి రామకృష్ణకవి పద్యకావ్యమునకు వచనము. వీరిదివఱలో నీగ్రంథము నందలి పుండరీకుని చరిత్రమును మాత్రము బ్రకటించియున్నారు. ఇది సంపూర్ణగ్రంథము. కవిగారు పద్యకావ్యమునకుఁ గడుదాపుగాఁ బదవిన్యాసంబొప్పఁ జక్కఁగ రచియించిరి. పాండురంగమాహాత్మ్యమునందు- కేవల క్షేత్రమాహాత్మ్యమేకాక, మాతాపితృపరిచర్యలఫలమును,అక్రమప్రవర్తనమువలనఁ గలుగు కష్టములును, పతివ్రతామాహాత్మ్యము, బ్రహ్మచర్యగృహస్థాశ్రమముల వివరము, భగవత్కారుణ్యాదు లున్నవి తెలియఁగలవు. విద్యార్థులకీ వచనముభాషాభివృద్ధికిఁ జక్కఁగఁ దోడ్పడఁగలదు.

వీరి తెలిఁగింపుఁ దెలుపుటకై కొంచెము మచ్చుచూపుచున్నాము.

"భోజనాదిపదార్థములకొఱకై తన యొడలియందలి శోడవ్రులను లజ్జ

వాఁడొక వైశ్యునియింటఁ గుదువయుంచును. మాతృభూషణంబులఁ గ్రమక్రమంబుగ నపహరించు, జనకునకు లోకులవలనఁ రాఁదగిన ఋణపత్త్రంబులఁ దొంగిలించి, ఋణగ్రహీత లొసంగినంత మాత్రమె కైకొని వాని నొసంగును. ఎంత హెచ్చువడ్డియైననోర్చి సాహుకారులనుండి ఋణము గ్రహించును. మాన్యములను ధాన్యమును గ్రామమిరాశీలను దాకట్టుభూములను దగువారల కమ్మఁజూచును. ఇవ్విధంబున స్వేచ్ఛావిహార మొనరించు నాతఁడు ముం దెవిధంబునం బ్రవర్తిల్లు వాఁడో దేవుఁడే యెఱుంగును—పుట 51.

ఈపాండురంగమాహాత్మ్యము - ప్రకృతమున సర్వత్రసామాన్యముగఁ బ్రబలియున్న పాండురంగవిఠలుఁడను పండరినాథుని చరిత్రము. భాషాభిమానులేకాక భక్తవర్యులుం జదువఁదగినది.

వెల 0-12-0 ఇదియేకాక- ఆంధ్రనైషధసారమును గుణమణి మున్నగు గ్రంథములుగూడఁ గవిగారియొద్ద గుంటూరుజిల్లా, ఈమనిగ్రామమున దొరకును.

తాళపత్త్రగ్రంథస్వీకారము.

బ్రహ్మశ్రీ పెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రులుగారు పరిషత్తున కీక్రింది తాళపత్త్రగ్రంథముల నొసంగిరి. మేము వానిని వందనపూర్వకముగా స్వీకరించుచున్నాము.

1. నీలకుంతలవిలాసము—తులగాన నీలకంఠకవి.
2. కుముద్వతీపరిణయము—బొమ్మిడి వీరయకవి.
3. సునందాపరిణయము—చింతకుంట కోదండరామకవి.
4. కృష్ణార్జునసంవాదము—పుట్టిపాక ఓబయకవి.
5. సీతారామచరిత్రము—మంత్రిప్రెగడ సూర్యప్రకాశకవి.

ఇందుఁ గుముద్వతీపరిణయము— వేంక అప్పనృపాలునకుఁ గృతియీయఁబడినట్లుగలదు. రాఁబోవుసంచికలో గ్రంథవిషయమును గృతికర్త, కృతిభర్తల విషయము మున్నగునవి వివరించి వ్రాసెదము.

క. "రాజ!" భవదీయుఁడైన త,నూజునకు న్శుభము నోజ నూల్కొను విద్వ
ద్రాజికి ధనదానము ని,ర్వ్యాజమునం జేయు మిహాపరంబులు గలుగున్. ౩౦౫

వ. అని యిట్లు చతుర్థపద్యంబుఁ జదివినఁ జతుర్థం బగు రకారంబుతో నవ్వికారంబునుం బాసి బాలుండు తండ్రికి మ్రొక్కి మిత్రద్రోహ లక్షితం బగు ఋక్షవ్యాఘ్రవృత్తాంతం బంతయుం జెప్పిన నచ్చెరువు మెచ్చునుం బిచ్చలింప నవనీపతి జవనికవంకఁ జూచి. ౩౦౬

గీ. పిన్నదాన విచట నున్నదానవు తల్లి, యింటి వాకిలియును నెఱుఁగ వీవు
కానలోనఁ బులియు మానిసియు నెలుంగుఁ, దొడరు చేత లెట్లు తోఁచె నీకు.

వ. అనుడు నతం డింకఁ దాఁపం బని లే దని తలంచి. ౩౦౮

క. భూనాయక ! భూసురకృప, నానాలుక నొప్పు వాణి నానాదృశవి
జ్ఞానమునఁ దెలియు నన్నియు[1], భానుమతీదేవిమచ్ఛుభంగి స్మదిలోన్. ౩౦౯

మ. అనినన్ దిగ్గన లేచి చూచి తెరలో నాచార్యుఁగా నిశ్చయిం
చి నరేంద్రుం డతి హృష్టుఁ డౌచు సచివుం జేపట్టి నీయట్టి బం
ధునిధానం బిఁక నొందు గల్గునె గురుద్రోహంబుఁ దప్పించి యెం
దును బాపంబును బొందకుండ నను ధన్యుం జేసి తీనేర్పునన్. ౩౧౦

క. ప్రణయము దప్పక యాబ్రా, హ్మణహత్య దొలంగ రాజ్య మలరఁగ సుతదు
ర్గుణములు విడిపించితి నీ, గుణములచే నన్ను జట్టిగొంటివి చుమ్మీ. ౩౧౧

వ. అని గ్రుచ్చి కౌఁగిలించుకొని తనపట్టిచెట్ట పట్టుకొని పుణ్యాసులభానుమతియగు భానుమతియుం దానును గురు డగ్గఱి. ౩౧౨

క. ఎల్లవిధంబులఁ జూచినఁ, దల్లియుఁ దండ్రియును నీవె దయసేయుము మా
కల్లలు లోఁగొని మము నీ,నల్లిలుగఁ జూడు మనుచు నరపతి మ్రొక్కెన్. ౩౧౩

శా. ఈచందంబున మ్రొక్కి యందలముఁ దా నెక్కించి భూమీవరుం
డాచార్యుం గొని వచ్చి గద్దియపయిన్ హర్షంబుతో నుంచి శి
ష్టాచారంబునఁ బూజచేసి తనరాజ్యశ్రీ సమర్పించి త
ద్వాచాదత్తముగాఁగఁ గైకొని ప్రసాదం బంచు నేలె న్భువిన్. ౩౧౪

మ. అని మంత్రీంద్రుఁడు చెప్పిన న్విని కథాహ్లాదప్రసన్నాత్ముఁ డై
జననాథుండును మంత్రి లేనిపని మోసం బంచుఁ జేపట్టి యొ

1 జ్ఞానముఖంబున దెలయున్.

య్యున సత్త్వాఢ్యులచేతఁ బుష్పకనిభం బా దివ్యసింహాసనం
బనువొందం గొనిపోయి నిల్పె నిజహర్మ్యంబైన ధారాపురిన్. ౩౧౫

ఉ. శంభుముఖాంబుజార్కు దృఢసారవరాహశరీరవశ్యవి
శ్వంభరు శాంభవీవరదు సంభృతరక్షణు సర్వలోకకు
క్షింభరు సిద్ధసాధ్య సుర కిన్నర పన్నగ గీతకీర్తివి
శ్వంభరు జంభవైరిసహసంభవు దృష్టవపుఃస్వజృంభణున్. ౩౧౬

ఉ. శంకితకింకరవ్రజవశంకరుఁ బంకజనేత్రమిత్రు న
భ్రంకషకాంతిసంకులకపర్దవిభూషితభవ్యదివ్యకూ
లంకషు నిష్కళంకితవిలాసకలాపధురీణు శౌర్యస
ర్వంకషవైభవాంకితవశంకరు శంకరు లోకశంకరున్. ౩౧౭

మాలిని. పరమకరుణలీలా భక్తలోకానుకూలా
పరిచితసురరక్షా భగ్నదైతేయవక్షా
సరసిజహితనేత్రా సచ్చిదానందగాత్రా
హరిహరమయ రూపా యోగయోగస్వరూపా. ౩౧౮

గద్యము. ఇది రాయగజగంధవారణ వైరిమండలికభేకఫణీంద్ర వీరఘోట్టవిభాళాది బిరుదప్రకటచారిత్ర కళింగదేశ నిర్ధూమధామ త్యాగనాగార్జున కర్ణాట ద్రవిళాంధ్ర మహారాష్ట్ర భూపాలరూప నూపురసుందర చరణారవింద సనదప్రోలి పురవరాధీశ్వర వెలనాటిపృథ్వీశ్వర రాజ్యసముద్ధరణ శ్రీకొలనివెన్నయామాత్యపౌత్ర హారితసగోత్రపవిత్ర సకలసుకవిమిత్ర కసవరాజతనూజ గోపరాజ విరచితం బైన సింహాసనద్వాత్రింశిక యను కావ్యంబునందుఁ బార్వతీపరమేశ్వరాన్యోన్యప్రశ్నోత్తరంబులును భర్తృహరి వైరాగ్యంబును విక్రమార్కుని రాజ్యసాయుజ్యంబులును, శాలివాహన విజయంబును భోజునికి సింహాసన ప్రాప్తియు మంత్రిగుణప్రశంసయు నందోపాఖ్యానంబును నన్నది కథావతారిక ప్రథమాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు.

సింహాసనద్వాత్రింశిక.

ద్వితీయాశ్వాసము.

క. శ్రీరామాకుచశైలవి,హారుని మునిహృదయగహ్వరాశ్రయుని మహా
దారుణనఖదారితరిపు,వారణనరసింహు నిగమవనసంచారిన్. ౧

క. మనమునఁ దలఁచుచు విద్వ,జ్జనదైవజ్ఞాది సర్వజనసమ్మత మా
దినమున భోజుఁడు సింహా,సన మెక్కం గడఁగె రాజ్యసంపద మెఱయన్. ౨

సీ. ధారాపురంబులోఁ దారాపథముఁబోలు రత్నమండపములో యత్న మమర
నిమ్తైనపసిఁడికంబమ్ములమేడలో దివ్యసింహాసనస్థితి యొనర్చి
యవరోచనాజ్యదూర్వామ్రపల్లవపుష్పసిద్ధార్థదధిఫలక్షీరములును
నాదిగాఁ బెక్కు పుణ్యద్రవ్యములు గూర్చి పుణ్యాహమున భూమిపొలుపుదీర్చి[1]
దేవతరువుమాడ్కిఁ దెల్లనిగొడుగుతోఁ, గూడఁ బసిఁడికామకుంచె లచట
నిలిపి పొంతఁ గైదువులు సేర్చి యర్చన, లిచ్చె నుత్సవంబు పిచ్చలింప. 3

వ. తదనంతరంబ నానాపురాణేతిహాసశ్రవణంబులను బంచమహావాద్యప్రపంచంబులను సంగీతసాహిత్యసంగతనాట్యప్రసంగంబులను బ్రతియామదీయమానధూపదీపాదినైవేద్యమహోపచారంబులను దత్పరివారదేవతలకు నుపబృంహణంబుగా సేమం బగునేమంబున నారాముండునుం బోలె నాయామినిం గడపి మఱునాఁడు కృతమంగళస్నానుం డై ప్రత్యూషనిత్యకృత్యంబులు నిర్వర్తించి యప్పుడు మకరతోరణంబులునుం దెలిముత్తియంబుల తోరణంబులునుం గలువడంబులు, బలికూటంబులు మేలుకట్లునుం జీరగుండ్లును మృగనాభిలేపనంబును, ముక్తాఫలరంగవల్లికలును నెల్లివిరియ నుల్లంబుల నుల్లసిల్లుపౌరులును నానాదిగంతాగత విద్వజ్జన జ్యోతిషిక శాకునిక స్వరవేదులును వందిమాగధబృందంబులును బసిండి పళ్లెరంబుల మాణిక్యదీపంబులతో నివాళింపు చున్న పుణ్యాంగనలును హిత రాజలోకబంధువర్గంబునుం దలకొన జయ జీవ వర్ధస్వ సుఖీభవాది శుభసూచకశబ్దంబులును బహువిధవాద్యరవంబులును, నొక్కటై దిక్కులుపిక్కటిల్ల మిక్కుటంబుగా సుముహూర్తంబున సర్వతోముఖంబగు మహాసింహాసనంబు డగ్గఱి ప్రదక్షిణంబుగాఁ దిరిగి చూచి తత్తద్వారంబుల కడల నున్న బొమ్మలతలకడల నున్నపిన్నగద్దియలలో నెందేని నడుగిడి పెద్ద

---

1 పులితోలుపైభూతి చెలువుదీర్చి.

గద్దియ యెక్కుట భావ్యం బని పారశూలరహితంబుగా నొక్కదిక్కున నిలిచి సకలజనకలకలంబు నుడిపి మౌహూర్తికసావధానశబ్దంబు లోలయ నిష్టదేవతలం దలంచి ప్రశస్తఖడ్గహస్తుం డై పూర్ణఘటికోచితనాదావసరంబు నెదురుచూచుచుండ. ౪

—: మొదటిబొమ్మకథ :—

క. ముచు గడియారంబునఁ గట్టినపెనుభేగంటరవము తేయను నెడ గ్ర
క్కున భోజుం డడుగెత్తినఁ, గని నిలునిలు మనుచు బొమ్మ కలకలఁ బలికెన్. ౫

చ. పలికిన భోజుఁ డద్భుత మపారముగా మది నిండి పాఱఁగా
నిలిచి గతజ్ఞ తద్జ్ఞ ధరణీసుర మాగధవందిగాయకా
కలకల మెల్ల మాన్చి శుభకాలములో నిది యెక్కఁ బూనఁగా
వల దన నేల యిందుల నివారణకారణ మేమి నావుడున్. ౬

మ. తనవాక్యంబులు తత్సభాజనుల కుత్సాహంబు నాశ్చర్యముల్
పెనఁగొల్పంగఁ బసిండిబొమ్మ నగి గంభీరంబుగాఁ బల్కె నో
జననాథా విను చంద్రగుప్తనృపసంజాతుండు కంజాతమి
త్రనిభుం డుజ్జయినీపురిం బరఁగె నేకచ్ఛత్రసత్కీర్తితోన్. ౭

వ. ఆయనఘునత యెట్టి దంటేని- ౮

క. సిద్ధులకు నసాధ్యము లగు, సిద్ధులు నెనిమిదియుఁ దనకు సిద్ధంబులుగా
నిద్ధరణిఁ బౌరుషమునఁ బ్రసిద్ధుం డగు సాహసాంకుఁ జెప్పం దరమే. ౯

శా. సంభూతాన్యవిడంబడంబరమిళత్సంరంభగర్వోర్వశీ
రంభానాట్యవిజృంభమాణమతివిస్రంభాదిసంభిన్ననో
జంభారిప్రియసంభృతానకమహాసంభావనాసంభవా
స్తంభోదగ్రుఁడు విక్రమార్కుఁ డతఁ డేతన్మాత్రుఁడే చూడఁగన్. ౧౦

క. అతిశయవితరణగుణమున, నతనికి సరిరాక యెక్క నలవియె నీకుం
గ్రతువులు నూఱును జేయక, నితరుల కమరేంద్రపీఠ మెక్కం దరమే.[1] ౧౧

క. అనవుడు భోజుఁడు విస్మయ,మును సిగ్గు నహంకృతియును ముప్పిరిగొన ని
ట్లనియె నొకయక్షి వేఁడినఁ, దనియఁగ సహపాదలక్షధన మే నిత్తున్. ౧౨

క. నావితరణ మిది యల్పమె, నావుడు నది నవ్వి తనగుణం బన్యులకుం
దా వినిపించుట కొఱఁతగ,దా వివరము తప్పి తీవు ధరణీనాథా! ౧౩

1 మెక్కుటగలదే.

క. ఇది మొదలు కొఱఁత యయ్యెం, దుదిఁ బుణ్యము హానిఁబొందె దొడ్డతనంబుం
జెదరెం దనుఁ దాఁ బేర్కొను, టిది కష్టము తొంటినీతి మెఱుఁగవు చుమ్మీ. ౧౪

ఉ. ఆయువు మంత్ర మౌషధము నర్థము దానము మానభంగ మ
న్యాయము నర్థనాశము గృహవ్యసనంబును దాఁపురంబుగాఁ
జేయుట నీతియుక్త మటు సేయక తా నయి దానధర్మముల్
చేయుమనంచుఁ జెప్పినను నీయని నవ్వరె ధర్మ మెంచరే. ౧౫

క. ఈసమయమునకుఁ దగ నీతి, హాసము గల దొకటి వినుము హరిదశ్వకులో
ల్లాసకరుఁ డయోధ్యాపుర, వాసి సుదర్శనుఁ డనంగ వసుమతి నేలెన్. ౧౬

చ. అతఁడు సపాదలక్షవసుధామరపంక్తికి భోజనంబు సు
వ్రతముగఁ బెట్టుచుం దివిజవర్గము మిక్కిలిఁ దుష్టిఁ బొందఁగాఁ
గ్రతువులు పెక్కు సేయుచు జగన్నుతుఁ డై సరయూతటంబునం
గతిపయవాసరంబు లధికం బగుసత్ర మొనర్చుచుండఁగన్. ౧౭

క. శారద వీణావాద్యవి, శారద తగురూప మైనచందము మెఱయన్
శారదనీరదనిభుఁ డగు, నారదముని చేరవచ్చె[1] నరపతిఁ జూడన్. ౧౮

క. వచ్చినమునిఁ గనుఁగొని యిటు, విచ్చేయుం డనుచు మ్రొక్కి విభుఁ డుచితార్ఘ్యం
బిచ్చి కృతాంజలి యై నే, నచ్చరితుఁడ నైతి మీప్రసాదము కలిమిన్. ౧౯

గీ. ఎచటినుండి యిటకు నేతెంచితిరి నన్ను, ధన్యుఁ జేయ నన్నఁ దపసి పలికెఁ
బరమధర్మశీల బ్రహ్మలోకమున నీ, దానధర్మవార్తఁ దనర వింటి. ౨౦

చ. విని నినుఁ జూడ వచ్చితి భువిం గడుఁ బుణ్యుఁడ వంచు నన్న నో
మునివర శిష్యుఁగాఁ దలఁచి ముద్దునఁ బల్కెద వెంతవాఁడ నే
ననుచు వినీతుఁ డైనఁ గొనియాడి గుణాఢ్యుఁడ వీవు నీయశం
బనఘచరిత్ర బ్రహ్మభువనాంతము ముట్టిన దింత చాలదే. ౨౧

క. విశదమగు కీర్తివసనము, కృశరక్షక! సప్తతంతుకృత మయ్యెఁ జతు
ర్దశభువనంబులఁ గప్పెను, వశమే నినుఁ బొగడ శేషవాణీశులకున్. ౨౨

వ. కావున నీ కసాధ్యంబు లే దె ట్లన్న. ౨౩

క. ధాత్రీశ పుణ్యనిర్మల, గాత్రులకును జగములో నగమ్యము గలదే
క్షత్రియపుత్రుఁడు విశ్వా, మిత్రుఁడు బ్రహ్మత్వపదవి మేరల మీఱెన్. ౨౪

క. స్వకులోచితధర్మముఁ ద, ప్పక మనువారలకు వలయుపని దుర్ఘటమే
ప్రకటంబుగ ఋషిపత్నులు, సికతాకలశముల జలము చేకుఁగొనరే. ౨౫

---

1. వచ్చె నపుడు నరపతిఁ జూడన్.

వ. దీనికి దృష్టాంతంబుగ నీవును దీనం గుండఁ జేసి నీరు నించిన నిలుచు నని యిసుక చేతి కిచ్చిన నృపాలుం డందుకొని. ౨౬

క. అటు చేసినఁ జిత్రము మి,క్కుటముగ నాదానధర్మగుణసిద్ధునిచే
ఘటితరస మైనసికతా,ఘటి యొప్పెను రసము ఘుటికగట్టినభంగిన్.[1] ౨౭

క. కృతిఁ గుండలు నిలిచిన న,త్కృతిఁ గనుఁగొని నారదుండు దినమును నీ వీ
గతిఁ బుణ్యకీర్తి వెలయిం,పు తపోనిష్ఠలను వెలసి పుణ్యవిచారా. ౨౮

వ. అని యుపదేశించి చనిన. ౨౯

గీ. ఇట సుదర్శనుండు నీమట్టికుండల, నిచ్చ వండిపెట్ట మెచ్చుగాదు
మంటఁ జేసి మొదలి వంటనే కఱిగొన్న, దానఁ దొలుత వండఁ దగుట యెట్లు.

మ. అని మృద్భాండము లెల్ల మాని సికతాయత్తంబు లౌ కుండలన్
ఘనుఁ డాపాయసశాకసూపముల పాకం బెప్పుడుం జేయుచుం
దనియన్ బ్రాహ్మణభోజనంబు లిడుచుం దానోత్కనాఁ డప్పుడా
ధనికాయంబులు వండుచోటఁ జని తత్సామగ్రి వీక్షింపఁగాన్. ౩౧

క. వెస లుడుకం గని నృపుఁ డు,బ్బసమున నే నిట్టిఘనత వడసితి ననఁగా
నిసుమునఁ జేసినకుండలు, విసవిసలై విరిసెఁ బుణ్యవిపరీతగతిన్. ౩౨

క. ఉలికి యతం డప్పుడు మదిఁ, గలఁగుచు నిటఁ గల్మషంబు గలసెనొ తగు వి
ప్రులమెన్నిక గూడదొ హా,తలు మంత్రముఁ దప్పిరొక్కొ ధర గదలెనొకో.

మ. అని యుత్సాహవిహీనుఁ డౌచు నతిచింతాక్రాంతుఁ డై యుండఁగాఁ
దనయిచ్ఛ న్మని తొంటిచాడ్పున వియద్భాగంబు శోభిల్ల వ
చ్చినఁ బూజించి మునీంద్ర నామహిమకుం జేటయ్యెఁ బో నీవు చె
ప్పినమర్యాదయు నెట్లు దప్పె ననినం బృథ్వీశు బోధించుచున్. ౩౪

క. మర్యాదఁ దప్పెఁ జిత్తవి,పర్యాసాహంకృతులను బార్థివ "గర్వా
త్కార్యం వినశ్యతి" యనుచు, నార్యులు మునుచెప్పునీతి యదితప్పగునే. ౩౫

క. పర్వతపథమున రథమును, బర్వస్త్రీసంగమమున బ్రాహ్మ్యవ్రతమున్
గర్వమున ధర్మకార్యము, నుర్వీభాగమున నావయు న్నడవ దనా. ౩౬

---

1. ఉ. ఆగతిఁ గుండ నిల్చిన ధరాధిపుఁ గన్గొని నారదుండు నీ
వీగతిఁ బుణ్యకీర్తి వెలయించుచు నిచ్చలుఁ దీర్చు సత్రము
ద్వేగములేక చేయు మని తెల్పి వియద్గతి నేగ నంతలోఁ
ద్యాగము భోగముం దగుసుదర్శనుఁ డచ్చటఁ దాను మెచ్చుచున్.

గీ. క్రొత్తకడవ తెచ్చుకొని వండి మఱి దాని, మీఁద వండిపెట్ట మెచ్చు గాదు
మంటఁ జేసి మొదల మంటనే కఱిగొన్న, దానఁ దొలుతవండఁ దగుట యెట్లు.

క. ఇంతమహిమ వడసితి నని, సంతసమున నీవు రాజసము గైకొన్నన్
సంతతముం జేయు సుకృతం, బింతయు నిట్లింక నింక నే మనవచ్చున్. ౩౮

ఉ. నావుడు భూవరుండు మునినాయక నేనపరాధి నైతి నేం
డావిధ మేక్రియం గలుగు నానతి యి మ్మని మ్రొక్కినంత నా
దేవమునీంద్రుం డిట్లనియె ధీరుఁడ వై మది నుబ్బు లేక భూ
దేవసపాదలక్షఁ బరితృప్తి యొనర్పుము భుక్తిముక్తులన్. ౩౯

క. బహుదినములు జరపంగఁ ద, న్మహిమ యుం జేకూరు నింక మనమున గర్వా
గ్రహము వల దనుచు శుభ మెం, దుహితంబుగఁ జెప్పి నారదుఁడు సనినంతన్.

క. తాఁకిన మతి వంగిన క్రియ, నాఁకొని వడివండుకొన్న యనువున నృపుఁడుం
దేఁకువ సెడి తొల్లిట్లివత, మాఁకొలఁదిని నిత్యసత్ర[1] మచ్చట జరిపెన్. ౪౦

ఉ. కావున నేన దాత నని గర్వము గైకొని పల్కి నీ వన
ద్భావుఁడ వైతి దానమును బౌరుషముం బరు లెన్నకుండఁగాఁ
దా వినిపించె నేనియు నతండుఁ దృణంబుగ నొక్కయె త్తగున్
త్స్థావర గంజిలో మెతుకు గల్గినఁ గ్రొవ్వట నీమహత్త్వముల్. ౪౧

గీ. అనుచు ఘనుఁడు భోజుఁడును మనంబున స్రుక్కి, బన్మరిల్లి పసిఁడిబొమ్మ! నాదు
దానమల్ప మన్న దానవు మీరాజు, దానమెంత చెప్ప దాన నిలుతు[2]. ౪౨

వ. అనిన సాలభంజిక యి ట్లనియె నతం డిట్టి మహావదాన్యుండు. ౪౩

క. పొడగన్నంతనె వేయును, నొడివినఁ బదివేలు నగిన నూత్వేలు మనం
బొడఁబడి మెచ్చినఁ గోటియు, నడిగెడువారలకు నిచ్చు హాటకమయముల్.

మ. అది యెట్లన్న నతండు కీర్తి దిశలన్ వ్యాపింప భూమండలం
బుదధు లేరగ నేలుచుండి యొకనాఁ డుర్వీశులు న్మంత్రులున్
సుదతీరత్నములున్ రసజ్ఞులుఁ గవిస్తోమంబులుం గొల్వ న
త్యుదయశ్రీఁ గొలువిచ్చి యుండఁగఁ గవీంద్రుం డొక్కఁ డేతెంచుచున్. ౪౪

[3]సీ. దండశూకాధిపోద్దండభుజాదండభూరివిశ్వంభరాభారధుర్య
జంభారిపరికీర్తితాంభోజనీమిత్ర[4]సూనుసమాహియదానరాయ

---

1 మాఁకొలఁదిని నిత్యసత్ర మచ్చట—చిన్నయసూరిగారి పాఠము. మాకలసత్రంబుభంగినచ్చట—ఇతరప్రతులలో—2 దాన మెంత నీవు దానిఁదెలుపు. చి. సూరిగారు. దాన మెంత సేర్పు—3. ఈపద్యములోని ప్రాకృతభేదములు తెలియవచ్చుటలేదు. పద్యములోని తప్పొప్పులు తెలియుటలేదు. ఎవ్వరియొద్దనైనఁ బ్రతియున్నచో దిద్దిసవరించి మాకుఁబంపఁ బండితులం గోరెదము. 4. యంభోరుహిణీమిత్ర.

అక్షీణహృదయ దండ్రాక్షకేళిః క్షేళిపతిపఃకణీవశఃప్రకడక్ష
అంకక్షరిక్ష మహాలదసాందన లవలవప్రహిత తులఃకధీర
ధీరసంపదస్తు దేవబంధకహీమ[1], దఃకసాక్షు మోదర్శనిచయ
యనుచు నాల్గుభాషలను రాజు దీవించి, నయనసంజ్ఞ నాసనమున నుండి. ౮౬
సీ. రాజేంద్ర యీయక్షరముల పేరిటివాఁడ నాద్యక్షరము మాన సర్వవేది
రెండక్షరములఁ బరిత్యజించిన నాట్యకర్త మఱఁ దుడిపిన గతవిదుండ
నాలుగు నుడిగింపఁ జాలనేర్పరి నైదు విడిచిన బుధుఁడ నీవిధము గాక
సర్వాక్షరంబులుఁ జదివి చూచిన బుద్ధి బలముగాఁగల యట్టి ప్రౌఢుఁ డవఁగ
నేటిబీటకాయనీతి గాకుండంగ, నిన్ని విద్యలందు నెన్నఁబడ్డ
సార్థనాముఁ డైనయర్థిగా నెఱుఁగుము, విబుధపంకజార్క విక్రమార్క. ౮౭
గీ. అనినఁ గ్రమ్మఱఁ జదివించి యల్లనవ్వి, ధరణిలో నీవు "చతురంగతద్జ్ఞ" సంజ్ఞఁ
బరఁగినాఁడవ యనుఁడు భూపాలుఁ బొగడి, మెలమిఁ జతురంగతద్జ్ఞకవీశ్వరుండు.
క. ఇది తగుఁ దగ దనక కళా,విదులకు నీసమ్ముఖమున విద్యల మెఱుఁగం
బొదపెట్టుట హనుమంతుని, మెదుర వెసం గుప్పిగంతు లెగయుటసుమ్మీ.[2]
ఉ. అంబుజమిత్రతేజ భవదగ్రకరప్రసృతంబు లైన దా
నాంబువులందుఁ బుట్టె భువనాంతము నిండుచుఁ గీర్తిపుండరీ
కంబు ప్రతాపసూర్యుఁడు వికాస మొనర్పఁగ నాకసంబు భృం
గంబుగ లోనఁ బూని యధికం బగువాసన నొప్పు నెప్పుడున్. ౯౦
క. అని చెప్పినపద్యములోఁ, దనకీర్తివ్యాప్తియుం[3] బ్రతాపస్ఫురణం
బును గని భాండాగారికుఁ, గనుసన్నం బిలిచి మెచ్చుగా నాతనికిన్. ౯౧
క. ధనమిప్పించె విలోకన,మునకుం బలుకునకు హసితమునకుఁ గవికి వే
యును బదివేలును లక్షం,బును గోటియుఁ బసిఁడిటంకములు చొప్పలుగాన్.
క. ఘనుఁడు కవి పీడుకొని యొ,య్యనభాండాగారిఁ బిలిచి యర్థి ననుం జూ
చినఁ బలికించిన నవ్విం,చిన మెచ్చించినను నిట్లు చెప్పక యిమ్మా.[4] ౯౩
చ. అని సెలవిచ్చినన్ ధనగృహస్థితుఁ డా తనలెంక యిట్టిచో
ప్పున నొసఁగంగ యాచకులు భూజనకల్పమహీజ మంచు నిం
పునఁ బొగడంగ దానగుణభూషణుఁ డంచు నవంతినాయకుం
డనుదినమున్ యశంబు దిశలం దలర క్ష్మ యేలె నెంతయున్. ౯౪

1. దేవబంధకహోదు 2. గుప్పిగంతులేయుటసుమ్మీ. 3. దనకీర్తియువ్యాప్తియు. 4. చినఁ బలికించిన మెచ్చిం చిన నిట్లని నీవు నాకుఁ జెప్పకయిమ్మా.

రసార్ణవాలంకారము.

ద్వితీయపరిచ్ఛేదము—"గుణోపాదానము."

నిర్దుష్టమైనను గావ్యము గుణయుక్తముకానిచో సాధువుగా నెంచఁబడదు.

1. †నిర్దుష్టస్యాపి కావ్యస్య గుణోపాదాన మంతరా
శాస్త్రార్థ ◆ ◆ లాలోకః సాధుత్వం నా నుమన్యతే

2. నహి కుష్ఠాదిభి ర్దోషై రహితం కామినీవపుః
నృత్తగీతాదిచాతుర్యగుణాన్ [నాద్రియతే] క్వచిత్.

శబ్దగుణము లిరువది రెండు.

3. తేషు శబ్దగుణా స్తావత్ ద్వావింశతి రుదీరితాః
తే చ సాన్వయనామానో నిగద్యన్తే మనీషిభిః.

4. శ్లేషః ప్రసాదః సమతా మాధుర్యం సుకుమారతా
అర్థవ్యక్తి స్తథా కాన్తి రుదారత్వ ముదాత్తతా.

5. ఓజశ్చ పున రౌర్జిత్య మ[థ] ప్రేయః సుశబ్దతా
సమాధిః సౌక్ష్మ్యగాంభీర్యే [సం]క్షేపో విస్తర స్తథా

6. సామ్మిత్యం భావికత్వం చ రీతి రుక్తి స్తథైవ చ
ఏష ◆ ◆ గుణోద్దేశో నిర్దేశోఽత్ర నిగద్యతే.

1. శ్లేష.
7. యత్ర బన్ధోఽతిసంశ్లిష్టః స శ్లేషః కవిభిః స్మృతః

2. ప్రసాదము.
ప్రసిద్ధార్థపదన్యా[సాత్ ప్ర]సాద ఇతి కీర్తితః

3. సమత.
8. బన్ధో మృదుస్ఫుటోన్మిశ్రవర్ణజన్మా న సజ్జరః
భజతే యత్ర సోఽద్భేదం తత్సమత్వ ముదీర్యతే.

4. మాధుర్యము.
9. అర్థోచితవచోబన్ధో మాధుర్య మభిధీయతే

5. సుకుమారత. (సౌకుమార్యము)
అకఠోరాక్షరన్యాసః సౌకుమార్య ముదాహృతమ్.

10. ద్వితీయతుల్యా ◆ ◆ నాం సర్వే చాసమయోగినః
సౌకుమార్యేణ బాధ్యన్తే ని[?] విన్దు ర్గురుసంయుతః.

11. రేఫద్వయసమోపేతో నై ◆ ◆ క్వచి దిష్యతే.
న చైకలక్షణన్యాసో బహుషు స్యా న్నిరంతరః.

---

†మాతృకలో "నిర్దిష్ట" అని కలదు. ఈపాఠము సందర్భోచితముగా లేదు. కావున "నిర్దుష్ట" అని మార్పఁబడినది. [యా. రా.]

12. నారా దేకోఽపి బహవో వినా చిత్ర ◆◆ ధనాత్ [?]
స్వయం రేఫో మృదుః కింతు కఠోరయతి యోగినామ్.

13. అన్యోన్యమృదుసంయోగః స్వల్పో దోషాయ[కల్ప]తే
కాఠిన్యలక్షణా తత్ర హన్తుం యుక్త్యాపి శక్యతే.

14. అతిప్రసఙ్గదోష స్తు ప్రతీత్యైవ నిరస్యతే
అ[యమేవ] స్వరాద్ధాంతః పూర్వమే వావలమ్బితః.

6. అర్థవ్యక్తి. 15. అర్థవ్యక్తింతువిద్వాంసః ప్రాహుః సంపూర్ణవాక్యతామ్
7. కాంతి. బన్ధస్య ◆ ◆ ◆ కాన్తిః స్ఫురణా దభిధీయతే.
8. ఔదార్యము. 16. వదన్తి బన్ధవైకట్య మౌదార్యం కవిపుంగవాః
9. ఉదాత్తము. శ్లాఘ్యైర్వి[శేషణై ర్యుక్త ము] దాత్త మితి తద్విదః.
10. ఓజస్సు. 17. ఓజస్సమాసభూయస్త్వం తద్ [ద్వంద్వా?] పదపద్ధతిః
11. ఔర్జిత్యము. బన్ధగాఢత్వ మౌర్జిత్యం సమాసే వ్యాస ◆ ◆ చ
12. ప్రేయస్సు. 18. ప్రేయార్థపదవిన్యాసః ప్రేయః కవిభి రిష్యతే
13. సుశబ్దత. యా సుబన్తతిఙన్తానాం వ్యుత్పత్తిః సా సుశబ్దతా.
14. సమాధి. 19. సమాధిర్ [అన్యధ] ర్మస్య ధవే దన్యత్ర రోపణమ్
15. సౌక్ష్మ్యము. సౌక్ష్మ్య మాహు స్తు శబ్దానా మంతఃసంజల్పరూపతామ్.
16. గాంభీర్యము. 20. ధ్వనిమత్తా తు గాంభీర్య మార్యైర్ [ఏష]గుణః స్మృతః
17. సంక్షేపము. అభిధానం సమాసేన సంక్షేపః పరికీర్తితః.
18. విస్తరము. 21. వ్యస్తం విస్తార ఇత్యాహు రభిధానవిశారదాః
19. సమ్మితత్వము. యావదర్థపద[త్వం హి]సమ్మితత్వం నిగద్యతే.
20. భావికత్వము. 22. భావాభివ్యంజకా వాణీ భావికత్వ ముదాహృతమ్
21. రీతి. ఉపక్రమస్య నిర్వాహో రీతి రి త్యభిధీయతే.
22. ఉక్తి. 23. [వినా?]న్తరేణ చార్థస్య భణనా దుక్తి రిష్యతే
ఇరువదిరెండర్థగుణ ఏతేఽప్యర్థగుణా స్తద్జ్ఞైర్ద్వావింశతి రుదాహృతాః.
ములలక్షణము. 24. తేషాం[చ ల]క్షణం బ్రూమ స్తత్సద్భిః పరిభావ్యతామ్
శ్లేష. సపిధానసుసూత్రత్వం(?) తేషు శ్లేషోఽభిధీయతే.
ప్రసాదము. 25. యత్ర ప్రకట ఏవార్థః స[ప్రసా]దో గుణః స్మృతః
సమత. అవైషమ్యం క్రమస్థానాం సమ తేతి సతాం మతిః.

మాధుర్యము. 26. క్రోధా దవాప్య తీవ్రత్వం మాధుర్య మభిధీయతే

సౌకుమార్యము. మ[నోజ్ఞతా]పదార్థానాం సౌకుమార్య ముదాహృతమ్.

అర్థవ్యక్తి. 27. అర్థవ్యక్తిః పదార్థానాం స్వరూపకథనం విదుః

కాంతి. ఉద్దీప్తరసతాం కాంతి మామనంతి [విశారదాః]

ఉదారత్వము. 28. ఉదారత్వ మితి ప్రాహు రుత్కర్షం విభవస్య తు

ఉదాత్తత. ధీమద్భి రాశయోత్కర్ష ఉదాత్తత్వ ముదీర్యతే.

ఓజస్సు. 29. ప్రారంభేషు చ సం • • • జః సుకవయో విదుః

ఔర్జిత్యము. రూఢాహంకార తౌర్జిత్య మభంగుర మి హోచ్యతే.

ప్రేయస్సు. 30. ప్రేయః ప్రియపదార్థానా ముపన్యాసః ప్ర[కీర్తితః]

సుశబ్దత. పదై రదుష్టైః కథనం దృష్టార్థస్య సుశబ్దతా.

సమాధి. 31. వ్యాజే నాన్యార్థభజనం సమాధి రభిధీయతే

సౌక్ష్మ్యము. సూక్ష్మార్థదర్శనం సౌక్ష్మ్యం వ్యాహరన్తి విశారదాః.

గాంభీర్యము. 32. శాస్త్రార్థసవ్యపేక్షత్వం గాంభీర్య మితి కీర్తితమ్

సంక్షేపము. బహో రర్థస్య సంకోచః సంక్షేప ఇతి కీర్తితః.

విస్తరము. 33. [విస్తారం]పున రర్థస్య విస్తరం తద్విదో విదుః

సమ్మితత్వము. అనురూపగుణారోపః సమ్మితత్వం త దుచ్యతే.

భావికత్వము. 34. భావయుక్తత్వ మాచార్యై ర్భా[వికత్వమ్] ఇతి స్మృతమ్

రీతి. రీతి మాహుః పదార్థానా ముత్పత్త్యాది క్రియా క్రమమ్.

ఉక్తి. 35. సంవృతాసంవృతప్రాయ ముక్తి రర్థస్య బోధనమ్

కొన్ని యెడల దోషములుగుణములేయగు. దోషాణా మపియేషాం స్యా ద్గుణత్వం కారణాత్ క్వచిత్.

అట్టిదోషములునలువదిచెప్పఁబడుచున్నవి. 36. చత్వారింశ త్త దుచ్యంతే తేచ వైశేషికా గుణాః

పదదోషములు:అసాధువు. పదం యాతి గుణీభావ మనుకర్తు రసా ధ్వపి.

37. యథా న బాధతే స్కన్ధో యథా ‘బాధతి’ బాధతే

అనిబద్ధము. తథా • • • ణ దృష్ట మనిబద్ధనిబన్ధనమ్.

కష్టము. 38. శ్రుతే రవల్లభం కష్టం త న్న దుర్వాచకాదిషు

క్లిష్టము. అపి క్లిష్టం గుణా యేష్టం ఝటిత్యర్థ ప్రతీతికమ్.

అనర్థకము. 39. అనర్థకం న దుష్టం స్యా ద్యమకాద్యుపయోగి యత్
అపుష్టార్థము. సద్భి రిష్ట మపుష్టార్థం ఛందస్సంస్కారకారణమ్.
గూఢార్థము. 40. పదాంతర ప్రతీ[త్యర్థం]గూఢార్థ మపి సుందరమ్
అప్రతీతము. అప్రతీతం తు త ద్విద్యా ద్గోష్ఠీ ష్వేవ గుణావహమ్.
సందిగ్ధము(ససంశయము) 41. సందిగ్ధం ప్రకరణాది విశేషావగ ♦ ♦ [ణః]
యద్వా తథావిధార్థస్య వివక్షాయా మితి స్థితిః.
నేయార్థము. 42. ప్రహేలికాదివాక్యేషు నేయార్థ మపి శోభతే
అసమర్థము. అసమర్థ మపి ప్రాయ ♦ ♦ వేష్టం మనీషిభిః.
అప్రయోజకము. 43. అప్రయోజక మిచ్ఛన్తి జాత్యాదౌ తద్విదో గుణమ్
దేశ్యము. మహాకవిమతం దేశ్యం లోకోక్తిచ్ఛాయయా గుణః.
గ్రామ్యము. 44. ♦ ♦ ♦ లక్షితం గుప్త మపి గ్రామ్యం న దుష్యతి
సంవీతస్య హి లోకేన న దోషాన్వేషణం క్షమమ్.
45. శివలింగాదిశ ♦ ♦ ♦ స్యా సమ్యక్త్వభావనా
లక్షితేషు చ శబ్దోఽన్య స్తదర్థోఽన్య శ్చ కశ్చన.
వక్రిమ. 46. స్మృతిహేతుత్వయోగం[?]తువక్రిమా[నైవబాధ]తే
నిమగ్నదూషణం యత్తు త న్నోద్భావ్యం మనీషిభిః.
47. కింతు వైదగ్ధ్య ముస్మృద్య జఠరం వ్యాధికోపనాత్
అశ్లీలము. అ[శ్లీల మ]పి సంవీతం గుణ మాహు ర్మనీషిణః.
సిద్ధము. 48. అసభ్య స్మృతిహేతో స్తు సిద్ధ మప్యభిధీయతే
పాత్రావస్థావిశేషేణ దో ♦ ♦ మంగళం భవేత్.
49. అమంగళస్మృతే ర్హేతు ర్గుణో సభ్య స్మృతి ర్యథా
ధీమన్తోఽపి నిబధ్నన్తి గౌణవృత్త్యై ష్వ ♦ ♦ ♦
50. క్వచి దాశ్రయసౌన్దర్యా ద్ధత్తే శోభా మసా ధ్వపి
కాంతావిలోచనన్య స్తం మలీమస మి వాంజనమ్.
51. ♦ ♦ వశవిశేషా చ్చ దురుక్త మపి శోభతే
నీలం చ పాశ మాబద్ధ మన్తరాలే స్రజా మివ.
52. గుణత్వం పదదోషాణాం దిఙ్మాత్రేణ ప్రదర్శితమ్.

[పదదోషములగుణత్వము సంపూర్ణము.]

లనుచు నీరెంటిదాఁబెని గలపేళ్లు విశిష్టాన్వయము లనఁ జెలఁగు నింకఁ
గర్తృకర్త్రర్థము లలిగిన క్రియలందు నిన యనుప్రత్యయం బెసఁగుచుండు
వచ్చినవాఁ డన నిచ్చినసొమ్మన మెలఁత చెందిరముప్రామినటుచ మన
వనితలు పసుపురాచినమానికపుతావ నాఁగఁ బాడినచేరునాఁ దగు నింక
రూఢిగా రాజసీముం డన దొరబం టనంగ నీదారి నెసంగుఁ బేళ్లు
వహి విశేష్యము పూర్వపదముగాఁ గలకర్మధారయమహాదుఁ జెన్నారుచుండుఁ
జలివేఁడి కనుఁగవ వెలిగవ్వచందునా నీరెండుపేరులదారి నుడులు
పరఁగ విశేషణోభయపదకర్మధారయ మగుచుఁ జెలంగు రహికినెక్కఁ
బొరిఁ గాకినలు పన బొఙ్గుచాయ యనంగ సుద్దతెలుపు నాఁగ సొరిది నిది యె
పుకు నుపమానము పూర్వపదమ్ముగాఁ గలకర్మధారయాఖ్యను దలిర్చు
నలువురిమీఱఁగ మగపులి యన రాచసింగ మన నీరెండు నామములు లెస్స
యూహింపఁగ నుపమానోత్తరపదకర్మధారయాహ్వయ మయి తనరుచుండు
నప్పయమంతిరి యన్నమరా జబ్బినాయఁడు వేంకటరాయ లనెడి
నామము లసంభావనాపూర్వపదకర్మధారయం బగుచుఁ బొల్పారుచుండు
నల సిగ్గుసొమ్మనఁ గొలుపుపంట యనంగఁ జదువుధనంబునా జగతిలోన
నలువుగ నవధారణాపూర్వపదకర్మధారయం బగుచు వింతగఁ దగు నింక
నేకవద్భావి యనేకవద్భావి యన ద్విగుసమాసములు రెండగు నెటు లన
ముజ్జగం బిసువంక ముమ్మాఱు ముత్త్రోవ ముక్కన్ను ముమ్మొన ముత్తర మన
నివి యెల్ల వరుసగా నేకవద్భావి ద్విగుసమాస మగుచు ని ల్లెసఁగుచుండు
నలుదెస లైదు రేక లన ననేకవద్భావి ద్విగుసమాసపద్ధతిఁ దగు
ము తెలుఁగులలోపలను గనుపట్టిన తిగబహువ్రీహులు తేటపఱుతు
వేవెలుఁగు నలువ వెఱవిల్తుఁ డనుపేళ్లు ద్విపదబహువ్రీహివిధము లగుచుఁ
జెలఁగును జలికాఁక సెకకంటి యన బహుపదబహువ్రీహి నాఁ బరఁగుచుండు
మేలిమిజాళువాసేలువాఁ డన మతుబర్థబహువ్రీహి యై తగు మఱి
యరయు బహువ్రీహియందే యై యునుసుడి కలవాఁ డనెడిచోటఁ గలిగియుండుఁ
దెల్లనిగొడుగును వెల్లనిబొక్కెము నై ధర్మజుం డొప్పె ననఁగ నింకఁ
దలిదండ్రు లన్నదమ్ములు బావమఱఁదులుఁ బిన్నపెద్దలనెడిపేరు లెల్ల
నొగి నితరేతరయోగద్వంద్వసమాస మగుచు నొప్పు మఱియుఁ దోఁట
దొడ్డిగనులు తొత్తుదోడుకుబంటనుఁగుగుజ్జుమొద్దు లనఁగ గొజ్జమేఁక

బఱ్ఱె లనఁగఁ జెర్వుపాడిపంట లన *సమాహారద్వంద్వ మగుచు వెలయు
నారయంగ సముచ్చయద్వంద్వముల యుదంతములపైని నుకార మమరుచుండు
హరియును గిరియును నలరు నన్నట్టులు రమయును నుమయును నమరుదు రనఁ
దగు నర్థమునుగూర్పు ధర్మంబుకొనరింపు మవనీతలంబున ననువహింనిఁ క్రి
యాద్వంద్వసంబంధ మన్వాచయద్వంద్వ మనఁగ రాజిలు దీనియవల నింక
వాసిగాఁ దెలివిడి సేసెద నవ్యయీభావసమాసము ల్బాళిఁ గనుఁడు
కడు నిమ్మకాయంత కాసంత గోరంత యిసుమంత దోమంత యేనుఁగంత
చీమంత యన నివి నామపూర్వపదసమాస మగుచు నిట్లు మంతుకెక్కుఁ
గొనకొమ్మ తుదమ్రాను మునిమాపు నడురేయి రాయంచ కడసంజ రాచిలు కన
మునివ్రేళ్లు మిఁగాళ్లు ముంజేయి కొనఁగోరు క్రీఁగడు పనఁగ నీలాగు మఱియుఁ
గడకన్ను లోఁదొడ పెడతల యనఁగ నవ్యయపూర్వపదసమాసాఖ్యఁ దనరు
లుక్సమాసంబు నలుక్సమాసం బన రెండుదెఱంగుల నుండు వినుఁడి
యడవిపంది యనంగ మెడకుంకు మనఁ జేనిపని యన నీరుకో డనఁగ ముక్కు
పుడక యనఁగఁ జెవిపోఁ గన నిన్నియు లుక్సమాస మగుచు రూఢికెక్కు
నూఁతఁబంది యనంగ నోరఁగ్రొ వ్వనఁగ నలుక్సమాసాఖ్య పొల్పుగఁ దగు నికఁ
దగఁ దెనుంగునఁ దద్ధితప్రత్యయాభిధ గలిగిన మతుబర్థములను గొన్ని
వివరింతుఁ బ్రత్యయా లవి కాఁడు గాఁ డాఁడు వాఁ డరి యీఁ డిఁడుల్ వహిఁగ నిండి
యిఁడి యన వరుసగా నెసఁగుచు నుండును వీనికి లక్ష్యము ల్వినుతుఁ దెలియ
నవలఁ గాఁ డనుప్రత్యయము వచ్చి నెఱవగకాఁ డనంగ సొగసుకాఁ డనంగఁ
గుంటెనకాఁ డనఁ గోటుకాఁడన నీటుకాఁ డనఁ జేవాఁడికాఁ డనఁ దగుఁ
సంస్కృతపదముపైఁ జను నొక్కటను విటకాఁ డనంగను నయకాఁ డనంగ
నవలను మతుబర్థమందు గాఁడగు నందగాఁ డన నెఱపందెగాఁ డనంగఁ
గన్నగాఁ డన జూదగాఁ డన నిఁక మతుబర్థమునందు నాఁ డనెడిప్రత్య
యము వచ్చి తనరుఁ గోడిమెలాఁ డోరిమెలాఁడు పొన్నువల్వగలాఁడు వన్నెలాఁడు
నాఁగ మత్వర్థమం దాగతి వాఁ డనుప్రత్యయం బమరుచుఁ బసులవాఁడు
చంటివాఁ డెడవాఁడు వింటివాఁడు తుపాకివాఁ డీఁటివాఁ డన వఱలు జాతి
వాచకములు పాఱువాఁ డనఁ రాచవాఁ డనఁ గమ్మవాఁ డన నలరు నటుల
నవల నరియను ప్రత్యయము వచ్చెఱపరి నేర్పరి బాగరి దొర్పరి యనఁ

* సమాహారోదాహరణములయం దవశ్యకర్తవ్యమగు నేకవద్భావము చేయఁబడలేదు.

జూపరి మనసరి జూదరి లావరి తీర్పరి యనఁగ వర్తిల్లు నింకఁ
గనఁగొన్నినుడుల నీఁడనుప్రత్యయ మ్మొంది గుణమును బాసయుఁగులముఁ దెలుపుఁ
గపటీఁడు నాఁగను గన్నడీఁ డనఁగ సాలీఁడనఁ దనరు నీజాడను మఱి
వహిఁ గల్గుట కీఁడను ప్రత్యయ మొంది కట్టీఁడి వెరవీఁడి యన నడరు మఱియుఁ
గడు లేని దనుట కొక్కొడ నీఁడిప్రత్యయం బది వచ్చి ముక్కిఁడి యనఁ దగు మఱి
యిండి యిఁడియను నీరెండుప్రత్యయములుఁ బసి యనునుడికడఁ బొసఁగి లెస్స
ధర్మివాచకమయి తనరారును బసిండి నాఁగను బసిఁడి యనంగ నెలయు
వరుస నింకఁ దిజంతవాచకరీతులు తెనుఁగునఁ దగునట్లు తేటపఱుతు
రహిఁగ నతీతమౌ రాత్రిప్రొద్దు వెన్కటిజాము లవి రెండు గానియట్టి
గతకాలమం దెల్లఁ గలుగు లజ్జు మఱియు గతకాలమం దెల్లఁ గలుగు లుజ్జు
కడుఁ దా నెఱుంగనికాలమునం దెల్లఁ గలుగును లిట్టు పొంకముగ నవల
వానలు గలిగిన వసుధ ఫలించు నా నిదియె లృజర్థమై యెసఁగుచుండు
గనుఁగొన రాఁగలకాలంబునం దెల్లఁ లృట్టగు రాఁగలరెండుజాము*
లవి గాక తగు భవిష్యత్కాలమం దెల్ల వఱలును లుట్టింక వర్తమాన
కాలమునం దెల్లఁ గలుగు లట్టు మఱి యాశీర్వాదమున లిజ్జు చెలఁగు మఱియు
నరయ విధినిమంత్రణామంత్రణాధీష్టసంప్రార్థనప్రశ్నసరణి లిజ్జు
దనరు నెట్లనఁ జేయఁదగినకార్యం బెఱింగించుట విధిగ రాణించు నవలఁ
బూనిక నియమించుటే నిమంత్రణ మగు నదె నీవదికి వచ్చినటుల నడుచు
కొమ్మన నామంత్రణ మ్మగు సత్కారపూర్వకవ్యాపారము తగధీష్ట
మడుగుట ప్రార్థనం బగు నొరుని దెలియ నడుగుట సంప్రశ్న మగును మఱియుఁ
గనఁగ నాశీరర్థమునను విధ్యర్థమ్ము నను లోట్టు వఱలు నె ట్లనినఁ గవులు
వీనికి లక్ష్యము ల్వేర్వేఱ వినుఁ డింక భూతార్థ మగు లేమియో యె ననఁగ
భాగ్యంబు మీఁదను బ్రబలనున్న దన భావ్యర్థమౌ ననుచున్న దనఁగ వర్త
మానార్థ మగు లోకమాత నన్ బ్రోవుత మనఁగ నాశీరర్థ మయ్యె మఱియుఁ
దెనుఁగున నాశీర్వచనరీతి యెయ్యెడఁ గావుతఁ బ్రోవుతఁ గాతన నగు
నా వెన్నుని దయ మేల్గావుతఁ బ్రోవుతఁ గరుణ నన్ రక్షించుఁగాత శుభము
లాయెడు నా రమ్ము చేయుము లె మ్మన్న విధ్యర్థ మయ్యె నివ్విధము లింక
నొరుని జెప్పఁ బ్రథమపురుష మెదిరివానిఁ దప్పక చెప్ప మధ్యమపురుషము

---

* రాఁగలరెండుజాములు=రాఁగలరాత్రి రెండుజాములు.

తనకుఁ జెప్పుకొన నుత్తమపురుష మివి యేకవచనబహువచనవిధములను
సత్కృతులందు నెసంగుచునుండు నెచ్చటను బ్రథమపురుషమున కేక
వచనమ్మునకు బహువచనమ్మున కరయ భూతార్థమందు నొప్పు నెను నిరియు
మొగి మధ్యమపురుషంబున కిటివి యిటిరి పరఁగు నయ్యుత్తమపురుషమున కి
తిని ఇతిమి తగఁ జెందును బ్రత్యయంబులు వీనికి లక్ష్యము లివ్విస్తరింతు
కనుఁడు చేసెను జేసి రనఁగఁ జేసితివి చేసితిరి యనంగఁ జేసితిని జేసి
తిమి యన నిటులు వర్తిల్లు భవిష్యదర్థమునఁ బ్రథమపురుషమున కేక
బహువచనముల కెప్పట్టుల నునునురు చను మధ్యమపురుషమునకు దువుదు
రమరు నుత్తమపురుషమునకు దును దుము దనరుఁ జేయును జేతురనఁగ మధ్య
మపురుషమునకు నమరుఁ జేయుదువు సేయుదురు నాఁగ నుత్తమపురుషమునకుఁ
దనరుచుండును జేయుదును జేయుదుము నాఁగ వరుస నింకఁ బ్రథమపురుషమునకు
వర్తమానార్థైకవచనబహువచనముల నెడి నెదరు నై పలికెడిఁ బలి
కెద రన నిట్లు రాగిలు మధ్యమపురుషమునకు దవు దరును దనరుఁ బలికె
దవు పల్కెదరన నుత్తమపురుషమునకు దను దము నగుఁ బల్కెదను బలికెద
మన నిట్లు కాలత్రయప్రసంగోక్తులవలనఁ గ్రియల్ దగు వరుస నింక
చాళిగాఁ దెలిపెదఁ బ్రథమపురుషమున కల్లభూతభవిష్యదర్థములనె
యరయ స్థావరతిర్యగప్రాణివాచకపదములందలి యేకవచనబహువ
చనములొక్క విధంబె వనము పెరిఁగెను వనమ్ములు పెరిఁగె ననఁగ హయంబు
బలిసెను హయములు బలియును నాఁగను లక్ష్యము లిట్లు చెలంగు నవల
నరవీగా మానవస్థావరతిర్యగప్రాణు లర్థంబులై యమరునెడల
నూహింపఁ బ్రకృతిపై నున్న యనెడుమాటవయిని బ్రత్యయములు పరఁగుచుండుఁ
గన వర్తమానార్థమున నేకవచనబహువచనములను దియు వియు ననఁగ
సిరి యగుచున్నది సిరు లగుచున్నవి యనఁగ నీలాగున నమరు నెచటఁ
బురుషులఁ జెప్పునప్పుడె యాఁ డనఁగ వచ్చి ముని పల్కుచున్నాఁడే ననఁగ నల్ల
యున్న యన్మాటపై నొప్పు నా ర్బహుతను ధీరులు పలుకుచున్నా రనంగఁ
దెలియ నింక నెడి నెదులు వచ్చు నన్నింటఁ బ్రభువు పల్కెడిఁ జెట్టు పండె డేలుగు
మెలఁగెడి వలువ కదలెఁడు నాఁ బ్రథమైకవచనముల్ దనరు నివ్వరుసతోన
నవల నప్రాగభావార్థంబులైనట్టి క్రియల నదు వనుప్రత్యయము వచ్చి

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు—ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీరాజా రావు వేంకటకుమారమహీపతి సూర్యారావుబహద్దరువారు, పిఠాపురము మహారాజావారు. పరిషద్యావజ్జీవాధ్యక్షులు.

కీ. శే. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావు బహద్దరువారు- ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

కీ. శే. శ్రీబొబ్బిలి మహారాజావారు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యనిర్వాహకవర్గము.

అధ్యక్షులు

జయంతి రామయ్యపంతులుగారు బి. ఏ., బి. ఎల్.

కార్యదర్శులు.

కిడాంబి రాఘవాచార్యులుగారు ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

వింజమూరి వెంకన్న పంతులుగారు ఎం. ఏ.

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు,

దివాన్ బహదర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తి నాయఁడుగారు (కోశాధ్యక్షులు.)

పెద్దాడ రామస్వామిగారు, ఎం. ఏ.

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు.

కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.

శ్రీమాన్ గొడవర్తి జగన్నాథస్వామిగారు, ఎం. ఏ., ఎల్ టి.

దర్భా వేంకటశివరామరాజుగారు, బి. ఏ., బి. యల్.

అళక్కి వేంకటాద్రిమయ్యగారు.

కేశవరపు కామిరాజుగారు.

కోటా వేంకటసుబ్బారావు నాయఁడుగారు.

ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రిగారు, శతావధాని.

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు పంతులుగారు.

పిశ్వారిశెట్టి రంగబ్రహ్మారావునాయఁడుగారు.

కాకినాడ-ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తులో వెలకుదొరకు గ్రంథములు.

1	విప్రనారాయణచరిత్రము-చదలువాడ మల్లయ్యకవి	రు	0	8
2	కవిజనాశ్రయము-వేములవాడ భీమకవి ...	...	0	10
3	చంపూరామాయణము-ఋగ్వేదికవి వేంకటాచలపతికవి	...	1	0
4	నీతిసీసపద్యశతకము-తాళ్ళపాక పెదతిరుమలాచార్యుడు ...	...	0	2
5	జ్యోతిశ్శాస్త్రసారము-శ్రీమాన్ కపిస్థలం కృష్ణమాచార్యులుగారు	...	0	8
6	జ్ఞానప్రసూనాంబికాశతకము-శిష్టు సర్వశాస్త్రికవి ...	...	0	2
7	సర్వేశ్వరశతకము-యథావాక్కుల అన్నమయ్యగారు ...	...	0	3
8	యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శిలాశాసనము-జ. రామయ్యపంతులుగారు	...	0	8
9	కావ్యాలంకారచూడామణి-విన్నకోట పెద్దయకవి ...	...	0	8
10	చంద్రభానుచరిత్రము-తరిగొప్పుల మల్లనకవి ...	...	1	0
11	అకారాద్యముద్రిత గ్రంథసూచిక ...	...	0	8
12	ప్రాకృతభాషోత్పత్తి-శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు	...	0	12
13	శివతత్త్వసారము-మల్లికార్జునపండితారాధ్యులు ...	...	0	12
14	Defence of Literary Telugu జయంతి రామయ్యపంతులుగారు	...	0	8
15	శివరాత్రిమాహాత్మ్యము-శ్రీనాథమహాకవి ...	...	0	12
16	ఆర్యభాషావిభాగము-శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు	...	0	8
17	Dravidian Lexicography జయంతి రామయ్యపంతులుగారు	...	0	4
18	హరిస్వరంగములు-కొత్తపల్లి సూర్యరావుగారు ...	...	0	8
19	నారసింహపురాణము—ఉత్తరభాగము-హరిభట్టు ...	...	1	0
20	మన్నారుదాస విలాసనాటకము—రంగాజమ్మ ...	...	0	8
21	జైమినిభారతము-వచనము-వేంకటకృష్ణప్పనాయకుడు	...	0	12
22	కాళిందీకన్యాపరిణయము (రెండుభాగములు) అహోబలపతి	...	1	4
23	రెడ్డినాటి రెండుశాసనములు ...	...	0	4
24	ఆంధ్రధాతుమాల—చిన్నయసూరి ...	...	0	12
25	శాసనపద్యమంజరి ...	...	0	12
26	శతకసముచ్చయము (ప్రథమభాగము) ...	...	0	12
27	,, (ద్వితీయభాగము) ...	...	0	10
28	పరిషత్పుస్తకభాండాగారము. (ద్వితీయభాగము) ...	...	0	8
29	సూత్రాంధ్రవ్యాకరణములు—చిన్నయసూరి ...	...	0	8
30	రసాభరణము—అనంతకవి. ...	...	0	8
31	చాటుధారాచమత్కారసారః- (సంస్కృతము) ...	...	0	8
32	ఉత్తరరామచరిత్రము-జయంతి రామయ్యపంతులుగారు	...	1	0
33	షోడశకుమారచరిత్రము-వెన్నెలకంటి అన్నయ ...	...	0	8
34	అమరుకము-సాంధ్రము-జయంతిరామయ్యపంతులుగారు	...	1	0
35	సాంబోపాఖ్యానము-రామరాజురంగప్పరాజు ...	...	1	0
36	హంససందేశము-కల్లూరి వేంకటరామశాస్త్రిగారు ...	...	0	2
37	సింహాసనద్వాత్రింశిక-ద్వితీయభాగము-గోపరాజకవి ...	...	0	10
38	రాయవాచకము ...	...	0	8
39	ఆంధ్రశబ్దచింతామణి-బాలసరస్వతికృతాంధ్రటీకోపేతము	...	0	8

Printed by N. Achutaramiah at the Cocanada Printing works, Cocanada.